

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Інститут історії України НАН України
Історичний факультет Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Національний музей історії України
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

Всеукраїнська науково-практична конференція

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

До 25-річчя відновлення державної незалежності УКРАЇНИ

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Київ – Переяслав-Хмельницький, Україна, 20 – 21 травня 2016 р.

**КИЇВ
ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2016**

Ministry of education and science of Ukraine
Ministry of Culture of Ukraine
Institute of history of Ukraine National Academy of Science of Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Faculty of History)
National Museum of the History of Ukraine
National historical-ethnographic reserve «Pereiaslav»

All-Ukrainian practical-scientific conference

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND TECHNOLOGY IN UKRAINE AND IN THE WORLD

By 25th anniversary of Ukraine Independence Renewal

COLLECTED WORKS

Kyiv – Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine, 20 and 21th of Mart 2016

**KYIV
PEREIASLAV-KHMELNYTSKYI
2016**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ [До 25-річчя відновлення державної незалежності України] : зб. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 – 21 травня 2016 р., Київ – Переяслав-Хмельницький, Україна [Текст] / Мін-во освіти і науки України, Мін-во культури України, Ін-т іст. України НАН України, Істфак КНУ ім. Тараса Шевченка, Нац. музей історії України, НІЕЗ «Переяслав» ; укладач: С.М. Ховрич ; редколегія : О.І. Гуржій, І.К. Патриляк, О.П. Реєнт, С.М. Ховрич (відп. ред.) [та ін.]. – К., Переяслав-Хмельницький, 2016. – 139 с.

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ : До 25-річчя відновлення державної незалежності України» (20 – 21 травня 2016 р., Київ – Переяслав-Хмельницький, Україна). Опубліковані тези доповідей є результатом досліджень з питань: 1) освіта – фундамент сильної нації; 2) наука і техніка як фундаментальні основи життя української нації; 3) внесок українських вчених і винахідників у розвиток світової науки та технологій; 4) музей – популяризатор історії освіти, науки і техніки в Україні.

УКЛАДАЧ: ХОВРИЧ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, канд. іст. наук, доцент

РЕДКОЛЕГІЯ: к.і.н. І.Г. АДАМСЬКА, проф., д.і.н. О.І. ГУРЖІЙ, с.н.с., к.і.н. Ю.В. КОПТЮХ, к.і.н. О.М. ЛУКАШЕВИЧ, проф., д.і.н. І.К. ПАТРИЛЯК, чл.-кор., д.і.н. О.П. РЕЄНТ, Т.В. СОСНОВСЬКА, доц., к.і.н. С.М. ХОВРИЧ (відп. ред.).

Відповідальний за випуск: ЮРІЙ КОПТЮХ

Комп'ютерна верстка: СЕРГІЙ ХОВРИЧ

Переклав англійською мовою: ВІТАЛІЙ МИХАЛЬЧУК
Дизайн обкладинки: ВІТАЛІЙ МИХАЛЬЧУК

Наукове видання

В авторській редакції.

Відповідальність за достовірність змісту поданих матеріалів несуть автори публікацій.

Редколегія не завжди поділяє погляд авторів статей.

При передруку посилання на збірник обов'язкове.

© Авт. колектив, 2016

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND TECHNOLOGY IN UKRAINE AND IN THE WORLD [By 25th anniversary of Ukraine Independence Renewal] : collected works by All-Ukrainian practical-scientific conference, 20 – 21th March 2016, Kyiv, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine [Text] / Ministry of education and science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, NAS of Ukraine, Faculty of History KNU of T. Shevchenko, National Museum of the History of Ukraine, NHER «Pereiaslav» ; compiler: Serhii Khovrych ; editorial staff : Oleksandr Hurzhii, Ivan Patrylyak Oleksandr Reient, Serhii Khovrych (respon. for edit.) [and others]. – Kyiv, Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2016. – 139 p.

This volume presents submitted matter of All-Ukrainian practical-scientific conference «**PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND TECHNOLOGY IN UKRAINE AND IN THE WORLD (By 25th anniversary of Ukraine Independence Renewal)**» (20 – 21th Mart 2016, Kyiv, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine). Published works are present the researches of the popular scientific questions. There are: 1) The Base of strong nations is education; 2) The Science and Technology is the general base of the life of Ukrainian Nation; 3) Ukrainian scientists and engineer's contribution to development of science and technology of the world; 4) Museums as popularizes of scientific and technical history in Ukraine.

COMPILER: SERHII KHOVRYCH, Ph.D.

EDITORIAL STAFF: Iryna ADAMSKA, Oleksandr HURZHII, Yurii KOPTIUKH, Oleksii LUKASHEVYCH, Ivan PATRYLYAK, Oleksandr REIENT, Tetiana SOSNOVSKA, Serhii KHOVRYCH.

Responsible for edition: YURII KOPTIUKH

Page-proofs: SERHII KHOVRYCH

Design of cover by: VITALII MYKHALCHUK

scientific edition

Author's edition.

The Authors of published works are responsible for content trustworthiness of submitted matter.

Editorial staff is share with Author's view not usual.

For republication reference to this volume is general.

©Author's Team, 2016

З М І С Т

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ	9
ОСВІТА – ФУНДАМЕНТ СИЛЬНОЇ НАЦІЇ	
ЛЕВЧЕНКО Н.Ф. (НІКЗ «Чигирин», Чигирин, Україна; nikz.chigir@gmail.com). Освіта на Чигиринщині у ХІХ столітті	14
МОСІЄВИЧ Ю.О. (РДГУ, Рівне, Україна; mosievuch007@ukr.net). Тенденції розвитку освіти національних меншин Волинської губернії у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.	18
КОМАРНИЦЬКИЙ О.Б. (КПНУ, Кам'янець-Подільський, Україна; ludka1986@mail.ru). Освітні критерії відбору молоді для вступу у педагогічні виші УСРР (20-ті рр. ХХ ст.)	22
ВОЛОШЕНКО В.О. (НТУ, Київ, Україна, va_vol@mail.ru). Просвітня діяльність Тихона Івановича Осадчого (1866 – 1945)	26
МАЩЕНКО Н.В. (СНУ ім. Лесі Українки, Луцьк, Україна; natalia_mashchenko@ukr.net). Реалізація освітньої реформи 1958 року на Рівненщині	30
СУШКО А.В. (Академія управління при Президентові Республіки Білорусь, Мінськ, Білорусь; alina.sushko19@gmail.com). Проблеми та перспективи транснаціонального співробітництва в сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу	33
ГРЕДИНАРЬ М.В. (Миколаїв. нац. ун-т ім. В.О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна; mgredinar@mail.ua). Професійна підготовка майбутнього вчителя біологічних дисциплін	37
МАТЕМАТИКА. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТЕХНІКА	
КАРПЕНКО Л.М., СВІРЬ О.М. (СКНАУ, Слов'янськ Україна; larisa.karpenko@mail.ru). Досягнення українських математиків – приклад для наслідування майбутнім поколінням	42
ЯЦЕНКО В.С. (Ін-т педагогіки НАПН України, Київ, Україна; v.iatsenko@mail.ru). Використання спадщини київського мандрівника ХVІІІ ст. Василя Григоровича-Барського на заняттях географії	46
ГУРЖІЙ О.І. (Ін-т історії України НАН України, Київ, Україна; specrada_istoria@mail.ru). Висвітлення розвитку техніки в Україні ХІХ ст. у студіях Івана Гуржія	48
КРИСЬКОВ А.А. (ТНТУ ім. І.Пулюя, Тернопіль, Україна; kryskov.te@gmail.com). Рівень агротехнічних знань в Подільській губернії у другій половині ХІХ ст.	51
ФІРСОВ О.В. (Черкаська філія ПВНЗ «Європейський ун-тет», Черкаси, Україна; firsov2010@gmail.com). Внесок інженера Бориса Луцького (1865 – 194?) у розвиток світового моторобудування	54
ЛИСЕНКО В.С. (Ліцей-інтернат №23 «Кадетський корпус», Київ, Україна; lisenkovs138@gmail.com). Анатолій Запольський – автор робіт з відновлення ресурсів землі	58
САНДУРСЬКА О. (ХДМА, Херсон, Україна; sandurskaya-elen@mail.ru). Лазерні маяки – інновація в навігації	61
ПИВОВАРЕНКО О.А. (НУХТ, Київ, Україна; pyvovarenko@ukr.net). Проблема продовольчого забезпечення армій, як фактор розвитку харчових технологій	64

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ. МУЗЕЙНА СПРАВА

ЗОСІМОВИЧ О.Ю. (<i>ЖДУ ім. І. Франка, Житомир. музей космонавтики ім. С.П. Корольова, Житомир, Україна; ozosimovich@yandex.ua</i>). Особливості вивчення предметів космічної техніки як історичних джерел в навчальному курсі «Історичне джерелознавство»	70
МИХАЛЬЧУК В.В. (<i>ВПІ НТУУ «КПІ», Київ, Україна; mvv948@gmail.com</i>). Науково-технічні аспекти розвитку лінгвістики	74
СЛЮСАРЕНКО П.М. (<i>Нац. ун-т оборони України, Київ, Україна; pslusarenko@ukr.net</i>), СЛЮСАРЕНКО І.Ю. (<i>Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Київ, Україна; i.sliusarenko@kubg.edu.ua</i>). Галфорд Джон Маккіндер (1861 – 1947) – науковець, політик і державний діяч	78
ЛЕВИЦЬКА Н.М. (<i>Нац. ун-т харч. технол., Київ, Україна; nadejda_ist@ukr.net</i>), СИЛКА О.З. (<i>omedalieva@ukr.net</i>), СИНЯВСЬКА Л.І. (<i>ЧНУ ім. Б. Хмельницького; lora-s@meta.ua</i>). Бібліографія академіка Івана Кураса (1939 – 2005): до питання узагальнення наукової спадщини	82
БОНДАРЕНКО В.В. (<i>Педагогічний музей України, Київ; v_bondarenko@ukr.net</i>). Виставкова діяльність Педагогічного музею як засіб популяризації спадщини видатних педагогів (за матеріалами виставки 2016-й педагогічний)	86
ХОВРИЧ С.М. (<i>Київ, Україна; s.khovrych@ukr.net</i>). Студенти технічних вишів як цільова група відвідувачів музеїв	90
КУЗЬМЕНКО А.В., КОПТЮХ Ю.В. (<i>НІЕЗ «Переяслав», Переяслав-Хмельницький, Україна; aviastrix@meta.ua; kopt1971@ukr.net</i>). Перспективи здійснення реекспозиції в Музеї-діорамі «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» у контексті декомунізації	96
МАНДРИКО Т.В. (<i>ВКНЗ Сумської облради «Лебединське пед. училище ім. А.С. Макаренка», Лебедин, Україна; makarenkivtsi@bigmir.net</i>). Музей педагогічної спадщини А.С. Макаренка як один із факторів професійної підготовки майбутнього вчителя	102
БІЛЬЧЕНКО І.В. (<i>НІЕЗ «Переяслав», Переяслав-Хмельницький, Україна; niez_bilchenko.ukr.net</i>). Колекція стародруків та цінних видань Меморіального музею Г.С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав» в системі культурного надбання України	105
ПОХОДЯЩА О.Б. (<i>НМІ України, Київ, Україна; Pohodiashcha@bigmir.net</i>). Твори образотворчого мистецтва та їх значення в українських сучасних музеях	109
ФОРМАНЮК Т.М. (<i>НМІ України, Київ, Україна; t.nebo2014@yandex.ru</i>). Художник Коломан Мозер (колекція поштових марок НМІУ)	113
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	118
ДОДАТКИ (склав: С.М. Ховрич)	121

TABLE OF CONTENTS

GREETINGS TO PARTICIPANTS OF THE CONFERENCE	9
EDUCATION IS THE BASE OF STRONG NATION	
LEVCHENKO Nadiya (<i>National Historical and Cultural Reserve «Chyhyryn», Chyhyryn, Ukraine; nikz.chigir@gmail.com</i>). Education of Chyhyryn region in the XIX century	14
MOSIYEVYCH Julia (<i>RSHU, Rivne, Ukraine; mosievuch007@ukr.net</i>). Tendency of the Education of National Minorities Volyn province in the second half of XIX - early XX century	18
KOMARNITSKYI Oleksandr (<i>Kamianets-Podilsky National Ivan Ohienko University, Kam'ianets-Podilskyi, Ukraine</i>). Educational criteria of selection of young people for admission to pedagogical universities of the USSR (20-ies. XX century)	22
VOLSHENKO Viktoriia (<i>National Transport University, Kyiv, Ukraine</i>). Enlightening activity of Tihon Ivanovych Osadchiy (1866 – 1945)	26
MASHCHENKO Natalia (<i>Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine; natalia_mashchenko@ukr.net</i>). Realization of educational reform in Rivne region	30
SUSHKO Alina (<i>The Academy of Public Administration under the aegis of the President of the Republic of Belarus, Minsk, Belarus; alina.sushko19@gmail.com</i>). Problems and prospects for transnational higher education cooperation within the Bologna Process	33
HREDINAR Maryna (<i>Mykolaiv V.O. Sukhomlynsky National University, Mykolaiv, Ukraine; mgredinar@mail.ua</i>). Professional training of future teachers of biological disciplines	37
MATHEMATICS. NATURAL SCIENCES. TECHNICS	
KARPENKO Larysa, SVIR Oleksii (<i>SCNAU, Slavyansk, Ukraine; larisa.karpenko@mail.ru</i>). Ukrainian mathematicians achievements are an example to follow a future generation	42
IATSENKO Volodymyr (<i>Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine v.iatsenko@mail.ru</i>). Using the heritage of kievian traveler of the eighteenth century. Vasily Grigorovich-Barsky in the classroom geography	46
HURZHII Oleksandr (<i>Institute of history of Ukraine National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine</i>). Presentation of technological development in I. Hurzhii's studios in Ukraine of the XIXth century	48
KRYSKOV Andrij (<i>TNTU named I.Puluj, Ternopil, Ukraine; kryskov.te@gmail.com</i>). The level of agrotechnical knowledges in Podillya province in the second half of XIX century	51
FIRSOV Oleksandr (<i>European University, Cherkasy Branch, Cherkasy, Ukraine; firsov2010@gmail.com</i>). The contribution of the engineer B. Loutzky (1865 – 194?) to development of world engine-building	54
LYSENKO Vladyslav (<i>Lyceum-boarding school №23 «Cadet Corps», Kyiv, Ukraine</i>). Anatoliy Zapolskiy – author works to restore the earth's resources	58
SANDURSKA Olena (<i>Kherson State Maritime Academy, Kherson, Ukraine; sandurskaya-elen@mail.ru</i>). Laser lighthouses – innovation in navigation	61
PYVOVARENKO Olena (<i>NUFT, Kyiv, Ukraine; pyvovarenko@ukr.net</i>). Issue of food security in army as a factor of food technology development	64

THE HUMANITIES. MUSEUMS

ZOSIMOVYCH Olena (<i>Zhitomir Korolyov's Space Museum, Ivan Franko Zhitomir State University, Zhitomir, Ukraine</i>). Study peculiarities of space technology subject as a historical sources in academic course «Historical Sources»	70
MYKHALCHUK Vitalii (<i>Publishing and printing Institute of NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine; mvv948@gmail.com</i>). Scientific and technical aspects of linguistics development	74
SLIUSARENKO Pavlo (<i>National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine, pslusarenko@ukr.net</i>), SLIUSARENKO Iryna (<i>Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine, i.sliusarenko@kubg.edu.ua</i>). Halford Jonh Mackinder (1861 – 1947) – scholar, politician, statesman	78
LEVYTSKA Nadiya (<i>National Universiti of Food Technologies, Kyiv, Ukraine; nadejda_ist@ukr.net</i>), Sylka Oksana (<i>omedalieva@ukr.net</i>), Larysa Synjavska (<i>Cherkasy National University named after B. Khmelnytskyi, Cherkassy, Ukraine; lora-s@meta.ua</i>). Bibliography of academician Ivan Kuras (1939 – 2005): the question of summarizing scientific heritage	82
BONDARENKO Viktorija (<i>Pedagogical Museum of Ukraine, Kyiv, Ukraine</i>). The exhibition activiti of Pedagogical Museum as mens of popularization of prominent teachers inheritance (after an exhibition «2016th pedagogical»)	86
KHOVRYCH Serhii (<i>Kyiv, Ukraine; s.khovrych@ukr.net</i>). Students of technical universities as a target group visitors to a museum	90
KUZMENKO Andrey, KOPTIUKH Yurii (<i>NHER «Pereiaslav», Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine; aviastrix@meta.ua; kopt1971@ukr.net</i>). Prospects of implementation of an exposition in the Museum diorama «Fight for Dnieper around Pereiaslav and Creation of the Bukrinsky Base in the Fall of 1943» in the context of decommunization	96
MANDRYKO Tamara (<i>High Edukational Communal Establishment Sumy Region Union «Lebedyn Tebecher Training School named by A.S. Makarenko», Lebedyn, Ukraine; makarenkivtsi@bigmir.net</i>). The museum of pedagogical heritage of A.S. Makarenko as one of fact of professional training of the future teacher	102
BILCHENKO Inna (<i>NHER «Pereiaslav», Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine; Niez Bilchenko@ukr.net</i>). The collection of old printings and valuable publishings of NHER «PEREYASLAV» H.S. Skovoroda Memorial museum in the system of the cultural heritage of Ukraine	105
POHODIASHCHA Olena (<i>The National museum of the history of Ukraine, Kyiv, Ukraine; Pohodiashcha@bigmir.net</i>). Works of fine art and their important in modern Ukrainian museums	109
FORMANUK Tetiana (<i>The National museum of the history of Ukraine, Kyiv, Ukraine; t.nebo2014@yandex.ru</i>). Artist – Koloman Mozer (the collection of postage stamps of the National museum of the history of Ukraine)	113
AUTHORS OF THE ISSUE	118
ADDITIONS (made: Serhii Khovrych)	121

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Від імені Національної спілки краєзнавців України щиро вітаю організаторів, учасників і гостей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти, науки і техніки в Україні та світі», відкритої завдяки ініціативі та зусиллям фахівців і науковців Інституту історії України НАН України, історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Проводячи цю Конференцію, Ви робите вагомий внесок у розбудову Української держави, оскільки питання, які на ній розглядаються, носять глобальний для нашої країни характер, і їх вирішення потребує об'єднаних зусиль наукових, освітніх і культурних діячів.

Бажаю успіху в роботі Конференції, цікавої і плідної наукової дискусії, а всім Вам – здоров'я, миру та благополуччя!

З повагою

***Голова Національної спілки краєзнавців України,
заступник директора Інституту історії України
Національної академії наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України***

ОЛЕКСАНДР РЕЄНТ

ШАНОВНІ ДРУЗІ, УЧАСНИКИ ТА ГОСТІ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Дозвольте мені від імені колективу та себе особисто щиро та сердечно привітати Вас з проведенням Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти, науки і техніки в Україні та світі», яка символічно розпочинається на базі Національного музею історії України, де зберігається значна частина історичної спадщини нашої держави.

Країна готується до 25-річчя своєї Незалежності, а музей має відзначити ювілей свого статусу – Національного. За період 127-річної роботи в музеї сформувалися національні фонди історико-культурних та художніх цінностей, які є неоціненним надбанням українського народу. Понад 600 тисяч зібраних музеєм експонатів дозволяють об'єктивно висвітлювати історію, реконструювати національні, культурні, етнічні та краєзнавчі традиції країни і її столиці – Києва з найдавніших часів до сьогодення. Збереження національної самобутності, археологічних, нумізматичних, документальних, художніх та в цілому історико-культурних експонатів є вагомими складовими духовного, наукового, технологічного та економічного розвитку оновленого громадянського суспільства.

Незаперечним є і те, що сучасний розвиток країни спонукає нас разом спиратися на достовірні історичні факти, які перш за все базуються на ґрунтовних наукових та експертних дослідженнях. З урахуванням передбачених перспектив сучасної музейної справи, нагально необхідним є продовження дослідження історичної, культурної і художньої спадщини України у співпраці з історичними музеями іноземних держав, зокрема країн ЄС, Туреччини, США, Канади, Японії тощо.

Важливим напрямком роботи є наукова діяльність, спрямована на дослідження музейної колекції та її популяризацію. Сьогодні на базі Національного музею історії України проводяться науково-практичні конференції, лекції, квести, виставки, екскурсійний курс «ЗНО в музеї», історичні міжнародні дискусії на актуальні тематики за участю знаних європейських експертів. Досить широкий резонанс отримали лекції відомих українських істориків В. Сергійчука, К. Галушка, О. Зінченка, В. В'ятровича, О. Кісь, Г. Єфіменка, Є. Синиці, М. Відейка, М. Гримич та інших. Плідну співпрацю музей проводить з «Відкритою школою історії», Українським інститутом національної пам'яті, ресурсом

«Європейська Правда» та іншими фаховими спільнотами та науковими інституціями, які займаються вивченням та популяризацією історії. Започатковано цикли лекцій «Автентична Україна», а також серію інтерактивних освітніх заходів «НеПрості люди» та «Вечірні історії про...», запроваджено ряд нових проєктів, спрямованих на залучення науковців до музею, розпочато роботу з оновлення експозиції. Завдяки подібним заходам музей перетворився на дискусійний майданчик, куди приходять як фахівці-історики, офіцери АТО, так і всі зацікавлені відвідувачі.

Українська земля, і столиця Київ зокрема, має чимало героїчних та трагічних сторінок, сповнених багатьох знакових подій, пов'язаних з визвольною боротьбою нашого народу за українську державність. Ми завжди пам'ятатимемо українських героїв, які боролися за волю і незалежність України. Ніколи не згасне в наших серцях світла пам'ять про воїнів АТО, Героїв Небесної сотні, які поклали свої життя за право йти європейським шляхом розвитку, будувати суверенну, демократичну, правову, економічно могутню і соціально справедливу Українську державу, в якій дбають про збереження історичних та духовних цінностей, історичної пам'яті, що є частиною Великої європейської спадщини. Суворі виклики сьогодення зміцнили та загартували нас у своєму європейському виборі. Інтеграція України до ЄС надає пріоритетного звучання вивченню політико-правової спадщини світової спільноти.

Бажаю всім учасникам конференції, серед яких чимало відомих та авторитетних науковців, нових творчих здобутків, плідної співпраці, мирного неба та спокою, що буде запорукою подальшої розбудови нашої молодой незалежної країни!

Слава Україні!

З повагою

*Генеральний директор
Національного музею історії України*
ТЕТЯНА СОСНОВСЬКА

**ВІТАЛЬНИЙ ЛИСТ КЕРІВНИЦТВА НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»
З НАГОДИ ВІДКРИТТЯ**

**Всеукраїнської науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»**

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Колектив Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» щиро вітає Вас із відкриттям Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти, науки і техніки в Україні та світі».

На заході присутні фахівці, спеціалісти та науковці, віддані високій справі збереження та популяризації історії освіти, науки і техніки, зокрема, і за допомогою музейних експозицій.

Професіоналізм, знання, досвід вітчизняних спеціалістів, потужний освітній і науковий потенціал країни виразно окреслюють перспективу виведення українських освіти, науки та культури на найвищий європейський рівень.

Бажаємо всім Вам міцного здоров'я, нових творчих злетів і значних досягнень у благородній справі примноження та збереження надбань українського народу!

З повагою

В.о. генерального директора

***Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав»***

ОЛЕКСІЙ ЛУКАШЕВИЧ

ОСВІТА – ФУНДАМЕНТ СИЛЬНОЇ НАЦІЇ

EDUCATION IS THE BASE OF STRONG NATION

І, пославши [мужів своїх], став він [Володимир Великий – володар Київської імперії (978 – 1015)] у знатних людей дітей забирати і оддавати їх на учення книжне. <...> Коли ж цих роздавали на учення книжне, то збулося пророцтво на Руській землі, яке говорить: «У ті дні почують глухії слова книжнії [і] ясною буде мова недорікуватих»

ЛІТОПИС РУСЬКИЙ

Учіться, не гайте часу! Візьміть із закордонних огнищ якнайбільше... перетворіть засвоєне і набуте якнайглибше. Пам'ятайте, що ви відновляєте давню і світлу традицію XVI – XVII вв. нашої історії – безпосереднього контакту України з культурними країнами на ґрунті науки і освіти, а тому додавайте до відновленої традиції і ентузіязму молодечого нашої національної упертості, щоб створити симбіоз емоції і розумової праці, який може видати прекрасні і позитивні наслідки.

СИМОН ПЕТЛЮРА (1879 – 1926),
державний та громадський діяч України

Надія Левченко,
Національний історико-культурний
заповідник «Чигирин»,
Чигирин, Україна

nikz.chigir@gmail.com

ОСВІТА НА ЧИГИРИНЩИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Nadiya Levchenko,
National Historical and Cultural
Reserve «Chyhyryn»,
Chyhyryn, Ukraine

EDUCATION OF CHYHYRYN RAGION IN THE XIX CENTURY

АКТУАЛЬНІСТЬ: Одним із найважливіших компонентів сучасного суспільного життя є система освіти. Вивчення історії її розвитку та досягнень є фундаментом для позитивних якісних перетворень цієї сфери.

МЕТА: Розкрити особливості розвитку освіти Чигиринщини у ХІХ ст., через призму тогочасних архівних матеріалів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Освіта Чигиринського району має багатовікову історію. В 1792 р. Правобережжя було приєднане до складу Російської імперії, а в 1797 р. Чигирин став повітовим центром Київської губернії. На початку ХІХ ст. розпочалось впровадження реформи системи освіти. В 1802 р. було створено Міністерство народної освіти і затверджені «предварительные «Правила народного просвещения», уставы учебных заведений» [6, с.202]. За «Статутом навчальних закладів, підвідомчих університетам» (1804) було встановлено таку структуру шкільної освіти: «парафіяльне училище, повітове училище, гімназія, університет» [9, с.326]. Приходські школи були створені для людей «самых низких сословий», повітові училища – для дворян, духівництва, купців, гімназії та університети – головним чином для дворян. В цей час максимально звужувався доступ народу до знань. Розпорядженням Міністерства народної освіти «от 15 июня 1813 г. и царским указом 1827 г. запрещался допуск в средние и высшие учебные заведения выходцев из крестьян-крепостных» [6, с.202].

Основою початкової освіти в цей час стають церковно-приходські школи. Відповідно до шкільного статуту 1804 і 1828 рр. у приходських школах дітей навчали: «чтению, письму, арифметике и «закону божьему», причем в селах обучение продолжалось всего 4 – 6 месяцев, а в городах – до 1 года» [6, с.203].

В 1833 р. в м. Чигирин було відкрите приходське училище «для обучения детей обоого пола: мужского не моложе 8 лет женского не старше 11 лет» [4, с.2]. В 1840 р. в Чигиринському повіті було відкрито перші приходські училища при приходських церквах: Іллінській в с. Шабельники та Різдва Пресвятої Богородиці в с. Боровиці.

В 1841 р. при Суботівській Михайлівській церкві відкрито приходське училище з 2 наставниками, які навчали 13 дітей [2, с.15]. В цьому ж році в приходських училищах с. Шабельники навчалось 16 дітей у Суботові 13 дітей [2, с.10]. Також до «указу Его Императорского величества от 20 мая 1841 года за № 2707 предписано Чигиринскому Духовному Правлению пригласить Духовенство казенных сел: части с. Копейчина, с. Адамовки, с. Крылова, с. Мордвы, с. Новоселицы, с. Худолиевка, с. Яныча и т.д. к заведению при приходских церквах школ для первоначального обучения поселянских детей» [2, с.3]. Але відомо, що багато поселян відмовилися від відкриття шкіл.

В кожному приходському училищі був перелік предметів, які учні вивчали. Наприклад, в Іллінській церкві с. Шабельники та Георгіївській церкві с. Чаплища вчили «закон Божий, начало арифметики, чисто писание» [3, с.10], в с. Боровиці «закон Божий, русская граматика, арифметика, считать по сетам, чисто писание» [3, с.11].

Одночасно із звільненням селян від кріпацької залежності, урядом було звернуто увагу на народну освіту. 29 липня 1861 р. Височайше велено створити «особливий комітет для накреслення загального плану влаштування елементарних шкіл і училищ» [1, с.4]. Задача першочергового навчання полягала в тому, щоб навчити дітей читати, писати, молитися Богу. Тому школи відкривали при церквах для покращення матеріального стану духовництва.

В 1861 р. с. Вітово продовжувало входити до складу Рацівського казенного маєтку. Ймовірно, що цього ж року при Хрестовоздвиженській церкві села «була відкрита церковно-парафіяльна школа» [8, с.19], а також відкриті школи в селах Матвіївці, Мордві, Трушівцях, Топилівці, Яничі.

В 1864 р. була проведена земська реформа. Основною діяльністю земств була освіта, тому саме з цього часу зростає кількість шкіл. Було встановлено два типи початкових шкіл: «одноклясові» з навчанням

протягом 3 років і «двоклясові» з навчанням протягом 5 років [7, с.374]. Всі земські школи підлягали Міністерству народної освіти або Синодові.

В Чигирині відкрито повітове училище, а в 1872 р. його перейменовано в «городское двухклассное училище». Тут навчались переважно діти заможних верств села, встановлювалась плата за навчання 6 крб. Тих, хто не сплачував за навчання, звільняли з школи до сплати або назавжди [5, с.29]. Школи мали статут, в якому записано: «Обязанности всех вообще учителей определяются их важным назначением: образовать умы и сердца вверяемых ими юношей». В цих гімназіях викладають «закон божий, священную и церковную историю, чтению по книгам церковной и гражданской печати и чтению рукописей» [5, с.30]. В нижчих класах гімназії викладались предмети по 6 годин щоденно, а тривалість уроку становила – 1,5 години. Вихованці не мали права читати «не одобренных книг», інспектори сліdkували за змістом розмов, в разі непослуху – карали.

З 1880 р. було дозволено спільне навчання хлопців та дівчат. До цього дівчата навчались окремо в жіночих гімназіях та училищах, які були II розрядів: I розряд – 6 років навчання; II розряд – 3 роки навчання.

Перша церковно-приходська школа в с.Вершаці була відкрита в II половині XIX ст., а в 1884 р. дістала назву «церковно-парафіяльної». Крім закону Божого, елементарної грамоти, читання та церковного співу в школі було запроваджено вивчення історії, географії та математики. Зазначеного року були видані Правила про церковно-приходські школи [1, с.4]. Згідно «Правил» церковно-приходські школи були однокласні з дворічним терміном і двокласні – чотирьохрічним терміном навчання. В перших навчали дітей молитвам, священної історії, короткому катахізісу, церковному співу, читання церковного і цивільного друку і письму, початковим арифметичним правилам. В двокласних – крім перелічених предметів, викладались історія церкви та країни. У с. Вершацях була двокласна школа з чотирирічним навчанням в ній навчалось 80 дітей (73 хлопці і 7 дівчат) [1, с.5]. Заняття в школі проводились з Покрови і до Великодня. Більшість дітей, навчившись читати і писати, залишали школу. Батьки до освіти відносились без поваги, бо вважали, що буде краще, якщо діти будуть допомагати по господарству. Другою причиною, була скупість батьків, адже підручник з азбуки та початків навчання коштував 8 копійок. Для порівняння

підліток влітку на польових роботах міг заробити 10 – 15 копійок, дорослі від 25 до 60 копійок за сезон. Чоботи на той час коштували 3 карбованці, піріжок $\frac{1}{4}$ копійки [1, с.5].

ВИСНОВКИ: Таким чином, в ХІХ ст. основою початкової освіти у Чигиринському повіті стають церковно-приходські школи. В 1886 р. вже нараховувалось 42 церковно-приходських і 51 школи грамоти. В них навчалось 2805 хлопчиків і 215 дівчаток.

Школи існували при церквах. Науку давали диякони, писарі, псаломщики, лише одиниці – вчителі. Основним предметом у школі був закон Божий, російська мова, арифметика. Освіту отримати могли не всі, але, незважаючи на всі перешкоди, люди тягнулися до знань, до світла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архів Вершацької ЗОШ І-ІІІ ступенів. – Вершацька ЗОШ І-ІІІ ст. – 80 с.
2. Державний архів Черкаської області (ДАЧО). – Ф. 660, Оп. 1, Спр. 1428.
3. ДАЧО. – Ф. 660, Оп. 5, Спр. 1.
4. ДАЧО. – Ф. 660, Оп.1, Спр. 1096.
5. Звіт Чигиринської середньої школи за 1935 – 1936 н.р. – Фонди НІКЗ «Чигирин». – КВ-4561, ПП-446.
6. История Украинской ССР в 10-ти т. Т.4. [Текст] / Н.Н. Лещенко, А.К. Волощенко. – К.: Наук. думка, 1983. – 694 с.
7. Полонська-Василенко, Наталья Дмитрівна. Історія України: у 2 т. [Текст] / Н.Д. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1993. – Т.1. – 640 с.
8. Степенькіна, Парасковія Яківна, Степенькін, Станіслав Юрійович. Від роду – до роду [Текст] / П.Я.Степенькіна, С.Ю.Степенькін. – Черкаси, 2008. – 309 с.
9. Українська Радянська енциклопедія : в 11-ти томах [Текст]. – К.,1984. – Т. 11, Книга 2 / О.К. Антонов,Ф.С. Бабичев. – 495 с.

Юлія Мосієвич,
Рівненський державний гуманітарний
університет,
Рівне, Україна

mosievuch007@ukr.net

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

**Julia Mosiyevych,
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine**

**TENDENCY OF EDUCATION OF NATIONAL MINORITIES VOLYN
PROVINCE IN SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURY**

АКТУАЛЬНІСТЬ. Особливий інтерес науковців у цій сфері спрямований на проблеми практичної реалізації державами, до складу яких входили українські землі, національної політики та її наслідків для життєдіяльності всіх етнічних груп.

МЕТА: Проаналізувати політику Російської імперії у Волинській губернії та її вплив на розвиток освіти національних меншин цього ж регіону у другій половині XIX – початку XX ст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Волинська губернія була створена у 1795 р., що ознаменувало поширення загальноімперського адміністративного устрою на Правобережну Україну, яка внаслідок трьох поділів Польщі увійшла до складу Російської імперії. Асиміляційна політика російського самодержавства особливо виразно простежувалася на Правобережній Україні, що обумовлювалось як економічними та політичними причинами, так і етнічним складом населення регіону. Адже наприкінці XIX ст. окрім 7,5 млн. українців, тут проживали понад 1,2 млн. євреїв, близько 332 тис. поляків, а також німці, чехи, білоруси та представники інших національностей [8, с.55].

Національна політика, яку російський царизм активно проводив на території Правобережної України з часу її приєднання до складу Російської імперії, була влучно охарактеризована Миколою І: «Один закон, одна мова, одна віра» [7, с.5]. Тому, етнокультурна політика самодержавства, зокрема заходи, спрямовані на облаштування краю в російському дусі, повністю визначила особливості подальшого розвитку цього регіону. Як відзначав І. Огієнко, «русифікація через школу, через суд та церкву широкою рікою текла до життя українського» [5, с.123].

Політика царського уряду відрізнялась диференційованим підходом щодо різних народів: одних обмежували у виборі професій та

місць проживання, другим забороняли користуватися рідною мовою, а третім взагалі забороняли вважати себе окремим народом. Щодо українців, то вони не зазнавали дискримінації на індивідуальному рівні за етнічною ознакою. За своїм статусом вони прирівнювались до великоросів, офіційно складаючи єдину етнічну спільноту.

З метою русифікації українців у II пол. XIX ст. було видано ряд постанов та циркулярів (1863, 1876), які забороняли створювати українські школи та інші культурно-освітні заклади, викладати в школах українською мовою. У II пол. XIX ст. на Волині зовсім не було українських шкіл, а указом від 13 червня 1886 р. навіть призначили урядовцям платню за «обрусіння» українців. Русифікаторська політика самодержавства в царині народної освіти призвела до того, що рівень грамотності українського населення Правобережної України в кінці XIX ст. був дуже низьким. Так, за даними перепису 1897 р., частка грамотних серед українського населення Волинської губернії становила лише 9,4% [8, с.57].

Після українців друге місце, за даними перепису 1897 р., посідали євреї, які були найчисленнішою меншиною України з кінця XVIII – початку XIX ст. Згідно із статистичними даними протягом століття з 1797 по 1897 р. чисельність єврейського населення у Волинській губернії зросла більш як у 27 разів [1], що сприяло тому, що в краї склалася ціла система приватних, громадських та інших єврейських навчальних закладів.

Для культурного розвитку євреїв Волині особливе місце займала система початкових шкіл, яка утвердилася у XIX – початку XX ст. Вона складалася із традиційних (хедери, талмуд-тори), приватних та казенних навчальних закладів. На Волині існування хедерної початкової освіти було одним із засобів збереження єврейства в умовах русифікаторської політики самодержавства [2, с.69].

Проте, втілюючи в життя імперську політику, царизм намагався побороти релігійний фанатизм євреїв підпорядкувавши і регулюючи хедерну освіту. Російський уряд намагався впроваджувати навчальні програми, вивчення російської мови та загальноосвітніх предметів [2, с.73]. Та незважаючи на спроби царизму підпорядкувати собі єврейську освіту, вони продовжували навчати своїх дітей у талмуд-торах й хедерах, які фінансувались єврейськими громадами й заможними євреями. Таке ставлення до освіти єврейських громад призвело до того,

що за рівнем грамотності у Волинській губернії євреї займали одне з перших місць [1].

Денаціоналізація і насильницька русифікація поширювалася урядовими структурами на чисельні етнічні меншини, які вирізнялися стійкістю етнічної самосвідомості, збереженням мови і традицій [4, с.261]. До таких груп, у Волинській губернії належали, зокрема, поляки. Варто відзначити, що польська освіта у ХІХ ст. пройшла кілька етапів підйому та спаду, особливо після польських повстань 1831 – 33 рр. та 1863 р., поразка яких викликала хвилю терору щодо культурно-освітньої діяльності поляків на території Волинської губернії [3, с.3].

Із цього часу були закриті католицькі парафіяльні школи, де навчали дітей початковій грамоті. Наприкінці ХІХ ст. поляки за рівнем грамотності серед національних меншин на Волині посідали останнє місце – всього 25,53%. Перепис 1897 р. засвідчив також високий рівень русифікації польського населення губернії. Так, серед поляків 17,52 % із 25,53% отримували освіту у державних школах. Польська освіта повністю втратила офіційний статус, проте продовжували діяти кілька приватних шкіл, частина яких функціонувала таємно [6, с.189].

ВИСНОВКИ: Отже, як свідчить вищенаведений матеріал, урядом Російської імперії на території Волинської губернії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. здійснювалася політика, спрямована на русифікацію регіону, проте вона не завжди була успішною. У розвитку освіти національних меншин Волині можна простежити дві протилежні тенденції. Перша – до уніфікації – стала наслідком великодержавної політики царського уряду, а друга – до збереження національної самобутності, основу якої складав релігійний світогляд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агапов Ю. Ю. Приватна освіта на Волині та її роль у збереженні самобутніх рис національних меншин [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Агапов. – Режим доступ: <http://studentam.net.ua/content/view/7872/97/> (дата звернення: 08.05.2016 р.).
2. Левківський М. В. Велика Волинь: історія освіти і культури / М. В. Левківський – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – 500 с.
3. Лісевич І. Т. У затінку двоголового орла (польська національна меншина на Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст.) / І. Т. Лісевич. – К., 1993. – 86 с.
4. Надольська В. Вплив політики русифікації на життєдіяльність етнічних меншин Волинської губернії (кінець ХІХ – початку ХХ ст.) / В. Надольська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2006. – Вип. 10. – С. 260 – 264.

5. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Фірма «Довіра», 1992. – 141 с.
6. Сейко Н. Становище польського шкільництва на Волині в кінці XIX – початку XX століття / Н. Сейко // Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези міжнародної науково-краєзнавчої конференції. – Житомир, 1993. – С. 188 – 194.
7. Щербак М. Г., Щербак Н. О. Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Г. Щербак, Н. О. Щербак. – К., 1997. – 89 с.
8. Щербак Н. Асиміляційна політика російського царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX ст.) / Н. Щербак // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – К.: УНІВЕРВ, 2001. – С. 55 – 58.

Науковий керівник – Вербець В.В., доктор педагогічних наук, професор Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна).

Олександр Комарницький,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, Україна

ludka1986@mail.ru

**ОСВІТНІ КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ МОЛОДІ ДЛЯ ВСТУПУ
У ПЕДАГОГІЧНІ ВИШІ УСРР (20-ті рр. XX ст.)**

Oleksandr Komarnitskyi,
Kamianets-Podilsky National Ivan
Ohienko University,
Kam'ianets-Podilskyi, Ukraine

**EDUCATIONAL CRITERIA OF SELECTION OF YOUNG PEOPLE FOR
ADMISSION TO PEDAGOGICAL UNIVERSITIES OF THE USSR
(20-IES. XX CENTURY)**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Проблема попереднього освітнього рівня студентів педагогічних вишів є достатньо актуальною, оскільки в окремих дослідженнях вона не вивчалася. Окремі її аспекти присутні у працях В.В. Липинського [9] і О.В. Бондар [1]. У цьому дослідженні спробуємо комплексно показати рівень здобутої освіти молоді до вступу у виш.

МЕТА: З'ясувати попередній освітній рівень студентів вітчизняних педагогічних вишів у 20-ті рр. XX ст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. У 1925 – 1926 н.р. достатній освітній рівень (закінчили дореволюційні середні повні школи, професійні школи, робітфаки, педагогічні та підготовчі курси, перевелися на навчання з інших вишів) мали 81,5% студентів інститутів народної освіти. Зокрема, того року випускники дореволюційної середньої повної школи становили 49,2%. Наступні місця посідали випускники професійних шкіл – 13,3%, робітфаків – 6,7%, ті, хто перевівся на навчання з інших вишів – 12,3%. Інші студенти до вступу у виші студіювали у закладах, які середню освіту не давали. Так, трудові школи закінчили 12,8%, дореволюційні середні неповні середні школи – 1,8%. Домашню освіту здобули 3,3%, іншу – 0,5% [11, арк.13]. Найбільше студентів, які здобули достатній освітній рівень навчалася у Волинському ІНО (їх було 90,8%). У Кам'янець-Подільському ІНО таких студентів налічувалося 88,9%, Київському – 82,7%, Ніжинському – 82%, Херсонському – 80,3%, Одеському – 75,7%, Дніпропетровському – 59,3% (див. табл. №1) і т.д.

Таблиця №1

**Освітній рівень студентів інститутів народної освіти та педтехнікумів
у 1925-1926 н.р.**

Назва навчального закладу	Відсоток студентів, які до вступу у виш здобули середню освіту	Закінчили (у %)							Відсоток студентів, які до вступу у виш не мали середньої освіти		
		Дореволюційну середню школу	Робітфак	Професійну школу	Курси	Навчалися в інших ВНЗ	Трудову школу	Неповну середню школу	Здобули домашню освіту	Здобули іншу освіту	
Інститути народної освіти											
Волинський [12, арк.299]	90,8	53,9	6,4	10,6	19,5	0,4	6	-	3,2	-	
Кам'янець-Подільський [12, арк.475]	88,9	36,4	2,2	48,6	-	1,7	8,9	-	2,2	-	
Київський [12, арк.593]	82,7	30,3	12,2	4,7	22,9	12,6	14,6	-	2,3	0,4	
Ніжинський [15, арк.5]	82	6,9	8,1	4,1	60,1	2,8	3,2	-	14,8	-	
Херсонський [7, арк.108]	80,3	54,5	-	25,8	-	-	-	2,4	17,3	-	
Одеський [12, арк.94]	75,7	40	8,4	11,3	-	16	5,4	15,2	3,7	-	
Дніпропетровський [12, арк.400]	59,3	33,8	6,1	2,9	16,5	-	3,9	24,7	12,1	-	
Педтехнікуми											
Могилів-Подільський [14, арк.6]	66,4	5,3	-	3,1	58	-	13	-	20,6	-	
Кременчуцький [14, арк.273]	39,3	1,2	-	10,7	1,2	26,2	44	11,9	4,8	-	
Тульчинський [14, арк.80]	34,4	-	-	9,8	24,6	-	57,9	7,1	-	0,6	
Житомирський український [2, арк.47зв.-48; 5, арк.5зв.]	16,2	1	-	1	2,1	12,2	73,5	9,2	1	-	
Лубенський [13, арк.58]	13,1	5,7	-	7,4	-	-	86	-	-	0,9	
Полтавський [10, с.8]	11,4	-	-	4,4	-	7	79,7	7	1,9	-	
Коростишівський [2, арк.47зв.-48]	5,8	0,8	-	2,5	-	2,5	77,7	-	16,5	-	

Житомирський єврейський [4, арк.11зв.]	1,4	1,4	-	-	-	-	66,7	2,9	29	-
Новоград-Волинський [3, арк.11зв.-12]	-	-	-	-	-	-	64,6	16,9	16,9	1,6

Окрім вищезазначених даних відомо, що у 1922 – 1923 н.р. 59 (38,1%) із 155 студентів Кам'янець-Подільського ІНО до вступу в інститут закінчили педтехнікум, 45(29%) – середню школу, 18(11,6%) – дворічну сільськогосподарську профшколу, 8 – соціально-економічну, 2 – мистецьку профшколи, 16 – семирічну трудову школу, 4 особи здобули домашню освіту, а 3 – навчалися в інших вишах [8, арк.4]. Того ж навчального року у Миколаївському ІНО достатній освітній рівень мали лише 39,5% (36,5% закінчили «стару» середню школу, 3% – профшколу). По 28,7% студентів навчалися відповідно у трудових і дореволюційних неповних середніх школах, 2,4% – у початкових, 0,6% – здобули домашню освіту [6, арк.38].

У педтехнікумах, які вважалися вищими навчальними закладами, становище з освітнім рівнем студентів було ще складнішим. Так, у 1925 – 1926 н.р. тут достатню освіту мали лише 27,8% студентів (професійні школи закінчили 10,6%, дореволюційні середні школи – 8,9%, підготовчі курси – 6,8%, робітфаки – 0,3%, навчалися в інших вишах – 1,2%). У трудових школах навчалися 63,9% студентів, нижчих та початкових школах – 0,7%. Домашню освіту здобули 6,0% хлопців і дівчат, виховувалися і навчалися у дитбудинках – 1,2%, здобули іншу освіту – 0,4% [11, арк.21]. Окремі архівні документи свідчать про освітній рівень студентів деяких окремих педтехнікумів (див. табл. №1).

Звіти інспекторів педагогічної освіти НКО УСРР свідчать, що при визначенні рівня освіченості студентів до уваги брався відсоток тих, хто, насамперед, закінчив профшколи. Так, у 1925 – 1926 н.р. випускниками цих навчальних закладів були 28,7% студентів Запорізького педтехнікуму [13, арк.129], 21,6% – Золотоношського [13, арк.33], 16,7% – Гадяцького [13, арк.67], 12% – Нікопольського [13, арк.140], 8,7% – Пирятинського [13, арк.43], 5,2% – Нероновицького (Сорчинського) [13, арк.74], 1% – Полтавського [13, арк.116], 0,8% – Прилуцького [13, арк.52]. У Красноградському педтехнікумі не було жодного студента, який би закінчив профшколу [13, арк.121]. У Білоцерківському педтехнікумі на початку 1929 – 1930 н.р. випускниками профшкіл були

184 (48,6%) особи, трудових – 144 (37,9%), здобули іншу освіту – 51 (13,5%) [16, арк.11].

Загалом, як зазначає дослідниця О.В. Боднар, і ми з нею солідарні, попередня освітня підготовка студентів педтехнікумів була досить низькою. Лише 9% від їхньої загальної чисельності закінчили курс шкільного навчання у повному обсязі [1, с.42]. У 1926 р. після обстеження стану підготовки молоді у педтехнікумах Катеринославської і Полтавської губерній інспектор НКО С. Ромер дійшов висновку: «Необхідно констатувати ще раз, що студенти цих вишів... мають зовсім незадовільну попередню освітню підготовку, низький рівень розумового розвитку і культури взагалі» [9, с.77].

ВИСНОВКИ: Таким чином, попередня освітня підготовка студентства була досить низькою, що, негативно позначалося на якості навчання в інститутах педагогічного профілю. Достатній освітній рівень мала не значна кількість молоді. У педтехнікумах становище було ще складнішим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боднар О.В. Підготовка дошкільних працівників в УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. / О.В.Боднар // Наукові праці: наук.-метод. журн. – Миколаїв: Чорномор. держ. ун-т ім. П.Могили, 2004. – Т. 32. – Вип. 19. Історія. – С. 39 – 43.
2. Державний архів Житомирської області. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.140.
3. Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.141.
4. Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.142.
5. Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.344. – Оп.1. – Спр.132.
6. Державний архів Миколаївської області. – Ф.Р.99. – Оп.1. – Спр.638.
7. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р.414. – Оп.1. – Спр.195.
8. Державний архів Хмельницької області. – Ф.Р.5. – Оп.1. – Спр.589.
9. Липинский В.В. Кто защитит студента? Студенческие организации Украины: история и современность [Текст] / В.В. Липинский. – Донецк: редакц.-издат. отдел Донецк. управл. по печати, 1991. – 116 с.
10. Полтавський педагогічний технікум ім. Михайла Драгоманова в 1926 році (перше півріччя) // Бюлетень Полтавського педагогічного технікуму ім. Михайла Драгоманова. – Полтава, 1926. – №1. – С. 8 – 13.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.258.
12. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.289.
13. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.573.
14. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.205.
15. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.7. – Спр.9.
16. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.306.

Науковий консультант – Завальнюк О.М., доктор історичних наук, професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна).

**Вікторія Волошенко,
Національний транспортний
університет, Київ, Україна**

va_vol@mail.ru

ПРОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТИХОНА ІВАНОВИЧА ОСАДЧОГО (1866 – 1945)

**Viktoriia Volshenko,
National Transport University,
Kyiv, Ukraine**

ENLIGHTENING ACTIVITY OF TINON IVANOVYCH OSADCHYIY (1866 – 1945)

АКТУАЛЬНІСТЬ: Поряд з добре знаними представниками культурницького руху в Україні зламу XIX – XX ст. ім'я Т.І. Осадчого (1866 – 1945) досі залишається мало відомим. Тихон Іванович був виразником ідей ліберального народництва, займався розробкою теоретичних положень економічного розвитку, знався у земській статистиці, у 1917 р. був членом Української Центральної ради. З 1880-х рр. був активним прихильником популярної за тих часів теорії «малих справ» інтелігенції заради блага народу. Пропагуючи ідеї «селянської емансипації», активно працював на ниві організації українського кооперативного руху та просвіти українського селянства. У стислих оглядах життєдіяльності Т.І. Осадчого [1; 2; 3] наведені окремі факти його просвітньої діяльності: з 1904 р. вчителював у селах Київщини і Конотопщини, у 1907 р. став членом Київського товариства «Просвіта». Ідеї тихого служіння українському народові залишався вірним і після приходу до влади більшовиків – у 1921 р. добився відкриття Тиницької сільськогосподарської школи, з 1926 р. вчителював у школах Конотопщини. Одним з нерозкритих сюжетів просвітництва Тихона Івановича є його робота у Київському товаристві грамотності (далі – КТГ).

МЕТА: На основі друкованих звітів КТГ [6; 7; 8; 9] окреслити напрями діяльності Т.І. Осадчого у справі поширення книг серед селянства Правобережжя.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. У 1897 р. ініціативною групою громадських діячів на чолі з В.П. Науменком було реанімовано діяльність заснованого у 1882 р. Київського товариства грамотності. До закриття товариства на початку 1908 р. активісти встигли чимало зробити для поширення друкованого слова у містах і селах Київської, Волинської та Подільської губерній. В умовах нестачі коштів на оплату праці службовцям вони зіштовхнулись із браком людей, готових працювати багато і майже безоплатно. Серед сотень

членів КТГ далеко не всі сплачували членські внески, і лише одиниці брали на себе основний тягар цієї праці.

Найбільш важкою ділянкою була організація просвіти селянства, і у 1898 – 1904 рр. її фактично перейняв на себе Тихін Іванович Осадчий, який був членом комітету із завідування книжковим складом та, разом із Є.О. Ківлицьким, – заступником голови бібліотечної комісії Л.С. Лічкова. Керівництво Київського товариства грамотності високо оцінювало працю «щоденно працюючого» Т.І. Осадчого. У звіті про діяльність КТГ за 1903 р. зазначалося, що діяльність бібліотечної комісії була неможливою без енергійної роботи у селах самих членів товариства або, за їх посередництва, сторонніх осіб: «Необхідність цього усвідомлюється комісією, але на жаль у цьому напрямку робиться дуже мало. Тільки одна особа зі всього складу товариства працює особисто у провінції, і вона ж підтримує головним чином стосунки з засновниками і завідувачами бібліотеками» [8, с.119]. Відстоюючи у своїх публічних виступах потребу спілкування з сільською інтелігенцією заради налагодження просвітньої роботи у селах, Тихон Осадчий активно впроваджував свої погляди до життя.

За часів діяльності Т.І. Осадчого і за його сприяння товариство заснувало 246 сільських бібліотек, у 1901 р. виконало велике замовлення київського губернатора Ф.Ф. Трепова на складання 700 бібліотечок (приблизно по 100 книг у кожній) для Київського губернського комітету народної тверезості. Значну частину заснованих бібліотек складали так звані павленківські (ініціатива їх організації належала російському книговидавцю Ф. Павленкову, з фонду якого покривалась половина коштів на їх заснування). Діловодство, листування із душеприкажчиками Ф. Павленкова, клопоти з підбору, комплектації і відправлення книг, – все це лежало на Т.І. Осадчому. Завдяки «гарячій участі» Тихона Івановича Київське товариство грамотності випереджало всі інші громадські установи імперії з відкриття бібліотек цього типу. Крім всіх клопотів у Києві, Т.І. Осадчий більшість з цих бібліотек відкривав особисто, що, без сумніву, мало велике значення для зав'язування стосунків з селянством, ознайомлення його з існуванням та діяльністю товариства, а з іншого боку, для донесення до членів товариства інформації про запити населення. Розповідав він селянам і про самого Ф. Павленкова, пояснюючи значення його діяльності для справи народної просвіти.

На посаді завідувача книжковим складом КТГ Т.І. Осадчий сприяв отриманню товариством у 1901 р. права продажу народу всіх дозволених цензурою видань (до того дозволялось продавати лише видання, внесені у спеціальні каталоги Міністерства народної освіти). Це значно розширило репертуар книг, з якими могли ознайомитись селяни, та сприяло збільшенню торговельних операцій складу. Лише у 1903 р. товариством був найнятий службовець для ведення архівної частини та каси – завідувача хоча б частково розвантажили. На ньому залишилася виписка книг, листування та керівництво складом.

У 1903 р. Т.І. Осадчий на одному з засідань бібліотечної комісії виступив з ініціативою відкриття у правобережних губерніях вечірніх класів для дорослих для підготовки «нового контингенту читачів для наших бібліотек» [6; 7; 8; 9].

У 1904 р., залишаючи справи і збираючись виїхати з Києва до села, Тихон Іванович побажав «улюбленій установі» нових «безкорисних і відданих працівників і поступового розвитку на користь освіти величезних мас» України, які, на його погляд, «так потребують доброї книги і так цінують її!» [9, с. 116].

Через кілька років, у 1908 р., Ф. Матушевський у статті до «Літературно-наукового вісника» зазначав, що на той час чимало представників інтелігенції проголосили повернення від політики до «архаїчної» теорії малих справ. Серед «рядових робітників», які шукали можливості «побороли паркан між інтелігенцією і народом», він згадував передусім Т. Осадчого, якого називав «досвідченим чоловіком в селянськй житті», людиною, яка «завжди живе на селі і досконально знає його». Федору Матушевському імпонувала думка Тихона Івановича про те, що після того, як селяни «переболіють думками», їх знову «потягне і до книжки і до освіти». Ф. Матушевський за газетними відомостями радо стежив за тим, що, на його думку, село «перехворіло», доказом чого вважав пожвавлення кооперативного руху і «жадобу» до шкільної освіти [5, с.625-627].

ВИСНОВКИ: Отже, у період своєї роботи у Київському товаристві грамотності Т.І. Осадчий вперше мав нагоду реалізувати прагнення просвітньої діяльності в українських селах. Беручи участь у керівництві бібліотечною комісією і книжковим складом товариства, взяв на себе комунікативну та організаційну частину праці з налагодження розповсюдження книг серед селянства Правобережжя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурій В. Тихін Осадчий / Валерій Бурій // Катеринопільський вісник. – 2001. – 25 липня. – С. 3.
2. Бурій Валерій. Тихон Іванович Осадчий / Валерій Бурій // Режим електронного доступу: <http://1ua.com.ua/c149750>
3. Малюта Ольга. «Просвіти» і Українська державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / Ольга Малюта. – К., 2008. – С. 590 – 591.
4. Матвієнко А. Деякі маловідомі сторінки біографії Т.І. Осадчого / А. Матвієнко // Конотопські читання. – Вип. II. – Конотоп, 2011. – С. 51.
5. Матушевський Ф. З українського життя / Ф. Матушевський // Літературно-науковий вістник. – Київ-Львів, 1908. – Т. XLI, Кн. III. – С. 619 – 636.
6. Отчет о деятельности Киевского Общества грамотности за 1900 год. – К., 1901. – С. 79 – 81.
7. Отчет о деятельности Киевского Общества грамотности. За 1901 год. – К., 1902. – С. 12, 90 – 91.
8. Отчет о деятельности Киевского Общества грамотности в 1902 году. – К., 1903. – С. 27, 34, 64.
9. Отчет о деятельности Киевского Общества Грамотности в 1903 году. – К.: Тип. Н.А. Гирич, 1904. – С. 76, 109, 116, 119.

Наталія Мащенко,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

natalia_mashchenko@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ 1958 РОКУ НА РІВНЕНЩИНІ

Natalia Mashchenko,
Lesya Ukrainka Eastern European
National University, Lutsk, Ukraine

REALIZATION OF EDUCATIONAL REFORM IN RIVNE REGION

АКТУАЛЬНІСТЬ: В сучасних умовах реформування шкільної освіти України доцільним є звернення до власного історичного досвіду, адже успішна перебудова освітньої сфери можлива лише на підставі його об'єктивної оцінки та врахування відповідних уроків. Ліберальні трансформації, що їх принесли 50-ті рр. XX ст., торкнулись і освітньої галузі. Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» став дороговказом, згідно з яким протягом 1958 – 1964 рр. в шкільній справі запроваджувалися структурні перетворення.

МЕТА: Проаналізувати особливості реалізації освітньої реформи в Ровенській (з 1991 р. Рівненській) області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. В Україні дублюючий закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти Української РСР» був ухвалений в 1959 р. Він містив ряд новацій, зокрема: вводилась обов'язкова восьмирічна неповна середня освіта (замість семирічної); середні десятирічні школи перетворювались у одинадцятирічні, що мали поєднувати навчання із суспільно-корисною працею, з'являлись школи-інтернати, групи продовженого дня, батькам дозволялося обирати мову навчання для своїх дітей у загальноосвітніх навчальних закладах [6].

Постановою Бюро Ровенського обкому КПУ ставилось завдання провести протягом 1959 – 1962 рр. реорганізацію 128 загальноосвітніх середніх шкіл області таким чином: 64 десятирічні школи перетворити в одинадцятирічні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням, 38 шкіл, що не мають відповідної навчально-матеріальної бази, залишаються десятирічними політехнічними школами із виробничим навчанням і протягом періоду реорганізації мають здійснювати навчальний процес згідно старих навчальних планів і програм, 26 шкіл реорганізувати у восьмирічні політехнічні школи.

Разом з тим, до 100 навчальних закладів мала розширитись сітка вечірніх шкіл робітничої і сільської молоді [1].

Наприкінці 1961 р. обласна влада відзвітувала про фактичну реорганізацію шкіл відповідно до закону, в усіх 120 середніх навчальних закладах краю запроваджене виробниче навчання: промисловий профіль – у 52 школах, сільськогосподарський – у 84 середніх школах.

Глобальна перебудова школи потребувала не лише вагомих зусиль в організації навчального процесу, а і значної матеріально-технічної бази. І якщо вже у 1959 р. на потреби народної освіти області видатки бюджету складали 160 мільйонів карбованців, що становило 38 % всього бюджету регіону, цього було не достатньо [2]. До середини 1961 р. в області був створений лише один навчальний цех і дві ділянки – на Дубенській трикотажній фабриці, Костопільському домобудівному комбінаті та Ровенській швейній фабриці. До 1964 р. із запланованих 19 навчальних цехів в краї відкрито лише 2. Подібна тенденція спостерігалась у всіх регіонах України. Рада Міністрів УРСР визнавала, що обладнання існуючих навчальних цехів, шкільних майстерень застаріле, робочих місць, виділених для виробничого навчання учнів, не вистачає. При цьому низький рівень матеріального забезпечення виробничого навчання пояснювався виключно недостатньою увагою зі сторони керівників базових підприємств, які не створили належні умови для отримання учнями робітничих професій [5].

В ході реалізації шкільної реформи проявилась проблема, пов'язана із працевлаштуванням учнів, що закінчили середню школу і здобули робітничу спеціальність. В 1961 р. із 3349 випускників, що отримали професію, за спеціальністю по промисловому профілю працевлаштовано 829, по сільськогосподарському профілю – 1285 учнів. Оскільки не приділялась увага визначенню профілів виробничого навчання, а вибір професії не враховував індивідуальні інтереси і потреби учнів, третина випускників не працювала за спеціальністю [4].

Одним із нововведень закону стала поява шкіл-інтернатів, що вважались найбільш ефективними закладами для виховання «будівельників комунізму». Ідея створення таких шкіл відображала прагнення «витягти» дитину зі звичного середовища і перемістити її в певний «ідеальний» навчально-виховний заклад. Реалізація цього напрямку реформи досить швидко призвела до кількісних зрушень: якщо в 1958 р. в Ровенській області працювало 4 школи-інтернати, то в

1961 р. їх нараховувалось вже 7, а до 1965 р. число шкіл-інтернатів в регіоні зросло до 11. Контингент вихованців таких шкіл мав зрости в 14 разів. Вже за перший пореформений рік кількість учнів у школах-інтернатах зросла із 1000 до 2010 [3].

Поряд з цими змінами, наприкінці 1950-х рр. з'явилися заочні школи і так звані, взірцево-показові, або «опорні» школи, що мали підтримувати належний рівень якісної освіти і стати орієнтиром для звичайних шкіл. Опорні школи ставали експериментальним майданчиком для Міністерства освіти УРСР та для регіональних відділів народної освіти [7, с.122].

Одним із положень нового закону, що регламентував життя школи, стала норма про обрання батьками більшістю голосів мови навчання своїх дітей. Незважаючи на те, що ззовні демократичний проект сприяв русифікації народної освіти загалом по УРСР, в західноукраїнських областях, і Рівненщині зокрема, більшість учнів навчалася в українських школах. Статистика свідчить про зростання чисельності учнів українських загальноосвітніх закладів протягом 1956 – 1965 рр.

ВИСНОВКИ: Шкільна реформа 1958 р. внесла значні зміни в освітню систему: в Рівненській області. Всі середні школи реорганізовані в політехнічні трудові з виробничим навчанням, з'явилися школи-інтернати, заочні та «опорні» школи. Однак, швидко далися взнаки недоліки освітньої реформи: слабка матеріально-технічна і навчальна база шкіл, кадровий дефіцит, вибір професії проводився без врахування індивідуальних запитів учнів, а їх підготовка не брала до уваги реальні потреби народного господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний архів Рівненської області (далі Держархів Рівненської обл.), ф. Р-2, оп. 4, спр. 887, арк. 1.
2. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 913, арк. 1.
3. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 939, арк. 2.
4. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 940, арк. 229.
5. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 6, спр. 23, арк. 133.
6. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР // Радянська школа. – 1959. – № 5. – С. 3 – 19.
7. Яніцький О.Ю. Освітня реформа 1958 – 1964 років в УРСР: причини, хід, значення / О.Ю. Яніцький // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 23. Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. О.А. Мельничука. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2015. – 286 с.

Науковий керівник – Шваб А.Г., доктор історичних наук, професор кафедри нової і новітньої історії України СНУ ім. Лесі Українки (Луцьк, Україна).

**Alina Sushko,
The Academy of Public Administration
under the aegis of the President of the
Republic of Belarus, Minsk, Belarus**

alina.sushko19@gmail.com

**PROBLEMS AND PROSPECTS FOR TRANSNATIONAL HIGHER
EDUCATION COOPERATION WITHIN THE BOLOGNA PROCESS**

**Аліна Сушко,
Академія управління при
Президентів Республіки Білорусь,
Мінськ, Білорусь**

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В РАМКАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

The 21st century has seen unprecedented developments in higher education, both in Europe and across the world within the frameworks of establishing the European Higher Education Area (EHEA). The greater internationalization of higher education is leading to a different role for universities. The Bologna Process specifically addresses the need to strengthen higher education cooperation and is working towards building over-arching legislative frameworks within which universities will be required to operate within continued globalization.

This paper aims to identify potential problems which may emerge and highlight those aspects which would need to be given due attention within the Bologna Process to allow the EHEA to be fully open to the world for considering closer transnational cooperation.

Higher education is at the center of the global transformation, and is focused on universities as actors in development cooperation employing a holistic institutional perspective to the topics at hand. Higher education is now expected to meet a broad range of requirements for evolving knowledge economies and societies: to increase the number of educated people all over the world, creating new opportunities for different segments of the population, to encourage innovative activity and research, to react to local and regional social and economic challenges, and to strive to improve quality and efficiency in all aspects of the higher education mission. Furthermore, the range of societal demands on higher education has expanded rapidly and the speed of change has accelerated in recent years. In this emerging globally connected knowledge society, higher education is no longer on the margins of social and economic reality. Rather, it has been brought center stage as a key factor in national competitiveness and modernization. This corresponds to the

approach to development cooperation whereby collaboration and capacity building in certain fields or disciplines is targeted [1, p.272]. Therefore, the new role of the university is encountering some kinds of difficulties. Agreements between universities often involve several legal entities and are usually addressed to allocate a budget of a project, establish joint course, recognize a diploma, or to allow for the exchange of researches. It is thus necessary to study and to solve some problems which risk preventing the correct functioning of the EHEA. A number of potential problems which may arise are presented below.

The implementation of higher education policies may have difficulties in effective coordination. The lack of lucidity and coherence of policies, together with weak international project management capacity of institutions, contribute to convergence difficulties. Institutional good management is crucial given the rapid expansion of higher education systems. Thus, capacity building and staff development are required at all levels. To ensure the successful and timely implementation of the activities undertaken in partnership agencies and governments could enhance coordination and collaboration, as it is of mutual interest to all types of programs and institutions. The Bologna Process lays down obligations to governments to develop procedures to assist persons to fulfill the relevant requirements for access to higher education, information about institutions offering higher education, of having a national information center. It also offers a number of benefits to individuals in that holders of qualifications in one country should have adequate access to an assessment of these qualifications in another country and ensures that no discrimination take place [3, p.56]. The recognition of foreign qualifications should entitle individuals to have access to further education and academic title, as well as to access to the labour market depending on the qualification involved.

These problems and legal issues with respect to the recognition of qualifications within various levels of education in order to facilitate and verify the mobility of workers have also led to the foundation of many institutional internationalization strategies to connect higher education systems globally, to promote flows of talent and to develop a highly qualified workforce. The mobility of students and staff deserves more attention in the discussion on internationalization and the need for higher education to meet global challenges [2, p.28]. Mobility remains of great importance with curricula designed to better suit mobility as well as legal frameworks which

promote staff mobility. This type of academic exchange would further promote reciprocity between regions, and render considerable academic and societal benefits. It is not only important for academic purposes, but is also crucial for the education of global, socially conscious citizens. It has also been recommended that a mobility code be drafted and data collected to monitor the internationalization of higher education as a benchmarking exercise. When discussing higher education capacity development the reality of brain drain should be examined in more detail in view of its long-term economic and human resource impact. It is clear that both governments and institutions have a responsibility to develop concrete measures to mitigate brain drain. Incentives to encourage return such as an appropriate research infrastructure and improved employment prospects however are more useful than regulations, which restrict mobility but does not necessarily prevent brain drain. Based on this academic mobility programs and institutional strategies to limit brain drain should be considered.

There are just some examples of the problematic situations which may arise. If one considers the potential problems which may require a legal solution or settlement, universities will quickly realize that the implications may be problematic, mainly due to the lack of a legal perspective within the whole of the Bologna Process. The Bologna Process can only be considered to have successfully built the EHEA once its fruits start to be borne, as well as no system can be proved to be a success before it is tried and tested. Further developments within the Bologna Process showed a need to ensure that universities do actually offer the quality of education that EHEA promises. It also reflected a legislative need to ensure that all universities would be providing the quality education that the EHEA was offering. Thus, urgent action is needed to ensure that countries interested in joining the Bologna Process have the necessary tertiary education capacity to respond to the local and global challenges of the future. To achieve better results there is a need to improve the synergy between the higher education sector and other research sectors throughout countries within the European Higher Education Area.

REFERENCES:

1. Amaral, Alberto. On Bologna, weasels and creeping competence [Текст] / A. Amaral // Higher Education Dynamics. – 2009. – Volume 26. – C. 271 – 289.
2. The Bologna process independent assessment. The first decade of working on the European higher education area [Текст] // European commission. – Brussels: European commission, 2012. – 43 c.

3. The European Higher Education Area in 2012 [Текст] // Bologna Process Implementation Report. – Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012. – 224 с.

Науковий керівник – Рутко Д.Ф., кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету управління Академії управління при Президентів Республіки Білорусь (Мінськ, Білорусь).

**Марина Грединарь,
Миколаївський національний
університет ім. В. О. Сухомлинського,
Миколаїв, Україна**

mgredinar@mail.ua

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН
Maryna Hredinar,
Mykolaiv V.O. Sukhomlynsky
National University, Mykolaiv ,Ukraine
PROFESSIONAL TRAINING
OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGICAL DISCIPLINES**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Успіх в модернізації навчання в Україні залежить від якості професійної підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах. Особливу увагу потребує професійна підготовка педагогічних кадрів для системи біологічної освіти, де основна частина уваги приділяється практичним, лабораторним роботам, пов'язаних з експериментальною діяльністю в біолабораторіях.

Професійна підготовка майбутнього вчителя передбачає оволодіння не тільки системою біологічних знань, але і вмінь використовувати сучасні біологічні обладнання, комп'ютерні технології навчання у вищій школі, а також володіти навиками інтерактивних педагогічних технологій.

МЕТА: Висвітлити професійну підготовку майбутнього вчителя і його особливостей пов'язаних з біологічним профілем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Професійна підготовка майбутнього вчителя біологічних дисциплін передбачає оволодіння необхідною сумою знань, умінь і навичок. Її результатами виявляється освічений, високоінтелектуальний тип особистості – кваліфікований вчитель, підготовлений до навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Система професійної підготовки майбутнього вчителя біологічних дисциплін являє собою сукупність взаємопов'язаних компонентів:

1. Цілі підготовки спеціаліста біологічного профілю, які формуються на основі оцінки потреб суспільства в біологічних знаннях.

2. Моделі спеціаліста, в основі яких покладено кваліфікаційна характеристика (значення професії майбутнього вчителя, перелік посад біологічного профілю, специфіка педагогічної діяльності, професійно важливі якості особистості).

3. Моделі підготовки майбутнього вчителя біології, які являють собою майбутнього висококваліфікованого спеціаліста, конкурентоспроможного на ринку праці.

Першим етапом переходу від моделі спеціаліста до моделі його підготовки є визначення педагогічних задач, які необхідно вирішувати в майбутній професійній діяльності вчителя біології. Ієрархія цих задач одночасно є і ієрархією професійної підготовки [2, с.178].

Задачі професійної підготовки:

Перший рівень складають задачі, які повинні бути під силу всім спеціалістам біологічного профілю незалежно від їх конкретної професії:

- екологічні (мінімізація негативної дії на людину та природу);
- навчальні (самоосвіта);
- соціальні (встановлення соціальних контактів між різними професійними групами, планування і організація спільної педагогічної діяльності).

Другий рівень створюють задачі пов'язані з розвитком систем біологічної освіти.

Сучасний спеціаліст біологічного напрямку повинен уміти вирішувати педагогічні, економічні і управлінські задачі в умовах демократії і толерантності.

Третій рівень задач – це особисті професіональні знання:

- формування умінь і навичок викладання біологічних дисциплін;
- практичні, направлені на отримання умінь і навичок в професійній діяльності;
- педагогічні – викладання біологічних навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі.

Результативність професіональної підготовки спеціаліста біологічного напрямку характеризується ступенем його знань біологічних наук, умінь і навичок викладацької діяльності [1, с.307].

Особистісно-розвиваюче навчання орієнтується на формуванні вчителя нового типу, для якого потреби в творчості, самоосвіти і саморозвитку мають першочергове значення.

Для професіонального розвитку особистості майбутнього вчителя біологічних дисциплін нами були визначені наступні умови:

1. Створення в університеті демократичного середовища для реалізації прав та свобод особистості із метою її розвитку. При цьому враховуються:

-активізація їх взаємодії в різних сферах життєдіяльності (спорт, мистецтво і т. д.).

-відкритість навчального закладу для промислових, наукових, суспільних, культурних та економічних зав'язків.

2. Акцентування уваги на розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього вчителя біологічних дисциплін, потребує:

-формування особистісних якостей вчителя.

3. Актуалізація особистісної самоосвіти, самовдосконалення через особистісно-орієнтований підхід в навчанні.

4. Інтелектуалізація змісту професійної освіти, сприяння інтелектуально-творчого направлення особистості. Вона включає:

-насичення змісту навчання наукових поглядом, розвиток методології наукового пізнання.

5. Гуманізація професійного навчання:

-формування самопізнання особистості майбутнього вчителя.

ВИСНОВКИ: Аналіз результатів досвідно-експериментальної роботи показав, що професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя біологічних дисциплін – це формування особистості спеціаліста, яке пов'язане із систематичним засвоєнням наукової інформації, оволодіння об'ємом наукових понять, законів, закономірностей, принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование. Опыт системного исследования / А. В. Глузман. – К., 1997. – 307 с.

2. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки: Діяльнісний чи особистісний підхід ? / В. А. Семиченко // Неперервна професійна освіта. Проблеми пошуку, перспективи. – К., 2008. – 176 – 203 с.

Науковий керівник – Тарасова С. М., доктор філософії в галузі педагогіки, доцент кафедри біології та екології біологічного факультету МНУ ім. В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна).

МАТЕМАТИКА. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ.

MATHEMATICS. NATURAL SCIENCES

...культура [нації] складається зі всіляких сторін побуту: до неї відносяться громадські організації народу, устрій його життя, його творчість в сфері літератури, музики, мистецтва, філософії, релігії, техніки, політичного життя. Поряд з ними до культури народу відноситься і його творчість в науковій сфері.

*ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ (1863 – 1945),
перший президент Української академії наук,
автор вчення про перехід біосфери в ноосферу*

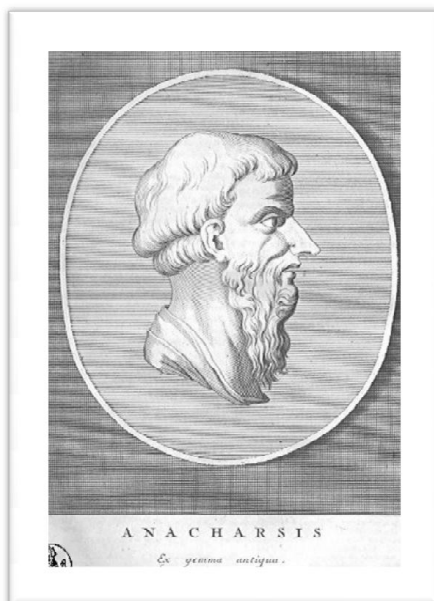

Моя любов – Україна і математика.

*МИХАЙЛО КРАВЧУК (1892 – 1942),
всесвітньо відомий український математик,
академік АН УРСР*

ТЕХНІКА

TECHNICS

***На запитання: «Які з кораблів найбезпечніші?» –
АНАХАРСІС відповів: «Витягнуті на берег».***

*АНАХАРСІС (620/610 – 550/540 рр. до н.е.),
один із найвизначніших мудреців стародавнього світу,
син царя Скіфії (Скитії/Сколотії) Гнура*

***Береженого Бог береже,
а козака шабля береже***

НАРОДНА МУДРІСТЬ

**Лариса Карпенко, Олексій Свірь,
Слов'янський коледж Національного
авіаційного університету,
Слов'янськ, Україна**

larisa.karpenko@mail.ru

**ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МАТЕМАТИКІВ – ПРИКЛАД ДЛЯ
НАСЛІДУВАННЯ МАЙБУТНІМ ПОКОЛІННЯМ**

**Larysa Karpenko, Oleksii Svir
Slavyansk College of National aviation
university, Slavyansk, Ukraine**

**UKRAINIAN MATHEMATICIANS ACHIEVEMENTS ARE AN EXAMPLE
TO FOLLOW A FUTURE GENERATION**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Сьогодні заклади освіти виступають в якості тих установ, які безпосередньо відповідають за формування інтелектуального ресурсу та національної свідомості суспільства. Тому при викладанні навчального матеріалу в ВНЗ слід робити акцент на вклад саме українських вчених, зокрема математиків, в розвиток світової науки та техніки.

Одним із найвизначніших математиків є, наприклад, М.В. Остроградський. Він розв'язав багато проблем з механіки, торії ймовірностей, математичного аналізу, математичної фізики. Однак про його українське походження в навчальному процесі майже не згадується.

Отже, виникає протиріччя між соціально обґрунтованою необхідністю формування національної свідомості та патріотизму на основі історичних прикладів життєдіяльності українських вчених і відсутністю аналізу їх досягнень, який можна використовувати при викладанні дисциплін математичного циклу у вишах.

МЕТА: Показати вагомий внесок українських математиків на прикладі М.В. Остроградського в розвиток світової науки і техніки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Михайло Васильович Остроградський народився 24 вересня 1801 р. в селі Пашенної Полтавської губернії. В 1816 р. вступив до Харківського університету, який блискуче закінчив через два роки. Згодом (1822) переїхав до Парижу, де у 1826 р. представив Паризькій академії наук свою першу наукову працю з поширення хвиль на поверхні рідини. Це стало значним внеском в гідродинаміку [5]. Проблема стоячих хвиль в обмеженому об'ємі рідини сьогодні знаходить своє застосування в різноманітних завданнях прикладного характеру. Сюди відносяться

задачі динаміки ракет і літальних апаратів, задачі на міцність резервуарів, що піддаються дії сейсмічних навантажень та ін.

У 1828 р. М.В. Остроградський переїздить до Петербурга, де подає Академії наук свої праці, в одній з яких наводить оригінальне виведення центрального в теорії потенціалу рівняння Пуассона, використовуючи теорему Остроградського – Гауса для напруженості електричного поля в диференціальній формі [1, с.42]. Взагалі дана теорема має широке практичне застосування. З теореми слідує, що електростатичне поле, створюване зовнішніми зарядами всередині еквіпотенційної поверхні дорівнює нулю. Ця властивість є обґрунтуванням екранування високочутливих приладів від електричних перешкод. Відома формула Остроградського – Гаусса, що зв'язує інтеграл по об'єму з інтегралом по поверхні, що обмежує цей об'єм, була застосована ним до вирішення деяких питань поширення тепла в твердому тілі. За допомогою цієї формули виводяться деякі рівняння математичної фізики, зокрема, рівняння неперервності, рівняння дифузії, рівняння теплопровідності ізотопного тіла, які застосовуються при побудові і дослідженні математичних моделей різних фізичних явищ [3, с.19-26]. М.В.Остроградському належить перша спроба застосування математичних методів при розгляданні питань пов'язаних з промисловим виробництвом. Ще в 1846 р. він вказав на можливість застосування вибіркового методу при контролі якості готової продукції. Основи вибіркового методу, запропонованого Остроградським, були розвинені П.Л. Чебишевим, А.М. Ляпуновим, А.А. Марковим і знайшли застосування при вивченні радіоактивного розпаду атомів, випускання електронів розпеченими металами, пульсу струму в силових системах, при аналізі виробництва продукції [2, с.5]. Значний внесок зробив М.В.Остроградський також в розвиток математичного аналізу. Зокрема, в 1844 р. представив метод виділення раціональної частини невизначеного інтеграла від раціонального дробу. Цей метод називають «Методом Остроградського». В 1836 р. запропонував правило заміни змінної в подвійних та потрійних інтегралах, яке було узагальнене К.Г.Якобі для інтеграла будь-якої кратності. При заміні змінних в кратному інтегралі К.Г. Якобі вперше ввів функціональний визначник [4, с.412]. Хоча є думка, що саме М.В. Остроградський першим вказав на роль функціональних визначників при заміні змінних в кратних

інтегралах та при розв'язанні диференціальних рівнянь з частинними похідними [1, с.22].

Значний інтерес М.В. Остроградський проявляв і до теоретичної механіки. В дослідженнях по рівнянням динаміки він в 1838 р. дав канонічну форму рівнянь динаміки і довів, що задача визначення інтегралів цих рівнянь еквівалентна знаходженню повного інтеграла деякого диференціального рівняння в частинних похідних [6, с.235]. Користуючись результатами досліджень можна розв'язати, наприклад, задачу про знаходження рівняння руху матеріальної точки, яка рухається по прямій в однорідному полі сили тяжіння та ін.

Для наочного уявлення розглянуті досягнення М.В. Остроградського та їх практичне значення представлені у вигляді блок-схеми рис.1.

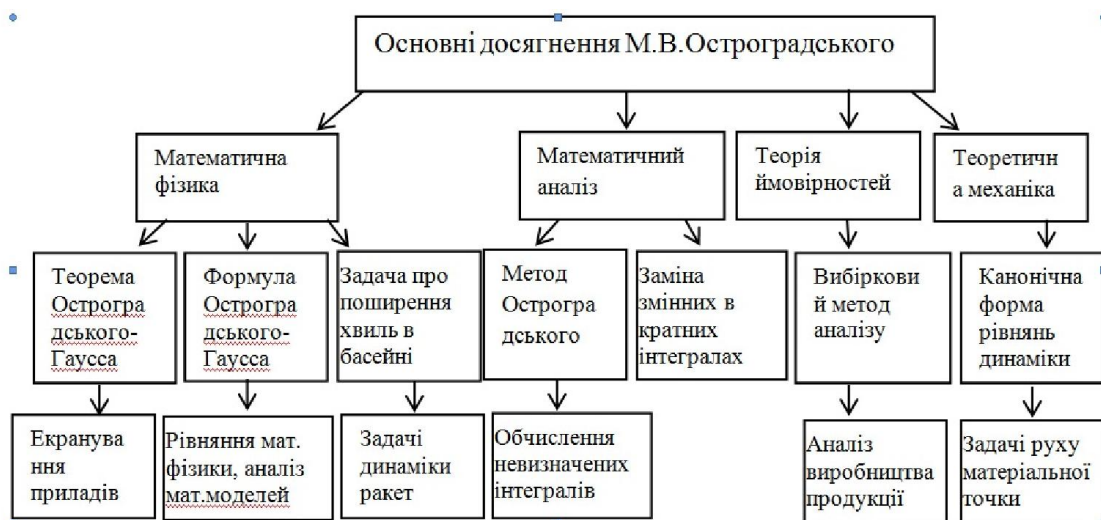

Рис1. Внесок М.В.Остроградського в науку

ВИСНОВКИ: Роботи Михайла Остроградського складають фундаментальну основу для розвитку багатьох галузей науки. Їх основне значення полягає в тому, що вони послужили джерелом для ряду подальших досліджень. В даній роботі проаналізована частина його досягнень і їх практичне застосування. Результати аналізу можна використовувати при викладанні математичних і технічних дисциплін у вишах з метою підвищення інтересу до дисципліни та формування національної свідомості молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голоскоков, Дмитрий Петрович. Уравнения математической физики. Решение задач в системе Maple [Текст] / Д. П. Голоскоков // Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2004. – 539 с.
2. Длин, Александр Михайлович. Математическая статистика в технике [Текст] / А.М. Длин, Э.Б. Глинер, М.М. Смирнов. – М., 1958. – 468 с.
3. Кошляков, Николай Сергеевич. Уравнения в частных производных математической физики [Текст] / Н.С. Кошляков // Учебное пособие для мех-мат факультетов университетов. – М.: Высш. шк., 1970. – 712с.
4. Кудрявцев, Лев Дмитриевич. Краткий курс математического анализа. Дифференциальное и интегральное исчисление функции многих переменных [Текст] /Л.Д. Кудрявцев. – М.: Физматлит, 2003. – 424 с.
5. Михайло Васильович Остроградський [Електронний ресурс]: за даними відділу наукової інформації та бібліографії Чернігівської ОУНБ ім. Короленка. – Режим доступу:<http://secinfchounbk.blogspot.com/2014/12/18011862.html>
6. Погребынский, Иосиф Бенедиктович. От Лагранжа к Эйнштейну. Классическая механика 19 века [Текст] / И. Б. Погребынский. – М.: Наука, 1966. – 327с.

**Володимир Яценко,
Інститут педагогіки НАПН України,
Київ, Україна**

v.iatsenko@mail.ru

**ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ
КИЇВСЬКОГО МАНДРІВНИКА XVIII СТ.
ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА-БАРСЬКОГО НА ЗАНЯТТЯХ ГЕОГРАФІЇ**

**Volodymyr Iatsenko,
Institute of Pedagogy of the National
Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine,
Kiev, Ukraine**

**USING THE HERITAGE OF KIEVAN TRAVELER OF THE
EIGHTEENTH CENTURY. VASILY GRIGOROVICH-BARSKY IN THE
CLASSROOM GEOGRAPHY**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Проблема реалізації ідей діалогу культур, культури миру у змісті модернізації освіти 12-річної школи стала наріжним каменем у реформуванні національної освітньої системи. У практичній площині навчання географії стоїть питання: як використовувати багату спадщину видатних українських мандрівників, вчених, громадських та політичних діячів у навчально-виховному процесі та в який спосіб можна впливати на нього й управляти у сторону поліпшення?

МЕТА: розкрити загальні питання використання спадщини київського мандрівника вісімнадцятого століття Василя Григоровича-Барського на заняттях географії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Використання на заняттях географії фактологічного матеріалу з дослідження певного регіону дозволить учителю географії підвищити рівень пізнання учнів основної та старшої школи. Наприклад, творча спадщина київського мандрівника XVIII ст. Василя Григоровича-Барського – це його подорожні нотатки про країни Середземномор'я та Близького Сходу. На жаль, його розмаїті враження та історична інформація, що викликає інтерес і в сучасного читача не відомі широкому загалу. Адже, у XX ст. кілька уривків із твору мандрівника було надруковано в збірнику «Українська література XVIII ст.» (1983) та хрестоматії «Давня українська література» (1991). Повний переклад українською мовою твір В. Григоровича-Барського «Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» видано вперше в 2000 р.

Василь Григорович-Барський родом з незаможної родини, народився у Печерській Слобідці м. Києва 1701 р. Дивовижна допитливість спонукала Барського стати невтомним подорожнім. На його думку, що більше побачить, то краще зрозуміє життя, віру і світ, у якому живе.

В липні 1723 р., вже будучи студентом Київської академії, Василь разом з товаришем вирушив до Львова лікуватися і навчатися. В дорозі завів щоденника й занотовував туди кожную подробицю протягом усіх довгих літ своїх мандрів.

Традиційний стиль ходінь проявив себе у використанні вимірного способу у відтворенні *маршруту подорожі* (найпоширеніші одиниці виміру – верстви, милі), *зображенні архітектурних споруд* (перераховується кількість архітектурних деталей, вказується відстань між кількома об'єктами), *визначенні просторових орієнтирів* (вказуються сторони світу по відношенню до зображеного об'єкта, відстань між містами, островами, монастирями. Зокрема, в ходіннях нерідко зустрічалися згадки про морські бурі (Середземне та Чорне моря), виверження вулканів, землетруси.

Особливо цінною стане під час навчання географії використання «Карти мандрів Василя Григоровича-Барського з 1723 по 1747 рік» [2, с.730]. Це дасть можливість учням засвоїти знання про географічну карту та вдосконалювати вміння працювати з нею.

ВИСНОВКИ: Культурологічний потенціал використаних матеріалів В. Григоровича-Барського надзвичайно багатий, він дозволить учням глибше пізнати пам'ятки, наприклад, античної грецької цивілізації й здійснити уявну екскурсію в православний осередок – гору Афон; вивчити життя тогочасних арабів та їхню релігію – іслам, а також пізнавати інші народи Сходу [1]. Саме сподівання на викладацьку роботу в Академії спонукало його повернутися до Києва. Але трагічна доля – перше ніж він зміг це зробити, Барський помер 7 жовтня 1747 р., менше ніж через місяць після свого повернення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоус П. В. Творчість В. Григоровича-Барського [Текст] / П. В. Білоус. – К.: Наук. думка, 1985. – 245 с.
2. Григорович-Барський, Василь. Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік [Текст] / В. Григорович- Барський ; пер. П. Білоус ; ред. М. Москаленко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 768 с.: іл.

Олександр Гуржій,
Інститут історії України НАН
України, Київ, Україна

specrada_istoria@mail.ru

**ВИСВІТЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ XIX СТ.
У СТУДІЯХ ІВАНА ГУРЖІЯ**

Oleksandr Hurzhii,
Institute of history of Ukraine
National Academy of Science of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**PRESENTATION OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN I. HURZHII'S
STUDIOS IN UKRAINE OF THE XIXTH CENTURY**

АКТУАЛЬНІСТЬ: В умовах сучасного науково-технічного прогресу залишається актуальним питання вивчення загальних тенденцій технічного розвитку України XIX ст. Цей історичний досвід був глибоко проаналізований у працях українського професора І. Гуржія.

МЕТА: З'ясувати основні тенденції технічного прогресу в Україні XIX ст. через призму оціночних характеристик у працях українського історика Івана Олександровича Гуржія (1915 – 1971).

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО
МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ.**

Більшість радянських істориків післявоєнної доби, до когорти яких належав також Іван Гуржій, послуговуючись марксистсько-ленінським вченням про природу капіталістичного виробництва, що зароджувалось у надрах феодального ладу, головно зауважували таке: на початку свого функціонування за рівнем розвитку продуктивних сил, зокрема знарядь праці, воно мало чим позитивно різнилось від попередніх способів праці, бо характеризувалось дуже примітивною, ручною технікою, котра

Фото. Іван Гуржій. Село Худяки, Черкащина, Україна, 1936 р.

залишалась незмінною ледь не з давніх часів. Капітал, на їхню думку, спочатку підпорядковував собі виробництво таким, як знаходив і лише згодом перетворював його технічно [5, с.3 – 5]. В основі цих тверджень були, зрозуміло, методологічні постулати К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна (Ульянов), а не рідко і Й. Сталіна (Джугашвілі). Через що їх науковий перегляд, ба навіть неоднозначна інтерпретація вважались крамолою та зухвальством, а тому передбачали для будь-якого вченого-гуманітарія відповідні вкрай негативні наслідки. При цьому характеристика розвитку технічного оснащення модерного періоду, як правило, уникала показові приклади, позитивну персоніфікацію та регіональну (місцеву) специфіку, які не підтверджували визначених канонів.

Тож досить чітко простежувалось намагання вітчизняних істориків і економістів дещо штучно вилючити Україну з відповідних західноєвропейських процесів і поєднати лише з «братньою» Росією і це незважаючи на імперську, колоніальну політику її уряду. В такий спосіб фактично відкидався загальноєвропейський цивілізаційний процес, який так чи інакше проявлявся в поступі народного господарства українців.

Реалії ж XIX ст., як це знайшло певне відображення в студіях І. Гуржія, свідчили про значні технічні зрушення в господарствах усіх верств населення, бо вони досить інтенсивно втягувались в товарно-грошові відносини, неодноразово робили спроби застосувати удосконалені знаряддя та машини, котрі інколи замовляли із-за кордону. Вчений навів показові приклади про: легкі та зручні плуги козаків Стеценка, Нестеренка, Корзуна, міщанина Петренка й ін., рала, сконструйовані за проектами поміщика Христофорова та селянина Гусятникова, косильні машини селян О. і Ф. Хитрових і вільновідпущеного селянина Якушина, кінні граблі поміщика Куп'янського, молотарку Щербатова, ручну віялку козака Колісника. Це далеко не повний перелік знарядь і машин, що були вдосконалені й сконструйовані протягом означеного періоду [4, с.119].

Водночас усі технічні зрушення, які сталися в сільському господарстві XIX ст. в Україні, І. Гуржій безпосередньо пов'язував з розкладом феодально-кріпосницької системи, що ретельно дослідив у багатьох своїх працях [3; 4].

Початки ж промислового перевороту і розвиток і розвиток фабрично-заводських підприємств вчений розглядав у контексті шляхів

поповнення пролетаріату, чисельності й походженні його кадрових представників, умов праці та життя тощо [1; 2].

ВИСНОВКИ: Таким чином, розвиток техніки в Україні історик Іван Гуржій розглядав на широкому тлі соціально-економічних і політичних проблем в країні. Його напрацювання настановляють на думку про необхідність подальшого дослідження означеної теми в поєднанні із загальноєвропейськими процесами, що практично залишаються маловивченими у вітчизняній історичній науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуржій І.О. Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) [Текст] / Іван Олександрович Гуржій. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958. – 180 с.
2. Гуржій І.О. Початок промислового перевороту. Поява фабрично-заводських робітників / Іван Олександрович Гуржій // Історія робітничого класу Української РСР. – К. : Наук. думка, 1967. – Т. 1. – С. 48 – 97.
3. Гуржій І.О. Розклад феодально-кріпосницької системи в кінці XVIII ст. – першій половині XIX ст. / Іван Олександрович Гуржій // Історія селянства Української РСР. – К. : Наук. думка, 1967. – Т. 1. – С. 299 – 335.
4. Гуржій І.О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. [Текст] / Іван Олександрович Гуржій. – К. : Держполітвидав УРСР, 1954. – 452 с.
5. Дерев'янкін Т.І. Промисловий переворот на Україні : питання теорії та історії [Текст] / Тимофій Іванович Дерев'янкін. – К.: Наук. думка, 1975. – 280 с. – Бібліогр.: с.264 – 278 і в підряд. приміт.

**Андрій Криськов,
Тернопільський національний
технічний університет ім. Івана
Пулюя, Тернопіль, Україна**

kryskov.te@gmail.com

**РІВЕНЬ АГРОТЕХНІЧНИХ ЗНАНЬ В ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.**

**Andrij Kryskov,
Ternopil Ivan Puluj National Technical
University, Ternopil, Ukraine**

**THE LEVEL OF AGROTECHNICAL KNOWLEDGES
IN PODILLYA PROVINCE IN THE SECOND HALF OF XIX CENTURY**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Досвід минулого необхідно вивчати для вироблення зважених рекомендацій для сьогодення. Оголошена тема є актуальною з огляду на сучасні структурні зміни, які відбуваються в аграрному секторі.

МЕТА: Дослідження стану ознайомлення селянства і поміщицтва Подільської губернії другої половини ХІХ ст. з досягненнями тогочасної агрономічної науки. Об'єктом дослідження виступають агротехнічні знання, предметом – способи їх поширення в аграрному секторі Подільської губернії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. За існування кріпосного права поміщики мало уваги приділяли питанням раціоналізації та ознайомлення з досягненнями агротехніки. Володіння ресурсами паралізувало інноваційні можливості. Селянське господарство мало ще менше можливостей для інновацій.

У звіті про стан губернії за 1870 р. зазначалося, що «селяни обробляють землю дідівськими прийомами, не мають поняття про покращення способів господарювання. Прикладом ... мали би бути поміщики-землевласники. Але... землеробство в їхніх маєтках мало чим відрізняється від селянського за рідкісним виключенням» [7, арк.2зв.]. Губернатор пропонував відкрити сільськогосподарські школи для підготовки прикажчиків, мельників, вівчарів, пасічників, городників і садівників [7, арк.5]. У звіті вказувалося, що у більшості маєтків господарство ведеться безсистемно. У звіті за 1886 р. губернатор вказував, що пануючою системою землеробства залишається трипілля і «у зв'язку із цим не можна не звернути уваги на повну відсутність в губернії сільськогосподарських училищ і зразкових ферм, які б могли навчити населення більш раціональному господарюванню» [9, арк.10зв.].

Справа зрушилася завдяки розвитку цукроваріння та аграрній кризі другої половини 1880-х – початку 1890-х рр. З приватної ініціативи для створення кращих видів насіння та способів обробки ріллі були створені дослідні станції та поля. У 1890 р. було створене насіннєве господарство Єловицьких, діяли дослідне поле і селекційна станція товариства «Сев». Значні репродукційні роботи з насінням цукрового буряка проводилися на плантаціях Чечельницького цукрового заводу, товариства Степанівських і Ялтушевських цукрових заводів [3, с.3-15; 5, с.19].

Показовою є діяльність Немерчанської сільськогосподарської дослідної станції і Деробчинського сільськогосподарського дослідного поля. Ці дослідні установи діяли у маєтках польських землевласників, які належали до Варшавських організацій агрокультурного характеру (переважно Варшавської філії Товариства заохочування торгівлі і сільськогосподарської промисловості). Метеостанції цих дослідних установ входили у Варшавську метеорологічну сітку [2, с.1-2]. Про масштаби досліджень свідчить те, що кількість дослідних ділянок доходила до 3000, щорічно продавалося до 16 тис. пудів насіння [4, с.117].

Особливе місце займало розташоване в найбільш екстенсивному районі губернії Плотнянське дослідне поле зі станцією, де досліджували раціональність обробітку ґрунтів, вивчалися види добрив і способи їх внесення, введення до сівозміни бобових рослин тощо. Важливість цієї роботи стає очевидною, якщо врахувати, що в районі діяльності станції землевласники зовсім не вносили добрив на поля, а гній скидали у яри або спалювали. Тому необхідною була багаторічна дослідницька праця станцій, щоб довести поміщикам і селянам корисність угноювання земель в степовій частині губернії [1, с.5-68]. Таке ставлення до природних добрив було досить поширеним в губернії. Так, ще у звіті Подільського цивільного губернатора за 1872 р. повідомлялося, що гній використовували для будівництва загорож та як паливо [8, арк.22зв.].

На рубежі XIX – XX ст. в губернії вже було 51 поміщицьке господарство, де займалися агротехнічними дослідями і створювали показові поля. Поміщик Бушинський повністю переорієнтував власний маєток на ведення виключно насіннєвого господарства. На 600 дес. велося селекційне господарство, яке дозволяло щорічно продавати до 200 тисяч пудів насіння цукрового буряка по всій Європі, а також до

США та Австралії. Річний оборот господарства становив більше 3 млн. крб. [10, арк.32, 35, 43зв., 50зв.].

Поміщики, які пробували раціонально господарювати, використовували для удобрення полів гній, придбаний у селян, якщо останні не угноювали своїх земель. В описі маєтку Л. Валькова повідомляється, що у 1870 р. поміщик закупив у селян 65 тис. возів гною і угноїв 500 дес. землі. Але цей резерв добрив швидко вичерпався, бо селяни, побачивши дію добрив, відмовилися продавати йому гній [4, с.112]. Проте масового поширення угноєння у той період не дістало. На перешкоді виявився той факт, що 9/10 селянських наділів були розорані [1, с.56], що призвело до втрати пасовиськ для худоби. Зменшення поголів'я селянської худоби було головною причиною відсутності добрив у більшості господарств. Член Гайсинського комітету з потреб сільськогосподарської промисловості Оліфан свідчив, що на 1 дес. землі селяни мали в середньому 0,4-0,6 голів худоби, а для угноєння 1 дес. необхідно було не менше 6 голів [6, с.478]. Як правило, добрива вносилися лише на присадибні ділянки.

ВИСНОВКИ: Отже, як свідчать джерела, справа поширення агротехнічних знань в губернії виявилася без державної підтримки і базувалася виключно на приватній ініціативі. Дослідні поля і дослідні станції виникали в господарствах, де трипілля замінювалося багатопіллям, а господарство мало товарно-промисловий характер. Своєю діяльністю вони сприяли переходу частини господарств губернії до інтенсивніших систем землеробства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вельбель Б.М. Главнейшие выводы Плотнянского опытного поля в связи с характеристикой района [Текст] / Б.М. Вельбель. – Каменец-Подольск, 1914. – 179 с.
2. Городецкий С. Етапи планування сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі [Текст] / С.Городецкий // Студії з сільськогосподарської економіки України. – Т.1. – К., 1928. – С. 1 – 15.
3. Запароженко А. О семенных хозяйствах Подролии [Текст] / А.О. Запароженко // Экономическая жизнь Подолии. – 1916. – №6-7. – С. 3 – 15.
4. Мамалыга А.И. Капиталистическая эволюция помещичьих и крестьянских хозяйств Подольской губернии в пореформенный период 1861 – 1900 гг.: дис.... канд. ист. наук / А.И. Мамалыга. – Каменец-Подольский, 1978. – 192 с., 16 л.
5. Положение селекционно-семенного дела в Подольской губернии [Текст] // Подольский хозяин. – 1916. – №7-8. – С. 17 – 23.
6. Труды местных комитетов о нуждах сельскохозяйственной промышленности. – Т. XXXI: Подольская губерния. – СПб., 1903. – 1112 с.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК), ф.442, оп.50, спр.369.
8. ЦДІАК, ф.442, оп.54, спр.437.
9. ЦДІАК, ф.442, оп.535, спр.310.
10. ЦДІАК, ф.442, оп.637, спр.545.

**Фірсов Олександр,
Європейський університет (Черкаська
філія), Черкаси, Україна**

firsov2010@gmail.com

**ВНЕСОК ІНЖЕНЕРА БОРИСА ЛУЦЬКОГО (1865 – 194?)
У РОЗВИТОК СВІТОВОГО МОТОРОБУДУВАННЯ**

**Firsov Oleksandr,
European University (Cherkasy Branch),
Cherkasy, Ukraine**

**THE CONTRIBUTION OF THE ENGINEER BORYS LOUTZKY (1865 –
194?) TO DEVELOPMENT OF WORLDENGINE-BUILDING**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Відродження забутих або замовчуваних імен діячів науки і техніки є нагальним завданням сьогодення, оскільки сприяє відновленню історичної пам'яті та поверненню духовних надбань народу. Актуальність дослідження зумовлена значним науковим та інженерним значенням постаті Б.Г. Луцького, вивчення спадщини якого дає можливість розуміння процесів розвитку світового моторобудування.

МЕТА: Висвітлити внесок інженера Б.Г. Луцького у розвиток світового моторобудування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Наш співвітчизник Борис Григорович Луцький (1865 – 194?) стояв біля витоків світового моторобудування [1 – 3]. Йому належить пріоритет у створенні багатьох конструкцій двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ) і методів їх роботи.

Основні здобутки Б.Г. Луцького в галузі моторобудування:

1. У 1885 р. він першим в світі створив вертикальний ДВЗ з колінчастим валом, розташованим під циліндром. До цього існували вертикальні ДВЗ з колінчастим валом, розташованим над циліндром і ДВЗ горизонтальної компоновки. Цей двигун в порівнянні з двигунами інших конструкцій одночасно був стійким і займав малий об'єм. Він став прототипом всіх наступних рядних ДВЗ з вертикальним розташуванням циліндрів. Цей тип двигунів в даний час знаходить широке застосування в багатьох галузях промисловості, так як забезпечує необхідну потужність, економічність і надійність при мінімальних габаритах і вазі.
2. У 1887 р. він створив газогенератор для нафтових і газових ДВЗ. Цей газогенератор можна назвати першим в світі карбюратором розпилювального типу для стаціонарних ДВЗ. До цього всі конструктори використовували карбюратори випарного типу.

3. У 1888 р. він створив горизонтальний багатоциліндровий ДВЗ з диференціальними поршнями. Використання в цьому двигуні замість звичайних поршнів, так званих диференціальних (східчастих), дозволило істотно підвищити потужність двигуна. У цьому ж році він створив мастильний пристрій для поршневих вертикальних ДВЗ. Цей пристрій забезпечував рівномірний розподіл мастила по стінках циліндра і при цьому камера згоряння і клапана залишалися сухими.
4. У 1890 р. він створив горизонтальний багатоциліндровий газоповітряний двигун. У цьому двигуні для виконання роботи одночасно використовувалася енергія вибухового газу та стисненого повітря. При цьому за рахунок повітря відбувалося охолодження нагрітих в результаті займання газової суміші робочих поверхонь циліндрів і поршнів двигуна. У цьому двигуні тепло поглиналося стисненим повітрям і перетворювалося в роботу. Завдяки охолодженню циліндрів і поршнів за рахунок повітря, відпала необхідність в їх водяному охолодженні.
5. У 1891 р. він створив ДВЗ, у якого відкриття і закриття клапанів здійснювалося безпосередньо самим маятниковим регулятором газорозподільного механізму, що дозволяло більш ефективно регулювати газорозподіл і забезпечувати низьке споживання газу.
6. У 1892 р. він створив «безпечний» бензиновий ДВЗ. Цей двигун називався «безпечним» тому, що в ньому утворення бензино-повітряної суміші відбувалося не ззовні двигуна, що було вибухонебезпечним, а усередині. У цьому двигуні Луцький вперше в світі застосував жиклери для розпилювання бензину в камері змішування. Тільки через рік після винаходу Луцького, спочатку угорець Донат Банкі, а пізніше німець Вільгельм Майбах запатентували, використовуючи жиклери Луцького, свої поплавкові карбюратори.
7. У 1894 р. він створив найоригінальніший ДВЗ за всю історію моторобудування, так званий «батареїний» двигун. Цей двигун називався «батареїним» тому, що він мав дві камери згоряння, розташовані одна над одною і являв собою два двигуни надбудованих один над одним. В цьому двигуні Б.Г. Луцький вперше в світі використав ідею адіабатного процесу. У цьому ж році він створив «опозитний» ДВЗ з двома циліндрами, розміщеними один навпроти одного. У цьому двигуні кривошипи колінчастого вала розташовувалися

під кутом 180° . Таке розташування кривошипів забезпечувало врівноваженість двигуна і усувало інтенсивні вібрації.

8. У 1895 р. він створив двигун з півсферичною камерою згоряння. За рахунок такої форми камери суттєво покращився процес згоряння робочої суміші, збільшилась ступінь стиснення і потужність двигуна. В даний час двигуни з півсферичною камерою згоряння широко використовуються багатьма компаніями світу, особливо для гоночних автомобілів.

9. У 1898 р. він створив перший в світі 4-циліндровий рядний вертикальний ДВЗ.

10. У 1899 р. він створив перший в світі 6-циліндровий рядний вертикальний ДВЗ.

11. У 1901 р. він винайшов новий метод роботи ДВЗ з використання наддуву.

12. У 1903 р. він створив перший в світі реверсивний ДВЗ, який дозволяв змінювати напрям обертання колінчастого валу двигуна.

13. У період 1908 – 1913 рр. він створив:

– Авіаційний 4-тактний, вертикальний, рядний, 4-циліндровий двигун з водяним охолодженням. У двигуні управління клапанами здійснювалося за допомогою довгих штовхачів, що приводилися в рух від розподільного валу, розташованого поблизу картера. Цей двигун був одним з найбільш успішних і найбільш використовуваних авіаційних двигунів того часу. Його потужність становила 100 к.с., частота обертання колінчастого вала – 1250 об/хв, вага – 170 кг, питома маса – 1,7 кг/к.с.

– Авіаційний 4-тактний, вертикальний, рядний, 6-циліндровий двигун з водяним охолодженням. У двигуні управління клапанами здійснювалося за допомогою розподільного валу, розташованого над головкою циліндрів. Камера згоряння мала компактную форму. Потужність двигуна складала 150 к.с., частота обертання колінчастого вала – 1350 об/хв. Двигун мав рекордно малу для того часу питому витрату палива – 214 г/к.с. Конструкція двигуна була настільки вдалою, що її тривалий час використовували багато компаній світу при будівництві авіаційних двигунів рідинного охолодження, навіть після Другої світової війни.

14. У період 1926 – 1929 рр. він створив кілька конструкцій свічок запалювання, пристроїв для візуального контролю за займанням горючої суміші в робочих циліндрах двигуна, а також пристроїв для візуального

контролю за процесом згоряння регульованих вуглеводів. Пристрої для візуального контролю за займанням горючої суміші дозволяли здійснювати прямий, постійний контроль за роботою свічок запалювання і процесом горіння в запалювальному каналі.

15. У 1930 р. він створив новий метод регулювання 2-тактних ДВЗ. Метод дозволяв забезпечувати рівномірну і економічну роботу двигуна.

ВИСНОВКИ: В цілому, можна констатувати, що внесок Б.Г. Луцького в розвиток світового моторобудування є дуже суттєвим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

7. Дубовской, Валерий Иванович. Автомобили и мотоциклы России (1896 – 1917 гг.) [Текст] / В.И. Дубовской. – М.: Транспорт, 1994. – 302 с.
8. Фирсов, Александр Владимирович. Борис Григорьевич Луцкий (Луцкой) – инженер, конструктор, изобретатель [Текст] / А.В. Фирсов. – Запорожье: Изд-во АО «МОТОР СИЧ», 2015. – 653 с.
9. Фирсов, Александр Владимирович. Инженер Луцкий (Луцкой) – забытый гений моторостроения [Текст] / А.В. Фирсов. – Запорожье: Изд-во АО «МОТОР СИЧ», 2015. – 507 с.

**Владислав Лисенко,
Лицей-інтернат №23 «Кадетський
корпус», Київ, Україна
lisenkovs138@gmail.com ; www.vk.com/koldun138
АНАТОЛІЙ ЗАПОЛЬСЬКИЙ –
АВТОР РОБІТ З ВІДНОВЛЕННЯ РЕСУРСІВ ЗЕМЛІ
Vladyslav Lysenko,
Lyceum-boarding school №23 «Cadet
Corps», Kyiv, Ukraine
ANATOLIY ZAPOLSKIY –
AUTHOR WORKS TO RESTORE THE EARTH'S RESOURCES**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Чорнобиль – хто знав, що колись ця назва квітучого краю перетвориться на «чорну биль» про місто-привид на річці Прип'ять? В ніч з 25 на 26 квітня 1986 р. відбулася сумнозвісна аварія на Чорнобильській Атомній Електростанції (ЧАЕС).

МЕТА: Проаналізувати діяльність українського вченого, винахідника та раціоналізатора Анатолія Запольського, який був активним учасником ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 р.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мій дідусь тоді працював в Інституті коллоїдної хімії та хімії води Академії наук УРСР завідуючим відділом, науковою тематикою якого була технологія очищення води та розробка технології спеціальних цементів і бетонів. Тоді їх зібрав директор інституту і оголосив, що інститут переходить на воєнне становище. Це означало, що їх заклад працює цілодобово і завідуючі відділами не мають право нікуди відлучатись без дозволу керівництва інституту. Відділу, яким керував мій дідусь – професор Анатолій Кирилович Запольський, було доручено розробити технологію очищення питної води від радіонуклідів, тобто від радіаційного забруднення. На той час це було одне з найважливіших життєвих питань у місті Києві та прилеглих регіонів. Працівники названого відділу на чолі із своїм керівником, переключилися на розробку цієї технології. Були вже деякі наукові напрацювання, та їх треба було перевірити у виробничих умовах. Перевірка здійснювалась на Вишгородській водопровідній станції міста Києва. В той час були введені воєнні нормативи на вміст радіонуклідів у воді, тобто допускалося в 100 разів більше радіонуклідів, як до цього, що споживали кияни раніше. Могло статися так, що коли вода з річки Прип'яті попаде в Дніпро, то вміст їх збільшився не в 100 разів, а в 1000,

і навіть 10000 разів. Тому потрібно було очистити воду до цих воєнних нормативів.

Під керівництвом мого дідуся був винайдений реагент – коагулянт основний сульфат алюмінію. Його назвали «Розчинний основний сульфат алюмінію» – «РОСА». Цей коагулянт дозволяв очистити воду до необхідних нормативів. Але він тоді ще у промисловості не вироблявся. Тому постала задача, коли підійде забруднена вода з Прип'яті, до того часу потрібно було виготовити шість вагонів, це понад 60 тон у кожному вагоні – всього 360 тон коагулянту. Такого промислового виробництва на Україні ще не було. Тому довелося домовитися з Ленінградським заводом «Пігмент» про виготовлення цього реагенту. Для виготовлення цього коагулянту, співробітники лабораторії мого дідуся виїхали у відрядження у Ленінград (нині – Санкт-Петербург, Російська Федерація), щоб разом із працівниками цього заводу працювати і виготовляти цей життєво необхідний для людей України реагент. За 10 днів він був доставлений до міста Києва. Коли вода із р. Прип'ять підійшла, і треба було на Вишгородській станції очищувати воду, то користувались цим реагентом. Таким чином мільйони жителів м. Києва та прилеглих районів могли пити очищену від радіонуклідів воду. Це була перша перемога дідуся та його колег у боротьбі зі стихійним лихом.

Невдовзі він знову звернулися до нього за допомогою. І вже другим завданням його лабораторії було – розробка радіаційностійкого бетону для бетонування уламків твелів. Це було потрібно для того, щоб смертоносні радіоактивні уламки покрити радіаційностійким бетоном. При прикритті радіаційних уламків звичайним рідким бетоном, відбувався радіоліз води, тобто вона розкладалась на кисень і водень. І цей бетон руйнувався й фонтанував як маленькі «гейзери». Потрібен був радіаційностійкий сухий бетон, технологію якого розробляв мій дідусь. Завданням було розробити такий бетон, який би вміщав до 50 – 60% свинцю, для використання його на 4-му зруйнованому реакторі. Багато вчених вирішували це питання додаванням свинцевого дробу. Але дріб швидко осідав на дно й нічого з цього не виходило. Ось тоді вчені під керівництвом дідуся, запропонували розробити таку технологію, де свинець був у вигляді наночастинок на рівні молекулярних асоціатів. Такий бетон міг вміщати будь-яку кількість свинцю. Тож і це питання було вирішено.

Слід зазначити, ці винаходи потрібно було впровадити у промислове виробництво. Це треба було зробити для бетонування основи реактора, щоб радіонукліди не пішли у ґрунт та у воду. Трохи згодом розробили іншу технологію.

При Президії Академії наук України (нині – НАН України) було одразу організовано штаб з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. 4 травня для розвідки ситуації, яка склалася в цей час, мого діда, професора Запольського А.К. вперше відрядили для ознайомчої поїздки до міста Прип'ять. У місті Іванкові він зустрівся з академіками Валерієм Олексійовичем Легасовим і Євгенієм Павловичем Веліховим і вже разом обговорили ситуацію, що склалася. 9 травня вони очікували комісію з МАГАТЄ (Міжнародна Агенція з Атомної Енергії). Тому академіки були надзвичайно зайняті і запропонували прибути трохи пізніше. Після цього мій дідусь ще тричі туди їздив. Всього було чотири таких поїздок, і після кожної з них він викидав свій одяг і взуття, забруднені радіонуклідами. Тоді навіть не було й куди здати той одяг або прийняти для утилізації, оскільки він весь світився, був надзвичайно радіоактивно забруднений, що загрожувало життю людини.

ВИСНОВКИ: Невдовзі наш народ подолав усі труднощі, і та страшна аварія була подолана. Та чи оминула вона людські долі та життя? Як показав час – ні! Та чия провина в тому, що сталося на Чорнобильській АЕС? Чия це недбалість, недогляд? А може навпаки – зухвалість та неосвіченість? Можливо, колись ми дізнаємось правду. Але вже сьогодні відомо, що були помилки в проекті станції, а також злу іронію зіграв людський фактор. Сьогодні ми схиляємо голови перед багатотисячними ліквідаторами, які віддали свої життя та науковцям, що змогли подолати стихію і подарували життя нинішнім поколінням. А щодо мене, я щиро дякую, тобі, мій герой – мій любий дідусь Анатолій! Я обіцяю тобі, що з гордістю буду продовжувати твою справу – справу служіння людству і миру!

Науковий керівник – Буткова В.О., вчитель ліцею-інтернату № 23 «Кадетський корпус» (Київ, Україна).

**Олена Сандурська,
Херсонська державна морська
академія, Херсон, Україна**
sandurskaya-elen@mail.ru ;
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100001922613124>
ЛАЗЕРНІ МАЯКИ – ІННОВАЦІЯ В НАВІГАЦІЇ
**Olena Sandurska,
Kherson State Maritime
Academy, Kherson, Ukraine**
LASER LIGHTHOUSES – INNOVATION IN NAVIGATION

АКТУАЛЬНІСТЬ: Маяки з давніх часів відігравали роль орієнтиру для мореплавців у будь-яких погодних умовах. Вони пройшли у своєму розвитку значний шлях. Адже, найдавніші маяки мали вигляд прибережних вогнищ, розпалених у спеціально об лаштованих металевих кошиках на дерев'яних підставках [1]. Нині маяк – це постійно діючий навігаційний орієнтир для суден, оснащений системами світлового, звукового та радіо сповіщення. Саме це і визначає актуальність даної роботи.

МЕТА: характеристика основних історичних аспектів появи та функціонування лазерних маяків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Маяки розрізняються по своїй конструкції та технічним засобам.

Лазерний маяк – це маяк, у якому в якості джерела світла використовується лазер. Завдяки великій яскравості світлового випромінювання лазера, що у сотні тисяч разів перевищує будь-яке звичайне джерело світла, такий маяк є надійним орієнтиром для судноводіїв в умовах, коли необхідні лампи потужністю в кілька десятків кіловат.

Перший в світі лазерний маяк був встановлений в 1970-х рр. в м. Сідней (Австралія), проте його випробування проводилося в Україні, в м. Одеса. Після появи перших лазерних маяків з'являються також і лазерні стулкові маяки, які є не лише орієнтирами, але і вказують суднам курс руху по фарватеру [4, с.208].

Перший працюючий лазерний стулковий маяк «Анемон» був створений російським інженером В.Г. Савельєвим, і встановлений він на Ладозькому озері. Промені лазерів рухаються по горизонтальній площині синхронно, перетинаючись на вісі стулки. При здійсненні руху по фарватеру, судноводії бачать обидва лазерні вогні у вигляді проблесків одночасно. Внаслідок малої кутової ширини променя, кожен

із променів потрапляє в поле зору лише на короткий час. Тому вони сприймаються як проблискові спалахи. При відхиленні від фарватеру синхронність променів порушується, і в залежності від курсу відхилення першим з'являється або лівий або правий вогонь.

Завдяки високій концентрації світлового потоку у вузькому промені з судна вогні лазерних стулкових маяків видно вночі на відстані до 10 км, а точність визначеного курсу настільки чітка, що помітні відхилення лише в кілька кутових хвилин. Також «Анемон» допускає можливість автоматичного стеження за курсом за допомогою фото приймального пристрою на борту [4, с.209].

Проте, маємо зазначити, що майже всі лазерні маяки мали в своїй основі газові лазери, які є досить енергоємними, а самі маяки мали бути значних розмірів. Крім того, випромінювання газового лазера є шкідливим для людського зору, через свою високу когерентність.

Відтак, виникла потреба в удосконаленні лазерної навігаційної системи. Так з'являється напівпровідниковий лазер. Його значна потужність досягається за рахунок накачки лазера за допомогою електронного пучка, для чого їх розташовують в електронно-променевої трубці. В ній можна розмістити одразу кілька лазерів, що дозволяє одночасно випромінювати декілька різнокольорових променів, наприклад – червоний, жовтий і зелений, оптимізуючи тим самим навігаційну систему. Особливістю лазера є можливість формування на одній із випромінюючих поверхонь кількох зон різного кольору. Просторовий розподіл випромінюючих зон оптичною системою переводиться у кутове: центральний промінь – жовтий, бокові – зелений і червоний. Шляхом зміни геометрії випромінюючих площ, можна підбирати кут розчину лазерного пучка, зберігаючи при цьому кутову енергетичну щільність випромінювання [3, с.46].

Так, кілька променів різного кольору дають моряку чи льотчику можливість бачити промінь певного кольору, в залежності від того, чи він рухається точно по заданому курсу, чи відхилився від нього у тому чи іншому напрямі.

Такий лазерний засіб навігаційного обладнання має порівняно невеликі параметри та вагу близько 35 кг. Живитися він може від мережі 220 В або навіть від автомобільного акумулятора. Компактність та економічність такої системи дозволяє не лише використовувати її для морської чи авіаційної системи, але також і повертати чи розвертати

машину за необхідності. Також, лазер володіє підвищеною видимістю в екстремальних метеоумовах, що в середньому перевищує метеорологічну дальність видимості в 3 – 5 разів.

Лазерні маяки можуть використовуватися в морських та річкових портах зі складними рельєфними умовами місцевості [2, с.83].

Ефективність впровадження маяків визначається зменшенням втрат від аварій, що підтвердилось після початку застосування на практиці напівпровідникових лазерних маяків.

Винахід лазерного напівпровідникового маяка був нагороджений Золотою медаллю на 26-му Міжнародному Салоні винаходів у м. Женева, Швейцарія, 1998 р. та Золотою медаллю на 46-му Всесвітньому Салоні винаходів «Брюссель-Еврика-97» [3, с.49].

ВИСНОВКИ: На сьогодні важко переоцінити винайдення і використання лазерних маяків для належної навігації та можливості надійного руху по фарватеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маяки – таинственные молчаливые помощники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fullsail.ru/mayaki_pomoshniki.
2. Олихов И., Косовский Л. Лазерный маяк / И. Олихов, Л. Косовский // Наука и жизнь. – 1999. – № 11. – С.83.
3. Олихов И., Косовский Л. Системы навигации. Мобильный лазерный трехцветный створный и курсовой маяк / И. Олихов, Л. Косовский // Электроника: НТБ. – 1999. – № 3. – С. 46 – 49.
4. Техника: Современная иллюстрированная энциклопедия / Гл. ред. А.П. Горкин. – Москва : Росмэн-Издат, 2006. – 487 с.

**Олена Пивоваренко,
Національний університет харчових
технологій, Київ, Україна**

pyvovarenko@ukr.net

**ПРОБЛЕМА ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРМІЙ, ЯК
ФАКТОР РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Olena Pyvovarenko,
National University of Food Technology,
Kyiv, Ukraine**

**ISSUE OF FOOD SECURITY IN ARMY AS A FACTOR OF FOOD
TECHNOLOGY DEVELOPMENT**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Проблема продовольчого забезпечення є однією з п'яти головних викликів людству у ХХІ ст. сформульованих ООН. З загостренням збройних конфліктів у світі загалом та в Україні зокрема знову постало питання продовольчого забезпечення армій.

МЕТА: Проаналізувати світовий досвід розвитку харчових технологій у безпосередньому зв'язку з продовольчим забезпеченням армій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Їжа, як основна біологічна потреба, протягом всієї історії перебувала у центрі уваги людства. Зброя з'явилась для добування їжі і цілком вірогідно, що перший збройний конфлікт відбувся за харчові ресурси. Неолітична революція, завдяки якій утворився надлишок продуктів, породила необхідність в їх охороні. Тобто з'явилась армія, яку необхідно було годувати. Розширення і зміцнення військових структур з часом виділило в окрему нішу їх продовольче забезпечення [3].

За часів стародавньої Греції ще не було вироблено єдиних стратегій. Так у Давній Спарті навіть заохочувалось добування молодими воїнами харчування крадіжкою. Найкращим способом виховати жорстокість були різного роду харчові обмеження та засвоєна звичка їсти що завгодно і де завгодно і будь-якому вигляді. Простий грецький воїн практично був вегетаріанцем. Існують прямі свідчення, що грецькі воїни несли з собою сухий пайок на два-сім днів: прісні хлібці, сушені фрукти і борошно, оливки, трохи оливкової олії і сиру, флягу вина, розбавленого водою. Мінімум місця і ваги, – власне ці ж вимоги висувуються і до сучасних сухпайків. На стоянках додавалися варені каші і сушені риба та м'ясо [8]. Останні очевидно були виготовлені спеціально для потреб солдатів, оскільки при осілому способі життя на Грецьких островах, оточених морем, з розвиненим

дрібним скотарством такої необхідності не було. Енергетична цінність харчового раціону давніх греків у середньому була 2359,8 ккал [7], що, очевидно, було недостатньо.

Зі Стародавньої Греції були запозичені і творчо збагачені вже в античному Римі безліч рецептів ковбасних виробів тривалого холодного копчення з підсушуванням для забезпечення їх довшої придатності. Останнє мало особливе значення в постачанні стійким в зберіганні м'ясним продовольством віддалених римських гарнізонів. Цей же фактор спонукав римлян розробляти нові та удосконалювати вже відомі способи тривалого збереження продуктів. Так для засолювання овочів (практично тих самих, що і сьогодні, окрім помідорів) використовували оцет або суміш розсолу і оцту (2/3 оцту), з додаванням таких приправ як сушений кріп і фенхель, перець. Іноді овочі консервували в оцті, змішаному з медом або гірчицею. Фрукти, окрім відомого вже висушування, засипалися сіном або піском і зберігалися в темних коморах. Цілі або розрізані фрукти консервувалися в посудинах з медом, у виноградних морсах або у вині [1; 4].

Рибу також сушили, коптили, в бочках засолювали тунця, сардини, морського карася, макрель, морського їжака. М'ясо, загорнуте в соломі і тканину, зберігали в прохолодному місці; також висушували на сонці або коптили в закритому приміщенні. Римляни засолювали свинину, козлятину, оленину, баранину, яловичину, були великими умільцями в приготуванні різних видів свинячого сала, окостів і копченостей, які обов'язково входили в раціон легіонерів. Давньоримські легіонери варили з цієї свининою свої супи, що дозволяло уникати отруєнь навіть при деякій зіпсованості цих продуктів [4, с.97]. Вірогідно раціон римських легіонерів був схожий з раціоном солдатів і матросів європейських армій XVI – XVIII ст. Перший документ, що стосується харчування британських моряків від 1570 р., передбачає щоденно видавати 983 грами твердої їжі (печиво, бекон, в'ялена риба, горох, вершкове масло, сир) і 4.5 літри пива, що становить 5460 ккал [8].

Окрім розвитку харчових технологій грецькі та римські воїни сприяли їх розповсюдженню. Так завдяки воїнам Олександра Македонського, після Індійського походу в 327 р. до н.е. Європа познайомилась з цукром, а римські легіонери стали засновниками французького виноробства [1, с.162]. Вони ж, тривалий час постійно перебуваючи на території Криму, завезли свої сорти капусти, буряка та

інших овочевих культур. Таким чином перші борщі на наших землях були зварені римськими солдатами [7].

Черговий сплеск харчових технологій стався за правління Наполеона Бонапарта, який оголосив конкурс, призначивши значну грошову винагороду за винайдення ефективного способу зберігання харчових продуктів. У 1795 р. паризький кухар Ніколя Франсуа Аппер вирішив дане завдання. Він запропонував технологію подвійного підігріву їжі – апперацію, що на сьогодні більше відома від назвою пастеризація. Цей винахід одразу був поставлений на промисловий потік для наполеонівської армії. Спочатку використовувався виключно скляний посуд. Та згодом технологію виробництва вдосконалив англієць Пітер Дюран. У 1810 р. він отримав патент на використання заліза і олова при виготовленні тари для консервування харчових продуктів. З'явилися металеві консервні банки. Спочатку вони були дуже важкі, швидко покривалися іржею, але все ж у військових походах були більш надійні, ніж скляні. Однак виникла неочікувана проблема – їх дуже було складно відкрити, а створили спеціальний консервний ніж тільки у 1860 р. в США [5, с.75; 1, с.258].

Принципово новим напрямком у харчових технологіях стало створення в 1856 р. для потреб армії Юстусом Лібіхом бульйонних кубиків, що стали популярні завдяки Юліусу Маггі [5, с.73]. Це започаткувало цілу індустрію харчових концентратів, які широко використовувались під час Першої та Другої Світових війн. На сьогодні в Україні розробка сучасних сухпайків для потреб армії є пріоритетним напрямком харчової науки [6, с.43 – 44].

ВИСНОВКИ: Армія, утворившись, в першу чергу для охорони та забезпечення доступу до харчових ресурсів стала потужним їх споживачем. Потреба продовольчого забезпечення армій, зважаючи на специфіку їх діяльності у найбільш мілітаризованих суспільствах спонукала до розвитку новітніх харчових технологій. Їх розвиток пройшов шлях від накопичення емпіричного досвіду до наукових розробок та державних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pilcher, Jeffrey M., ed. The Oxford handbook of food history. – NY.; Oxford University Press, 2012. – 507 p.
2. Junkelmann M. Panis Militaris (Kulturgeschichte Der Antiken Welt) Die Ernährung Des Römischen Soldaten Oder Der Grundstoff Der Macht / M. Junkelmann. – Hardcover: Hardcover Book, 1997. – 254 p.

3. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Дж. Даймонд; пер. з англ. та наук. ред. Цимбал Т. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 488, [32] с.: іл.
4. Колобов А.В. Римские легионы вне полей сражений / А.В.Колобов, научный редактор И.Л. Маяк. – Пермь: Изд-во Пермского ун-а, 1999. – 133 с.
5. Левицька Н. М., Синявська Л. І. Розвиток світової та вітчизняної харчової науки у ХІХ – на початку ХХ ст.: історичний аспект // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – 29 (2015). – С. 71 – 80.
6. Ніколайчук І. Інноваційний сухпайок / І. Ніколайчук // Віче. – 1 (2015). – С. 42 – 45.
7. Смоляр В. І. Харчування в античну епоху [Електронний ресурс] / В. І. Смоляр. – Режим доступу: http://www.medved.kiev.ua/arh_nutr/art_2007/n07_3_8.Htm.
8. Фор П. Повседневная жизнь армии Александра Македонского [Електронний ресурс] / П. Фор. – Режим доступу: <http://flibusta.is/b/229875>

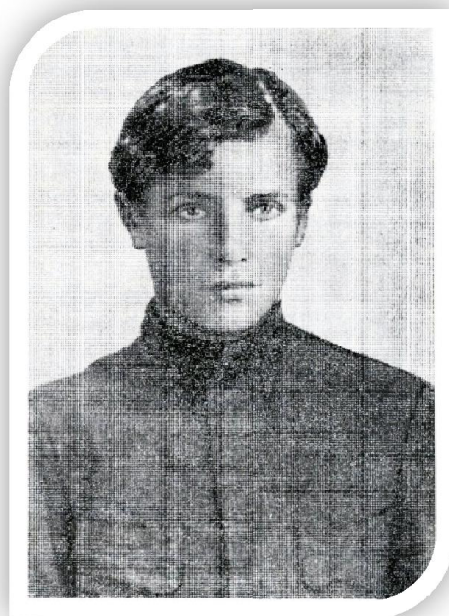
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

THE HUMANITIES

Добрий розум, робить легким будь-який спосіб життя.

**ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА (1722 – 1794),
великий український просвітитель-гуманіст**

***Із предметів, котрі полюбляв з
дитинства, передусім слід назвати арифметику та літературу.
Особливо мені подобалося вчити на пам'ять вірші Т.Г. Шевченка.***

**ГЕОРГІЙ ПИСАРЕНКО (1910 – 2001),
видатний український вчений-механік,
академік НАН України,
автор книги «Життя в науці» (1989)**

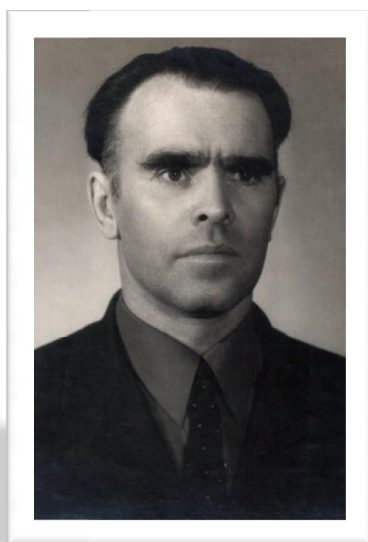
МУЗЕЙНА СПРАВА

MUSEUMS

Безкорисливість – це самого себе пізнати, істинне дзеркало світу і все, що в світі.

*ПЕТРО МОГИЛА (1596 – 1647), Святитель,
релігійний, громадський і освітній діяч,
митрополит Київський і Галицький та всієї Руси*

Для мене музей – завжди таїна.

Таїна людського духу, таїна любові однієї людини до іншої...

*МИХАЙЛО СІКОРСЬКИЙ (1923 – 2011),
засновник відомого Національного
історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*

Олена Зосімович,
Житомирський музей космонавтики
ім. С.П. Корольова, Житомирський
державний університет ім. Івана
Франка, Житомир, Україна

ozosimovich@yandex.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ
ЯК ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ В НАВЧАЛЬНОМУ КУРСІ
«ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО»**

Olena Zosimovych,
Zhitomir Korolyov's Space Museum,
Ivan Franko Zhitomir State University,
Zhitomir, Ukraine

**STUDY PECULIARITIES OF SPACE TECHNOLOGY SUBJECT AS A HISTORICAL
SOURCES IN ACADEMIC COURSE «HISTORICAL SOURCES»**

АКТУАЛЬНІСТЬ: В навчальному курсі «Історичне джерелознавство» на історичному факультеті Житомирського державного університету ім. Івана Франка передбачено вивчення матеріальних джерел світової та української історії: архітектурних пам'яток, предметів зброї, зразків одягу тощо. Важливе місце серед пам'яток новітньої історії України посідають зразки ракетно-космічної техніки.

МЕТА: Довести необхідність та доцільність розгляду саме цієї групи предметів, як цінних історичних джерел, що містять різноманітні типи історичної інформації і здатні слугувати основою для отримання наукового фактичного знання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ. Зразки ракетно-космічної техніки відповідають всім вимогам, притаманним історичним джерелам, а саме можливо визначити основні критерії групування та класифікації даної групи джерел; відтворити історію їх виникнення та розвитку, оцінити їх сучасний стан; визначити їх особливості серед значної кількості інших матеріальних пам'яток; провести джерелознавчий аналіз зразків ракетно-космічної техніки, визначити основні типи інформації, яку можна отримати, під час їх дослідження.

Для групування та класифікації речових пам'яток ракетно-космічної техніки можна застосувати загальні та спеціальні **класифікаційні ознаки**: за призначенням, за географічним та хронологічним принципом, за автором та відомчою приналежністю, за критерієм безпосередньої участі людини, за ознакою оригінальності тощо. Даний поділ є умовним і не претендує на завершеність.

Оцінюючи історію розвитку космічної техніки, доцільно буде зазначити, що приблизно за сто років свого існування вона пройшла значний шлях

розвитку, починаючи з перших дослідних ракет до сучасних потужних космічних апаратів та орбітальних станцій. Можливо окреслити основні етапи історії ракетобудування та космонавтики в Україні в контексті її світової історії: 1) Передісторія ракетної справи – XVI ст. – 30-і рр. XX ст. Перший етап характеризувався зародженням теоретичних основ, першими експериментами з твердопаливними ракетами та їх застосуванням у військовій справі. 2) Другий етап: 30-і рр. XX ст. – 1962 р. – розвиток ракетобудування, поява, випробування та використання ракет на рідкому паливі, створення військових ракет, в т.ч. МБР; створення та випробування ракет з науковою метою (геофізичні). 3) Третій етап – 1962 – 1991 рр. Для світової космонавтики він розпочався 4 жовтня 1957 р. після успішного запуску Першого штучного супутника Землі, за яким відбулася ціла серія космічних запусків. Для українських дослідників космічна епоха розпочалась дещо пізніше. 8 серпня 1960 р. вийшла Постанова про створення ракети-носія на базі ракети Р-12, розробку та запуск 10 малих штучних супутників Землі. Супутники мали індекс ДС (Дніпропетровський супутник). Було визначено, що супутник ДС-1 повинен бути науковим, решта – подвійного призначення (Академії наук та Міністерства оборони). Запуск супутника ДС-1 виявився невдалим. Другий також завершився аварією. Третій супутник (ДС-2) був успішно виведений на орбіту 16 березня 1962 р. Отже, цю подію можна вважати початком космічної ери для України. В наступні роки були створені військові та космічні ракети і апарати. 4) Четвертий етап: 1991р. – по теперішній час. Він характеризується подальшим розвитком ракетно-космічної техніки, створенням та запусками українських ракет та супутників, участю українських виробників в міжнародних космічних проектах.

З історією ракетно-космічної техніки пов'язані її **особливості** як історичних джерел, а саме:

- 1) Всі зразки ракетно-космічної техніки у співвідношенні «реальність-джерело» виконують на сьогоднішній день функцію другого, оскільки вони виконали своє призначення у визначений для них час і використовуються як музейні експонати,
- 2) Вони є різноманітними за розмірами та формами: від дрібних приладів та інструментів до величезних ракет та орбітальних станцій,
- 3) Дуже легко визначити час, місце, виробника обставини та мотиви походження даної групи джерел,

- 4) Зразки космічної техніки зберігаються на сьогодні в музеях та підприємствах,
- 5) Як матеріальні джерела, пам'ятки ракетно-космічної техніки потребують додаткової інформації. Як правило, вона надається в документальних джерелах, літературі, а в музеях носієм інформації є розповідь екскурсовода або письмова анотація,
- 6) Ціннісним аспектом зразків ракетно-космічної техніки є їх меморіальність, тобто безпосередній зв'язок з певною подією, людиною тощо.

Для визначення історичної цінності даної групи матеріальних джерел нами пропонується оцінка зразків ракетно-космічної техніки з точки зору «надійності свідчень», основними компонентами якої є автентичність, вірогідність, повнота, новизна та репрезентативність.

Автентичність – визнання джерела дійсним свідченням певних історичних явищ та подій. Тут відповідь може бути позитивною у випадку оригіналу, адже саме він брав безпосередню участь у певній історичній події, яка зафіксована в документах і висвітлена в літературі, або підтверджена словами учасника події. У випадках, якщо джерело представлено технологічним зразком або макетом, то з нього можна отримати ту ж саму інформацію, але воно не буде учасником подій, а значить воно не є автентичним. Вірогідність - відображення міри відповідності свідчень джерела тим реальним подіям, які в них описані. Знов буде доречним той самий висновок, що й у випадку автентичності. Під повнотою інформації розуміють здатність відбивати суттєві сторони тих чи інших подій та явищ. Повну інформацію про події можуть дати як оригінали, так і технологічні зразки, а макети, як правило, можуть бути зменшені в розмірах та спрощені. Новизна (наявність інформації, відсутньої в уже відомих, включених до наукового обігу джерелах) та репрезентативність (властивість навіть за частковими відомостями правильно відображати історичний об'єкт в цілому) притаманні всім зразкам ракетно-космічної техніки.

Таким чином, з точки зору застосованого нами аналізу, зразки космічної техніки можна вважати надійними історичними джерелами, якщо вони представлені оригіналами. У випадках технологічних зразків або макетів, вони вірно відображають історичну реальність в цілому. Але через відсутність безпосередньої участі в космічних дослідженнях, втрачають свою меморіальність.

ВИСНОВКИ: Отже, аналізуючи зразки ракетно-космічної техніки, можна сказати, що вони містять різноманітні рівні історичної інформації, а саме соціально-економічну, науково-технічну, політичну, особистісну, тощо і можуть вважатися цінними та надійними історичними джерелами.

**Віталій Михальчук,
Видавничо-поліграфічний інститут
НТУУ «КПІ», Київ, Україна**

mvv948@gmail.com

НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛІНГВІСТИКИ

**Vitalii Mykhalchuk,
Publishing and printing Institute
of NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine**

SCIENTIFIC AND TECHNICAL ASPECTS OF LINGUISTICS DEVELOPMENT

АКТУАЛЬНІСТЬ: В другій половині минулого століття лінгвістика стала прогресивною науковою сферою. Завдяки введенню науково-технічних методів досліджень у мовознавство (започаткування експериментальної лінгвістики) було розроблено ряд концепцій, які пропонували вирішення споконвічних проблем людської комунікації. Нині ці ідеї втілені у таких досягненнях як технічний (машинний) переклад, зчитувачі та модулятори мови для паралітиків, рукавички, які розмовляють для дактильномовних людей. Проте подальший розвиток лінгвістики, зокрема в науково-технічному аспекті, надає набагато ширші перспективи, про які варто говорити сьогодні.

МЕТА:

- Розглянути популярні наукові концепції лінгвістики;
- Оцінити можливості розвитку синетичних зв'язків техніки та мовознавства;
- Зробити прогнози щодо майбутніх можливостей гуманітарно-технічних взаємодій у науці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Полівалентність явища мови, його прояви у різних сферах життя, наук та видах мистецтва породжує зв'язки цих галузей, результатом яких є практичне застосування закономірностей за асоціативними ознаками. Йдеться про «міграції» термінів, методів, підходів до об'єкта вивчення [1, с.45].

Проте, якщо застосувати поняття поля до усіх рівнів мови (фон, морф, графема) в усій його повноті (так звана теорія поля), можливості та сфери реалізації цих понять та пояснюваних ними явищ значно розширяться. Це, зокрема, дозволить пояснити нові властивості фонем як польового явища та його фізичні (реальні, ті, які фіксує апаратура) властивості (якщо говорити про асоціацію фонем з хімічними елементами). Це дозволить проводити прямі аналогії з музикою та художнім мистецтвом. Доречно згадати «теорію поля» німецького та

американського психолога Курта Левіна, яка є досить вдалим прикладом застосування досвіду точних наук в гуманітарних сферах [6, с.56].

Врахувавши частотний розподіл кольорів, музичних звуків (аж до шумів) та звуків мови, можна буде виділити ділянки їх взаємного перекриття, що є перехідними областями резонансів. У цих сферах природа хвилі стає несуттєвою і між хвилями різного походження можуть виникати взаємодії, які ґрунтуються на співпадінні їх частот та інших характеристик. Така технологія дозволяє, наприклад, впливати на матеріальні об'єкти поглядом, словом, електромагнітним полем людини та, навіть, думкою. Такі можливості людини прогнозує відомий американський науковець у галузі теоретичної фізики та екології Мічіо Кайку у своїй праці «Фізика майбутнього» [4, с.62].

Звернувшись до принципів квантової теорії фізики, можна розробити концепції відтворення таких можливостей. У цьому можна спостерігати свого роду перехід від гуманітарної науки до точної, від мистецтва до вчення. Подібні відношення проаналізував і знаний британський нейрофізіолог Кріс Фріт у книзі «Мозок і душа» [11, с.78]. Записати будь-яку фонему єдиним символом сьогодні неможливо, адже з плином часу з'явився цілий ряд принципових відмінностей між її вимовою (наприклад, національні та діалектні [a] – [], [], [], [â], [ã], [ä], [å], [ā], [ǎ], [a], [], [], [], []) [8]. У такий спосіб з'явилися таблиці звуків та інтонацій Міжнародного фонетичного алфавіту (IPA) [7].

Щоб продемонструвати справедливість висновків Ф. Кріта, слід звернутися до теорії квантової фізики та спеціальної теорії відносності. Так, німецький фізик-теоретик В. Гейзенберг у своїй доповіді «Зауваження щодо теорії атомного ядра» зазначив: «Зверніть увагу на вплив принципу невизначеностей Шредінгера на філософію та науку взагалі... Якщо раніше ми мали вести безперервні розрахунки і похибка була суттєвою, то теорія Шредінгера демонструє нам, як ситуація може уникнути обчислень. Це справжня революція не тільки у фізиці, а й у науці взагалі» [3, с.36]. Тобто йдеться про ймовірність, а не про чітке число, що й доводить безсилість «точності» в такому випадкові.

Відношення між фонемами змінюються за законами, подібними до законів фізико-хімії. Остаточно пояснити і об'єднати ці дві науки дозволяє явище радіоактивності, що перебуває на межі реального (хіміко-фізичного, що виявляється у матеріальному) та абстрактного

(духовного) проявів. Зміна значення радіоактивного випромінювання у діапазоні безпечного (природного) радіоактивного фону (наявного всюди і постійно) дозволить фіксувати зміну інформації. Це також зручно, враховуючи кольорові зміни радіації та формально-кольорові зміни фонери, які фіксують графемами і які досить тонко відчують синестети [10, с.94; 12, с.123].

Реалізації розглянутих теорій можуть бути найрізноманітнішими. Вони дозволяють людині суттєво скоротити обсяги витрат часу, матеріальних та енергетичних ресурсів, усунути просторові перешкоди тощо. Наприклад, передавання інформації стане доступним, оскільки йдеться про точну передачу думки від однієї людини до іншої. Має місце також розмова про здатність творити нову матерію. У процесі передачі інформації матеріальний складник мінімізується, тобто йдеться про думку, що іонізує простір. Реалізація цієї концепції спирається на психофізичні постулати та теорію фізики думки, основними поняттями якої є швидкість думки та її виміри, поле думки, її сила тощо. Важливою складовою елементарного цілого також є енергія, яка необхідна при інформаційній організації матерії. Водночас вона є межею матеріальної складової з інформаційною. Контроль над усіма складовими здійснює духовна. Ці процеси детально описує український професор Ф. Бацевич у монографії «Духовна синергетика рідної мови»[2].

Проблема духовності найефективніше розроблена у мистецтві. Роль духовного детально вивчив художник В. Кандінський у своєму трактаті «Про духовне в мистецтві» [5]. Зокрема він розглянув мову кольорів. У 60-их рр. ХХ ст. український художник, скульптор та мистецтвознавець Ф. Юр'єв створив наукову концепцію кольоропису, яка демонструє практичне застосування положень теорії кольору та мистецтва. Ця концепція знайшла відображення у театрі світла [9].

ВИСНОВКИ: Отже, мова, як основа комунікації в людській діяльності та відносинах, завдяки ефективній системі розвитку є активним рушієм прогресу та структурою забезпечення його безпечного протікання. Лінгвістичні дослідження відкривають перед людиною всі можливості комунікацій у реальному просторі та вирішують різноманітні проблемні питання, пов'язані не тільки з передаванням інформації, а й із суспільними та міжнародними зв'язками, впровадженням медичних практик різноманітних рівнів (від психічного

до фізичного). Тож, думаємо, в майбутньому лінгвістиці належить важливе місце у царині людської наукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-е вид., стер. – К. : Академія, 2011. – 239 с. : іл.(Альма-матер). – Бібліогр.: с. 230-239.
2. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови : лінгвофілософ. нариси / Флорій Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 124, [1] с.(Серія «Монограф»). – Бібліогр.: с. 170-181 та у підрядк. прим. – Показч.: с. 182-187.
3. Гейзенберг В. Замечания к теории атомного ядра / В. Гейзенберг // Успехи физических наук. – Лейпциг, 1936. – Т. XVI, вып.1. – С. 1 – 7.
4. Кайку М. Фізика майбутнього : як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя у XXI сторіччі / Мічіо Кайку ; пер. з англ. А. Кам'янець ; [наук. ред.: І. Вакарчук, В. Федоренко]. – Львів : Літопис, 2013. – 431 с. : іл.(Світовий бестселер). – Бібліогр.: с. 422–423. – Імен. показч.: с. 424–431.
5. Кандинский В.В. О духовном в искусстве / Василий Кандинский. – Ленинград, 1989. – 74 с.
6. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 334 с. : іл.(Альма-матер). – Бібліогр.: с. 332-334.
7. Офіційний портал досліджень Міжнародного фонетичного алфавіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ling.hf.ntnu.no/ipa.html>
8. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / пер. с нем. А.А. Холодовича; Ред. С.Д. Кацнельсона; Послел. А.А. Реформатского. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 351, [1] с.(Классический учебник). – Библиогр. в подстроч. примеч.
9. Скляренко Г. Кольори та звуки маестро Флоріана Юр'єва / Галина Скляренко // Українська музична газета. – 2001. – №4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.medved.kiev.ua/florian_yuryev/1/index.htm
10. Сучасна українська літературна мова: підручник / [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.]; за ред. М. Я. Плющ. – 7-ме вид., стер. – К.: Вища шк., 2009. – 430 с.
11. Фрит К. Мозг и душа: Как нервная деятельность формирует наш внутренний мир / Крис Фрит; пер. с англ. П. Петрова. – М: Астрель: CORPUS, 2010. – 335 с.
12. Ячин С.Е. Слово и феномен / С.Е. Ячин. – М.: Смысл, 2006. – 140 с.

Павло Слюсаренко,
Національний університет оборони
України, Київ, Україна
pslusarenko@ukr.net

Ірина Слюсаренко,
Київський університет імені Бориса
Грінченка, Київ, Україна
i.sliusarenko@kubg.edu.ua

ГАЛФОРД ДЖОН МАККІНДЕР (1861 – 1947) –
НАУКОВЕЦЬ, ПОЛІТИК І ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ

Pavlo Sliusarenko,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Iryna Sliusarenko,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

HALFORD JONH MACKINDER (1861 – 1947) –
SCHOLAR, POLITICIAN, STATESMAN

АКТУАЛЬНІСТЬ: Наприкінці XIX – на початку XX ст. відбувся процес виокремлення географії в окрему науку. Провідне місце в становленні географічної науки відіграв англійський політик, науковець, організатор освіти та науки Галфорд Джон Маккіндер (анг. Halford John Mackinder), який разом із Ф. Ратцелем, Р. Челленом, К. Хаусхофером належить до плеяди видатних науковців, які також вважаються засновниками геополітики.

МЕТА: простежити багатогранність особистості Г.Дж. Маккіндера, яка виразилася в діяльності науковця, дипломата та державного діяча.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Майбутній засновник англійської школи геополітики народився 15 лютого 1861 р. в Гейнсборо, Лінкольншир в родині лікаря. Він був старшим серед шести дітей. В Оксфорді отримав ступінь бакалавра з природничих наук, за спеціальністю морфологія тварин. 1886 р. здобув кваліфікацію адвоката [1].

Одним з напрямків реалізації Г.Дж. Маккіндера стала його робота з пропагування вивчення та викладання географії. Він 1892 р. став співзасновником університету в Рідінгу, а вже наступного 1893 р. виступив одним із засновників Географічної Асоціації, в якій займав посаду голови від 1913 до 1946 рр., був її президентом від 1916 р. Асоціація була покликана пропагувати викладання географії в школах. Впродовж 1887 – 1905 рр. Г. Дж. Маккіндер викладав географію в

Оксфордському університеті, а від 1895 до 1925 рр. читав лекції в Лондонському університеті, паралельно з цим від 1903 до 1908 рр. займав престижний в науковому світі пост директора Лондонської школи економічних наук. Вчений не лише викладав географію, але й 1899 р. здійснив сходження на другу за висотою вершину Африки – г. Кенія, що викликало значний резонанс в британському суспільстві.

Плідною була і наукова робота Г. Дж. Маккіндера. 1887 р. побачила світ праця «Предмет та методи географії», у якій він доводив взаємовплив країни та її політичної ситуації. 1902 р. у публікації «Британія та Британські Моря» здійснив перший повний геоморфологічний опис Великої Британії. Але все ж для світової науки він назавжди залишиться автором ідеї Гартленду, яка стала ключовою в геополітиці. 25 січня 1904 р. вчений виступив на засіданні Королівського географічного товариства з доповіддю «Географічна вісь історії», яка була надрукована в «Географічному журналі». Автор вперше ввів поняття «стрижневого простору», «стрижневої держави – Росії», «стрижневого регіону – Євро – Азії», «великого внутрішнього півмісяця», «великого зовнішнього півмісяця». Він висловив такі базові для геополітики ідеї: географічні чинники впливають на хід історичного процесу; географічне розташування та технічний прогрес позначаються на потенціалі держави; Євразія є осовим регіоном глобальної політики [4, с.32].

Початок Першої світової війни розширив сферу діяльності Г. Дж. Маккіндера. 1914 р. він займався в Шотландії рекрутуванням військовослужбовців до британської армії, де за три дні створив 700 мобілізаційних пунктів [5, с.23]. Ще одним внеском Галфорда Маккіндера у суспільне життя Британського Королівства під час першого глобального конфлікту стала ініціатива 1915 р. – заснування Національного ощадного руху. Вже наступного року вчений спільно з англійським істориком та політичним діячем Р.У. Сетоном-Ватсоном бере участь у створенні «Сербського товариства», яке пропагувало ідею об'єднання довкола Сербії Хорватії, Боснії, Герцеговини, Словенії, а також активно співпрацює з відомим чеським суспільним та політичним діячем Т. Масариком. Г.Дж. Маккіндеру випала можливість втілити власні геополітичні ідеї у практичній площині. Він увійшов до складу британської делегації на Паризькій мирній конференції (1919 – 1920) та був одним з авторів Версальської мирної угоди, яка і сприяла утворенню

низки буферних держав по лінії від Балтійського до Чорного моря між двома стрижневими державами.

Так, під час Першої світової війни вчений-теоретик був долучений до обґрунтування ідеї створення на теренах Австро-Угорської імперії низки менших держав, які б утворили буферну зону між Німецькою та Російською імперіями.

1919 р. він доповнив власний науковий доробок роботою «Демократичні ідеали та реальність», яка викристалізувала суть ідеї Гартленду наступною сентенцією: «Хто контролює Східну Європу, той володіє Гартлендом; хто контролює Гартленд, той володіє Світовим островом (тобто Євразією і Африкою); хто контролює Світовий острів, той володіє світом» [1, р.28].

Своєрідною віхою в його біографії стала робота в якості британського верховного комісара з «Півдня Росії» в 1919 – 1920 рр. [2, с.162]. Міністр іноземних справ Великої Британії лорд Керзон залучив Г.Дж Маккіндера до складу британської місії на «Півдні Росії», яка працювала з грудня 1919 р. до кінця січня 1920 р. Місія була покликана зібрати данні про більшовиків та надати допомогу «білому руху» генерала Денікіна. У своєму звіті Г.Дж. Маккіндер порекомендував відмовитися від укладання миру з більшовиками та надавати економічну, військову та дипломатичну підтримку «білому руху», а також сприяти утворенню буферних держав на території Білорусії, України, Вірменії, Грузії, Азербайджану, Дагестану. Його ідея не знайшла підтримки в уряді [5, с.28]. Маккіндер пішов у відставку. 1920 р. був посвячений в лицарі.

Паралельно з викладацькою, управлінською та суспільною роботою англійський вчений займався і політичною діяльністю. Він впродовж 12 років, від 1910 до 1922 рр., обирався до Палати громад від Глазго у складі Ліберальної Юніоністської партії. Решту активного суспільного життя від 1920 до 1935 рр. перебував на посаді Голови Імперського Морського Комітету.

Робота «Земна куля та досягнення миру», опублікована 1943 р., стала завершальною у науковій кар'єрі Г.Дж. Маккіндера. У статті він вказує на майже повний збіг меж Гартленду та кордонів СРСР, а також підкреслює роль «Північної Атлантики», яка складається з таких просторових елементів: Франція, Великобританія, схід США та Канади.

Погляди висвітлені у даній роботі дозволяють вважати його одним із засновників теорії атлантизму у міжнародних відносинах.

ВИСНОВКИ: Галфорд Джон Маккіндер став прикладом поєднання в одній особистості науковця-теоретика, який прагнув реалізувати власні ідеї через дипломатичну, парламентську та організаційну діяльність. Його концепція Гартленду лежить в основі геополітики та продовжує використовуватися у виробленні геостратегій провідними державами світу, а ідея утворення буферних держав в Балтійсько-Чорноморському регіоні знайшла своє подальше втілення після 1991 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mackinder, H.J. Democratic Ideals and Reality [Електронний ресурс] / H.J. Mackinder. – New York: Holt, 1919. – Режим доступу: <https://www.scribd.com/doc/24386413/Democratic-Ideals-and-Reality>
2. Мегоран Н., Шарапова С. Помогает или мешает нам «хартленд» Маккиндера понять Центральную Азию? [Електронний ресурс] // Центральная Азия и Кавказ. – 2005. – №4 (40). – Режим доступу: URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/pomogaet-ili-meshaet-nam-hartlend-makkindera-ponyat-tsentralnuyu-aziyu>
3. От редакции. Маккиндер Х.Дж. Геополитическая ось истории [Текст] // Полис. – 1995. – №4. – С. 162.
4. Сирота Н.М. Геополитика: краткий курс [Текст] / Н.М. Сирота. – СПб.: Питер, 2006.
5. Geopolitics, geography and strategy [Текст] / Editors by C.S. Gray, G. Sloan. – London, New York: Psychology Press, 1999. – 289 p.

**Надія Левицька, Оксана Силка,
Національний університет харчових
технологій, Київ, Україна**

nadejda_ist@ukr.net, omedalieva@ukr.net

**Лариса Синявська,
Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького,
Черкаси, Україна**

lora-s@meta.ua

**БІБЛІОГРАФІЯ АКАДЕМІКА ІВАНА КУРАСА (1939 – 2005):
ДО ПИТАННЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ**

**Nadiya Levytska, Oksana Sylka,
National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine**

**Larysa Synjavska,
Cherkasy National University
named after B. Khmelnytskyi,
Cherkassy, Ukraine**

**BIBLIOGRAPHY OF ACADEMICIAN IVAN KURAS (1939 – 2005):
THE QUESTION OF SUMMARIZING SCIENTIFIC HERITAGE**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Видатний вчений-історик, державний і громадський діяч, академік НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, доктор історичних наук, професор – це все Іван Федорович Курас. Іван Федорович зробив значний внесок у розвиток політичної історії України, у створення в Україні розгорнутої мережі академічних наукових установ соціально-гуманітарного профілю з дослідження політичних процесів, становлення нових наукових напрямів з розбудови громадянського суспільства.

МЕТА: Проаналізувати наукову спадщину академіка НАН України Івана Кураса.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ: Дослідження, предметом яких постав аналіз бібліографічної спадщини І. Ф. Кураса, в сучасній історіографії відсутні. Маємо лише частково представлену бібліографію його робіт. Серед останніх відзначимо видання, підготовлене до 10-річчя Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса [1], короткі бібліографії І. Ф. Кураса, підготовлені після смерті дослідника у 2005 р. [2] та у 2009 р. [3], а також опис рукописного фонду історика в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського [4]. У єдиному дисертаційному дослідженні, що присвячене особистості І. Ф. Кураса, теж бракує вичерпного переліку наукових робіт академіка.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ. Іван Федорович Курас був багатогранною, без перебільшень, «великою» людиною, він мав здатність генерувати цікаві, плідні, далекоглядні ідеї з неодмінним виходом на науковий та освітній результат, мав енциклопедичні знання. Не часто зустрінеш людину, навіть серед учених, яка добре розбиралася б не лише в історії, але й у мистецтві, літературі, культурі тощо. Іван Федорович, маючи колосальні навантаження – державні, політичні, наукові, дипломатичні, просвітницькі, представницькі – постійно встигав ознайомлюватися з новинками мистецтва, літератури, поезії, завжди відчував пульс життя нашої країни, щиро радів її успіхам, гостро переживав помилки та недоліки. Він був людиною моральної чистоти і порядності. Іван Федорович дуже багато читав. Він був у курсі багатьох важливих питань внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави. Завжди міг порадити почитати цікаву й нову книжку, актуальну та розумну статтю в журналі чи газеті. Тому цілком закономірно, що його авторитет був настільки високим, а перші особи в державі, видатні політики та вчені вважали за честь та необхідність «звірити з ним годинник», порадитись, обговорити злободенні та довгострокові державні питання. Відомо, що Іван Федорович мав не лише рідкісний інтелект, але й високу моральність, сильний характер. Йому були властиві прямота, послідовність, вміння відстоювати свою точку зору, виваженість, толерантність. Іван Федорович майже упродовж чверті століття обіймав високі посади в наукових, державних структурах країни й при цьому залишався доброю, відкритою, турботливою та скромною людиною. Поряд з багатьма чеснотами, він мав таку рідкісну якість для сучасних керівників і політиків, як уміння дотримувати слова.

Актуальність теми та науковий інтерес (національна історична бібліографія) зумовлюють необхідність створення окремого видання, змістом якого буде вичерпна бібліографічна інформація про наукову спадщину І. Ф. Кураса. Таким виданням буде біобібліографічний покажчик. Майбутнє видання повинно ґрунтуватися на всіх відомих бібліографічних джерелах та архівній інформації. Передбачаємо, що певну частину матеріалів вперше буде залучено до наукового обігу. Особливу увагу варто звернути на рукописний фонд історика, який до сьогодні залишається не введеним до історіографічного простору історичної та політологічної наук. Внаслідок активної творчої наукової,

державної, професійної та громадської діяльності І.Ф. Кураса, впровадження його новаторських ідей і творчих задумів утворився значний масив документів, які тепер стали надбанням Національного архівного фонду України. В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігається архівна і документальна спадщина І.Ф. Кураса, яку в 2006 – 2009 рр. передали до Інституту сім'я І.Ф. Кураса та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України ім. І. Ф. Кураса.

Після проведення науково-технічного опрацювання в 2009 р. всієї спадщини створено особовий архівний фонд І.Ф. Кураса під № 369 за 1939 – 2007 рр., який складається із 5 розділів, що містить 168 справ, загальною кількістю 499 документів. До складу фонду увійшли біографічні документи та документи про вченого, наукові праці і робочі матеріали до них, документи з діяльності, фотодокументи та матеріали, зібрані фондоутворювачем.

Результати тривалої пошукової роботи над опрацюванням наукового спадку І. Ф. Кураса надають підстави поділити його за основними блоками на: джерелознавчий, історіографічний, тематичний, персональний, тематичні рецензії на українські та зарубіжні видання, науково-публіцистичний, журналістський та законодавчий.

Початок наукових публікацій І. Ф. Кураса ми виводимо з 1952 р., коли у збірнику студентських наукових робіт Одеського державного університету була надрукована стаття «До питання про вплив ленінського «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» на розвиток соціал-демократичного руху на Україні». За нашими підрахунками за авторства та співавторства І. Ф. Кураса було опубліковано понад 40 монографій та понад 250 статей та рецензій. Він був редактором і членом редколегій, а також рецензентом понад 100 видань.

До наукової спадщини І. Ф. Кураса варто залучити і його керівництво кандидатськими та докторськими дисертаціями, опонування наукових робіт, участь у роботі спеціалізованих вчених рад, відгуки на автореферати дисертацій тощо. Для реконструкції повної бібліографії робіт І. Ф. Кураса важливим є і відтворення переліку його виступів на наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах різного рівня організації (від регіональних до міжнародних).

ВИСНОВКИ: Широке визнання й авторитет у сфері науки, освіти, політики й культури зумовлені дивовижними творчими й здібностями Івана Федоровича, його вмінням надихати людей на активну діяльність, творчість. Івана Федоровича знали як людину слова й честі, яка все свідоме життя присвятила справі розвитку науки, освіти та культури в Україні. Його оптимізм, професіоналізм, енергія та колосальна працездатність по праву здобули повагу та любов усіх, хто його знав. Наукова і творча діяльність академіка І.Ф. Кураса, його ідеї і документальна спадщина як видатного історика ніколи не втратять своєї актуальності, до них зверталися, звертаються і будуть звертатися науковці, історики незалежної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курас Іван Федорович, директор інституту, академік НАН України, доктр історичних наук, професор // Бібліографія праць співробітників інституту 1991 – 2001 рр. – К., 2002. – С. 10 – 18.
2. Іван Федорович Курас: Бібліографія / упоряд.: Ю. І. Шаповал, В. О. Переверзій. – К. : Наукова думка. 2002. – 51 с.
3. Праці І. Ф. Кураса / упоряд.: Ю. І. Шаповал, В. О. Переверзій, А. І. Курас, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, О. С. Залізнюк, Л. В. Снуха, В. А. Шкаріна // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні. – К., 2009. – С. 82 – 101.
4. Закусило О. М. Особовий архівний фонд академіка І. Ф. Кураса (загальний огляд) / О. М. Закусило // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні. – К., 2009. – С. 78 – 81.

**Вікторія Бондаренко,
Педагогічний музей України,
Київ, Україна**

v_bondarenko87@ukr.net ; <https://www.facebook.com/viktorijabondarenko>

**ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ ЯК ЗАСІБ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СПАДЩИНИ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИСТАВКИ «2016-й ПЕДАГОГІЧНИЙ»)**

**Viktorija Bondarenko,
Pedagogical Museum of Ukraine,
Kyiv, Ukraine**

**THE EXHIBITION ACTIVITY OF PEDAGOGICAL MUSEUM AS MEANS
OF POPULARIZATION OF PROMINENT TEACHER'S INHERITANCE
(AFTER AN EXHIBITION «2016th PEDAGOGICAL»)**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Сьогодні, в період розбудови національної освітньої системи України, педагогічна спадщина видатних українських вчених-педагогів може послугувати цінним підґрунтям для реформування вітчизняного шкільництва. Педагогічний музей України зберігає, вивчає і популяризує педагогічний досвід класиків вітчизняної педагогічної думки [2, с.139].

МЕТА: В статті висвітлюється музейний досвід популяризації наукового доробку видатних українських освітніх, культурних, громадських діячів, вчених-педагогів, що зробили вагомий внесок у розбудову освітньої системи та педагогічної науки України. На прикладі виставки «2016-й педагогічний» представлено експозиційні прийоми, спеціальні художні, інтерактивні засоби, що використовуються музейниками під час оформлення виставок педагогічної та просвітницької спадщини.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. На початку 2016 р. в музеї було створено виставку «2016-й – педагогічний», присвячену ювілеям видатних вчених-педагогів а також 115-річчю Педагогічного музею та 90-річчю Інституту педагогіки НАПН України. Відкриває виставку розділ присвячений 115-й річниці від дня заснування Педагогічного музею України, в якому висвітлено історію заснування музею та історію побудови будинку для Педагогічного музею. Окремі вітрини розповідають про архітектора будинку Павла Альошина та мецената Семена Могильовцева.

У другому розділі «Видатні педагоги-ювіляри» представлено матеріали, що висвітлюють педагогічну діяльність видатних українських освітніх й культурних діячів XIX – XX ст., ювілеї яких відзначаємо у 2016 р. – Михайла Чалого (200-річчя), Михайла Драгоманова (175-

річчя), Христини Алчевської (175-річчя), Софії Русової (160-річчя), Івана Франка (160-річчя), Михайла Грушевського (150-річчя), Омеляна Поповича (160-річчя), Павла Тичини (125-річчя).

У третьому розділі «Інститут педагогіки НАПН України: 90» 90-річна історія Інституту педагогіки представлена через постаті вчених-педагогів, які працювали в Інституті в різні роки. Це – перший директор УНДІПу (Українського науково-дослідного інституту педагогіки) Олександр Попов (125-річчя), один з перших аспірантів новоутвореного Інституту, а згодом співробітник Микола Миронов (115-річчя), такі вчені як: Володимир Масальський (120-річчя), Олександр Залужний (130-річчя), Олексій Русько (110-річчя), Борис Кобзар (90-річчя), Іван Єременко (100-річчя), Надія Скрипченко (85-річчя). Це вчені, які зробили значний внесок у розбудову національної системи освіти та перетворили Інститут педагогіки на провідний центр педагогічної науки в Україні [1].

В художньому оформленні цієї виставки науковцями музею було застосовано як традиційні форми подачі матеріалу так і розроблено нові науково-допоміжні музейні засоби, які допомогли розкрити і унаочнити зміст експозиції. Потреба в нових формах подачі матеріалу виникла через те, що основними музейними експонатами, які презентують педагогічний доробок вчених є їхні друковані праці. Але, сама по собі книга – це доволі не вигідний музейний експонат. Книга цікава передусім завдяки своєму змісту, який сприймається лише шляхом прочитання. Це процес більш складний і тривалий (а в умовах музейного показу майже неможливий) порівняно із зоровим сприйняттям [3, с.209]. В цьому й полягає складність їх експонування. Саме тому під час створення виставок, основою яких є книги, музейним працівникам доводиться залучати допоміжні засоби, знаходити нові додаткові прийоми експонування книги, які б допомагали відвідувачу побачити її змістове наповнення, зрозуміти наукову концепцію виставки і, водночас, викликали інтерес до книги як до музейного експонату. Саме тому науковцями Педагогічного музею України під час роботи над виставкою «2016-й педагогічний» було застосовано такі допоміжні експозиційні засоби як: інсталяції, силуети, об'ємні літери, медійні засоби тощо. Так, наприклад, в оформленні вітрин присвячених 160-річчю Софії Русової були використані кольорові олівці, літери, дитячі іграшки, силуети. Ці допоміжні експонати були застосовані з метою розкриття ідейного

наповнення праць Софії Русової, кращого унаочнення її педагогічних поглядів.

На виставці С. Русова представлена як теоретик дошкільного виховання, оскільки саме концепція дошкільного виховання на національній ґрунті посідає одне з центральних місць у науковому доробку вченої. Дитина асоціювалась у Софії Федорівни з квіткою, яку необхідно ростити, плекати, правильно підживлювати, щоб виросла гармонійна особистість. А виховательок дитячого садка Софія Русова називала «садівницями». саме тому в оформленні вітрини було використано силует дитини з корінням. Під корінням розміщені статті Софії Федорівни – «Дошкольное воспитание в деревне», «Дитячий садок на національній ґрунті» та праця «Дошкільне виховання».

Важливим засобом виховання дитини С. Русова вважала гру, бо саме гра, на думку педагога, надає певну свободу, розвиває та навчає дитину. Щоб символічно показати погляди Софії Русової на роль гри у вихованні дошкільників в оформленні експозиції музейниками було використано кольорові олівці (самі олівці, їх кольори теж є свого роду символами дитячої творчості) та пластикові літери, з яких було складено вислів: «Гра – шлях до самовиховання» із праці С. Русової «Дошкільне виховання». Крім того, у вітрину було вміщено іграшки, які символізують різні види ігор, про які згадує С. Русова у «Дошкільному вихованні». А саме: коник з соломи – народні ігри, кубик – ігри під керівництвом дорослих, або ігри за правилами, ведмедик – самостійні ігри дітей.

Вдалими прийомами, які викликали неабиякий інтерес у відвідувачів, послуговували також об'ємні інсталяції з фото перших співробітників УНДІПу та будівлі інституту, відтворення робочого столу Павла Тичини з оригіналами експонатів, наданих для експонування Музеєм-квартирою Павла Тичини, показ фільму про С. Русову.

Усі вищезазначені експозиційні прийоми, які були використані під час оформлення цієї виставки, значно допомогли унаочнити й розкрити тему виставки. На матеріалах експозиції та за допомогою спеціальних художніх, інтерактивних методів науковцям музею вдалося показати роль творчого доробку видатних українських педагогів-ювілярів 2016 р. І, що не менш важливо, зацікавити відвідувачів, змусити пережити певні емоції від побаченого, що спонукатиме їх знову відвідати музей. Образна мова експозиції, створеної з абсолютно різних експонатів,

допомогла показати книгу, глибше розкрити її зміст та ідейне наповнення.

ВИСНОВКИ: Таким чином, науково-експозиційна діяльність Педагогічного музею України сприяє популяризації творчої спадщини видатних українських педагогів, усвідомленню ролі книги в контексті розвитку української і світової культури, збереженню історичної пам'яті, формуванню національної самосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відкриття виставки «2016-й педагогічний» у Педагогічному музеї України [Електронний ресурс] // Національна академія педагогічних наук України: web-сайт. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/868/>
2. Міхно О. П. Науковий об'єкт «Колекція стародруків Педагогічного музею України» (рукописи, стародруки та рідкісні видання 1477 – 1923 рр.), що становить національне надбання: збереження, вивчення, популяризація / О. П. Міхно // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7 – 9 квітня 2015 р., Національний авіаційний університет / ред. кол. Тюременко І. І. та ін. – К. : «Талком», 2015. – 380 с.
3. Музееведение. Музеи исторического профиля : Учеб. пособие для вузов по спец. «История» / под ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М.: Высш. шк., 1988. – 431 с.

**Сергій Ховрич,
Київ, Україна
s.khovrych@ukr.net**

**СТУДЕНТИ ТЕХНІЧНИХ ВИШІВ
ЯК ЦІЛЬОВА ГРУПА ВІДВІДУВАЧІВ МУЗЕЇВ**

**Serhii Khovrych,
Kyiv, Ukraine**

**STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES
AS A TARGET GROUP VISITORS TO A MUSEUM**

АКТУАЛЬНІСТЬ: В умовах сучасної російсько-української війни, в контексті національної безпеки України, збереження, розвиток й популяризація духовних цінностей набули неабиякого значення. Як відомо, вагомий вплив на особистісне становлення памолоді здійснюють заклади культурно-освітньої сфери. Адже спільноти з високим рівнем соціального капіталу ефективніше долають соціальні проблеми [7, с.310]. Навчальні та музейні осередки, слід наголосити, перебувають у постійному контакті з різними типами особистостей, що змушує освітян й музейників до вироблення гнучкої системи «порозуміння» із ними. Кожний музей, як важлива складова соціокультурного простору держави, має чітко орієнтуватися у змінах, зокрема, естетичних настроїв цільових груп екскурсантів, щоби якомога швидше відреагувати на нові форми та способи подачі інформації. Звичайно, ефективність роботи музейників залежить і від їхньої поінформованості щодо реальних образів всіх категорій відвідувачів. До однієї із найвибагливішої категорії, на нашу думку, належать студенти. Ряд науковців підготували доволі цікаві напрацювання щодо соціального портрету студента ХХІ століття, прослідкувавши специфіку формування його світогляду та поведінки через призму історії [1; 7; 11]. Переконані, взявши за основу ці та інші висновки фахівців, наукові співробітники музейних установ зможуть скорегувати свою діяльність у правильному руслі, себто стануть, умовно кажучи, зрозумілішими насамперед для даної категорії відвідувачів.

МЕТА: З'ясувати головні риси портрету студента технічного вишу як потенційного відвідувача музеїв (на прикладі деяких студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»), а також сформулювати рекомендації музеям України щодо покращення їхньої роботи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Традиційною проблемою для музеїв є не лише збереження раритетів, а й

постійне розширення аудиторії шанувальників вітчизняних культурних багатств. Скажімо, видатний український вчений, очільник музейної секції управління наукових установ народного комісаріату (міністерства) освіти окупованої України Василь Дубровський (1897 – 1966) у праці «Музеї на Україні» (1929) констатував: «Часто буває, що, живучи багацько років... безвиїздно в одному місті, той чи інший український громадянин не тільки достеменно не знає скарбів, що переховуються у музеях його рідного міста, він навіть не знає, які є музеї в його місті...» [2, с.18]. Зрештою, він дійшов висновку: «...завжди треба, щоб хтось збоку нагадав цій людині про те цікаве, що перебуває так недалеко від нього» [2, с.18]. І таким чином тоді намагалися подолати «музейне невігластво» частини громадян.

Оскільки «музей вважається одним з найважливіших інститутів соціокультурної сфери, заснований на принципах збереження і поширення відповідних цінностей» [3, с.20 – 21], то до переліку пріоритетних завдань його діяльності належить системне дослідження головного замовника відповідних послуг – музейної аудиторії. Досвідчений музейний педагог Історичного музею м. Амстердам (Королівство Нідерландів) Аннеке ван де Кіфт слушно зазначила: «Чим більше музей знає про своїх відвідувачів, тим краще він може задовольняти їхні сподівання. Тому важливо регулярно проводити вивчення відвідувачів» [4, с.198]. І хоча певна робота у згаданому напрямку проводиться, про що свідчать деякі публікації [5 – 6; 8], однак в контексті радикальних змін цього недостатньо. На наш погляд, через, зокрема, динаміку замовлень екскурсій студентством можна неупереджено визначити фактичний рейтинг успішності менеджменту та просвітницької діяльності конкретної культурно-освітньої установи. Подібні рейтинги повинні стимулювати керівництва останніх щодо впровадження нових підходів у вирішенні низки проблем.

Автором даної статті проаналізований ряд звітів-презентацій студентів НТУУ «КПІ» про відвідування ними музеїв, у яких вони висловили свої думки та пропозиції стосовно роботи цих закладів. Особливість названих звітів, окрім іншого, ще й в тому, що кожен автор міг обрати об'єктом аналізу ту частину експозиції, яка саме йому була до вподоби. Це та інше допомогло нам визначити певні вподобання сучасного юнацтва.

21.04. 2015 р. Верховна Рада України прийняла Постанову № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», де нарешті на законодавчому рівні визначили дату початку війни – 20 лютого 2014 р. [9; 10]. На тлі збройного російсько-українського конфлікту посилюються патріотичні настрої передусім у середовищі української молоді, яка виявила особливий інтерес до вивчення історії своєї Батьківщини. У світлі сказаного привертає увагу історія військової техніки, яка з багатьох причин зрозуміла студентам Київської політехніки.

Тож, природно, ми завітати на унікальну документальну виставку просто неба «Присутність. Докази агресії російських військ на території України» (Київ, Михайлівська площа, 21 – 27.02. 2015). Студенти I-го та II-го курсів Інституту телекомунікаційних систем і факультету електроніки НТУУ «КПІ» висловили свої враження від побаченого. Андрій Брицун (студент групи ТЗ-32) зауважив: «Відвідавши її, я отримав змогу на власні очі побачити засоби агресії...». Головні тези, сформульовані студентами: «Йде війна проти України», «Україна бореться за мир».

Фото 1. Студенти НТУУ «КПІ». Документальна виставка просто неба «Присутність. Докази агресії російських військ на території України», Київ, Михайлівська площа, 27.02. 2015 р.

Ми відвідали також Національний військово-історичний музей України. Під впливом побаченого один із молодиків наголосив: «Ми з'ясували, що Україна завжди була незламною і залишилась такою до сьогодні». Його ж одногрупник Сергій Неруш (ДГ-41) додав: «Стало зрозуміло, що українці завжди були бравими воїнами». Ці та інші висловлювання, можливо, є свідченням того, що років через п'ять-десять нинішнє покоління прагматиків замінять оптимісти із твердою моральною основою.

Фото 2. Біля Національного військово-історичного музею України. Київ, Україна, 05.03. 2015 р.

Переходячи із зали до зали, кожний студент виокремив для себе конкретні експонати. Так, Сергію Клименку (ДГ-41) запам'яталася передусім вогнепальна зброя часів II-ї Світової війни (1939 – 1945). Денис Висоцький (ДГ-41) зосередив увагу на афганській війні (1979 – 1989): «Хочу зауважити, солдати, як видно на макетах, не були в бронежилетах. Їхнє життя оберігав інстинкт виживання та вдача». Щоправда, студентів здивувало чому немає експозицій присвячених давнім часам, не кажучи вже про славетну козачину. Анастасія Гарасюк (ДГ-41) відзначила: «...здивувало те, що експозиція музею розпочинається з періоду перебування України під владою Російської імперії». З нею погоджується і Денис: «Було не гарно починати з цього». Отже, маємо ознаки критичного сприйняття технарями дійсності: виступивши у ролі не звичайного спостерігача, який лише вбирає інформацію, а учасника музейного дійства, допитливий індивідуум справедливо вимагає від культурно-просвітницького осередку «зворотного зв'язку». Оволодівши певними новітніми знаннями про ту чи іншу подію (явище), юнь не сприймає деяке відставання музеїв від

часу, вимагаючи від них перетворення існуючих експозицій в динамічний, не інертний простір. Музейники повинні розуміти: майбутні фахівці технічних спеціальностей не стоять осторонь від процесів суспільно-політичного й соціально-культурного характеру. Тим більше, визнаючи, що «Студенти – важлива цільова група, однак більшою мірою бажана, аніж реальна» [8]. Коротко, ентузіастам музейної справи слід пам'ятати різницю між двома принципово несумісними речами: збереженням експонатів у належному стані і консервацією міфотворчості окремих ідеологів минувшини в діючій експозиції. Це не тотожні явища, а цілком протилежні.

Особливо студентів Київської політехніки вразила, розташована на першому поверсі військово-історичного музею, виставка-реквієм «Герої не вмирають!» (тут представлені різні предмети із зони бойових дій). «Найсумніша з усіх експозицій», – зізнався Максим Миронов (ДГ-41). Опісля Антон Дітяшов (ДГ-41) написав, що дана виставка змусила його ще більше пишатися тими Героями, які віддали своє життя за нашу Землю та переживати за тих, хто нині воює. Ось приклад душевності, співпереживання за своїх співвітчизників, оборонців Батьківщини.

До слова, перебуваючи на посаді доцента НТУУ «КПІ», для нас головним було почути й зрозуміти думки студентів; не раз мали нагоду переконатися, як їхні щирі емоції можуть по-справжньому зворушити й змусити переосмислити усталені стереотипи деяких дорослих. Окрім того, слухаючи сформульовані, без зайвих викрутасів, міркування нашої молоді розумієш: на сьогодні найбільш адекватної частини суспільства годі й шукати. І нам немає чого боятися за них, бо переважна більшість молоднечі зробила правильний вибір. Впевнені, коли вони візьмуться до справи, тягар минулого не тяжітиме над ними, а, отже, їм вдасться модернізувати державу. Дорослим, відкинувши зарозумілість, варто частіше прислухатися до представників нових поколінь. Адже ідеологічні бойовики (вислів першого Президента України Леоніда Кравчука) тоталітарного минулого не здатні оволодіти душами допитливої та енергійної молоді.

ВИСНОВКИ: У даному невеличкому дослідженні, проаналізувавши думки деяких студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», ми намагалися окреслити головні контури портрету потенційних екскурсантів музеїв. Студентство, переконані, належить до однієї з

пріоритетних цільових груп відвідувачів, виконуючи при цьому, по-суті, роль своєрідного індикатора успішності того чи іншого культурно-освітнього закладу. Сподіваємося, результати нашої роботи стануть у нагоді багатьом музеям, колективи яких щиро прагнуть адаптуватися до реалій ХХІ ст. Окрім того, це нагода для відповідних науковців активізувати свою дослідницьку діяльність у даному напрямку, щоби надати музейній спільноті вагому методично-наукову допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гражданские позиции молодежи и студенчества в современной Украине (на примере Харьковского региона) : монография [Текст] / [авт. кол.: В. И. Астахова, Е. В. Астахова и др.] ; под общ. ред. И. С. Нечитайло ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2014. – 174 с.
2. Дубровський, В. В. Музеї на Україні [Текст] / В. В. Дубровський. – Х. : Держ. вид-во України, 1929. – 59, [1] с.: іл. – Бібліогр. у підрядк. прим.
3. Коротяєв, С. І. Підготовка інженерно-технічних кадрів у технічних вузах Черкаської області в 1954 – 1991 рр. : історичний аспект [Текст] : дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Коротяєв Сергій Іванович ; Черкас. ін-т пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України. – Черкаси, 2016. – 249 с.
4. Музей: менеджмент і освітня діяльність [Текст] / упоряд.: Зеновій Мазурик, Герман Аартс ; пер. з нідерл.: Маріон Ковальчук ; ред. Наталія Трохим. – Львів : Літопис, 2009. – 224 с. : фото. – Бібліогр.: с. 223.
5. Музей і відвідувач [Текст] / Бердян. краєзнав. музей Бердян. міськ. ради ; [авт. ідеї та керівник проекту Л. Ф. Ноздріна]. – Бердянськ : [б. в.], 2009. – 98 с. : кольор. іл., фото. кольор.
6. Музей і відвідувач [Текст] : метод. розробки, сценарії, концепції / Дніпропетр. іст. музей ім. Д. І. Яворницького ; [упоряд.: Капустіна Н. І., Гайда Л. О. ; редкол.: Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова, Ю. М. Малієнко ; фотогр.: Ю. В. Воротніков та ін.]. – Д. : [б. в.], 2005. – 148, [14] с. : фотогр. кольор. – Бібліогр. в кінці ст.
7. Студент ХХІ века : социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография [Текст] / Нар. Укр. акад.; под общ. ред. В.И. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА, 2010. – 405 с.
8. Пасічник, Р. Форми роботи з відвідувачами : досвід Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові (відео) [Гру 14, 2015] [Електронний ресурс] / Роксоляна Пасічник. – Режим доступу: <http://photo-lviv.in.ua/formy-roboty-z-vidviduvachamy-dosvid-muzychno-memorialnoho-muzeyu-solomiji-krushelnyskoji-u-lvovi-video/>
9. Постанова Верховної Ради України № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/337-19>
10. Рада ухвалила заяву про "відсіч Росії" і визначила дату початку агресії - 20 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/21apr2015/radapriniala20fevralia.html>
11. Университет в условиях современности: сила традиций перед вызовами будущего : монография [Текст] / [Е. Г. Михайлева, Е. В. Бирченко, Т. В. Зверко и др.] ; под общ. ред. Е. Г. Михайлевой ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во «ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. – 284 с.

Андрій Кузьменко, Юрій Коптюх,
Національний історико-
етнографічний заповідник
«Переяслав»,
Переяслав-Хмельницький, Україна

aviastrix@meta.ua; kopt1971@ukr.net

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЕКСПОЗИЦІЇ В МУЗЕЇ-ДІОРАМИ
«БИТВА ЗА ДНІПРО В РАЙОНІ ПЕРЕЯСЛАВА І СТВОРЕННЯ
БУКРИНСЬКОГО ПЛАЦДАРМУ ВОСЕНИ 1943 РОКУ» У КОНТЕКСТІ
ДЕКОМУНІЗАЦІЇ**

Andrey Kuzmenko, Yurii Koptiukh,
National historical-ethnographic reserve
«Pereiaslav», Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Ukraine

**PROSPECTS OF IMPLEMENTATION OF AN EXPOSITION IN THE
MUSEUM DIORAMA «FIGHT FOR DNIEPER AROUND PEREIASLAV AND
CREATION OF THE BUKRINSKY BASE IN THE FALL OF 1943» IN THE
CONTEXT OF DECOMMUNIZATION**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Музей-діораму «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» (далі – Музей-діорама, Музей) було створено у м. Переяслав-Хмельницькому, завдяки ініціативі директора місцевого історичного музею Михайла Сікорського [1] та урочисто відкрито напередодні 30-річчя Перемоги 5 травня 1975 р. Головним елементом експозиції є художньо-документальне полотно довжиною 28 м та висотою 7 м, з натурним планом, що відтворює епізод форсування Дніпра радянськими військами і бої на правому березі річки по створенню Букринського плацдарму, з якого планувалося визволити Київ [12].

Не дивлячись на те, що останні редакції наукової концепції [9], структурного плану [10], методичної розробки екскурсії [2] та основної частини контрольного тексту екскурсії [8] Музею-діорами були написані його співробітниками вже в перше десятиліття третього тисячоліття, зазначені документи базуються на радянських кліше тлумачення історичних подій, які відображає експозиція Музею-діорами. Особливістю ж розвідок сучасних співробітників Музею-діорами є те, що вони переважно базуються на літературі белетристичного характеру. Такі принципи дослідницької роботи та побудови на основі її результатів експозиції не відповідають новітнім тенденціям розвитку музейної справи в Україні [11] та сучасним науковим підходам щодо висвітлення об'єктивної картини участі українців у Другій світовій війні [4]. У зв'язку з цим, застаріла

експозиція Музею-діорами несе загрозу пропаганди злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму [7], що в свою чергу може спровокувати розпалювання міжнаціональної ворожнечі, ксенофобії, нетерпимості з боку окремих політичних формувань та організацій, а також відкриває шлях до маніпулювання історичною свідомістю з боку зовнішніх сил.

Зважаючи на вищевикладені факти та нинішній складний етап розбудови української державності, особливо гостро стоїть питання перегляду концептуальних засад експозиції Музею-діорами, яка базується на ідейних постулатах радянського режиму та тенденційному висвітленні подій осені 1943 р. на Переяславщині, що й зумовлює актуальність питань, піднятих у цій статті.

МЕТА: окреслити основні напрями та етапи здійснення реекспозиції в Музеї-діорамі «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» у контексті декомунізації, представивши їх відповідними методичними завданнями.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Примітно, питання здійснення реекспозиції у Музеї-діорамі піднімалося значно раніше попередніми його співробітниками [5], втім повна відсутність ініціативи в цьому напрямі з боку нинішніх співробітників Музею спонукало авторів статті, виходячи з власного досвіду наукової та адміністративної роботи у НІЕЗ «Переяслав», розробити методичні завдання щодо перегляду вищевказаних документів з метою позбавлення їхнього змісту ідеологічного обрамлення тоталітарної системи. Зазначені методичні завдання полягають у наступному:

1) Переглянути та інтерпретувати події й персоналії, відображені на полотнах Музею з точки зору сучасних теоретико-методологічних підходів в історичній науці та з врахуванням новітніх статистичних даних. Підготувати повний список джерел та літератури з даної проблематики;

2) Виявити у змісті концепції [9], тематико-експозиційного [3] та структурного планів [10], контрольного тексту екскурсії [8], методичної розробки екскурсії Музею [2] комуністичні ідеологеми, з метою їх усунення. Під час аналізу виокремити недоліки експозиції, що дасть можливість обґрунтувати необхідність та шляхи здійснення реекспозиції;

3) Здійснити ґрунтовний аналіз діючої експозиції та умов, в яких вона створювалася й існувала;

4) Провести поглиблене дослідження фондкових зібрань НІЕЗ «Переяслав» з метою виявлення музейних предметів – потенційних експонатів для створення нової експозиції (у контексті здійснення декомунізації);

5) Спираючись на новітні тенденції та дослідження в історичній науці, вирішити наступні завдання у руслі підготовки документації для оновлення експозиції:

5.1 Надати повну характеристику Букринського плацдарму під час форсування р. Дніпро восени 1943 р.;

5.2 Здійснити об'єктивну оцінку здобутків та прорахунків радянського командування та командування Вермахту в бойовій операції на Букринському плацдармі;

5.3 Провести аналіз використання місцевого населення під час військової кампанії на Букринському плацдармі;

5.4 Встановити повну картину руху Опору в межах проведення бойової операції на Букринському плацдармі;

5.5 Охарактеризувати основні прийоми, способи, засоби та маневри в ході форсування р. Дніпра, під час створення Букринського плацдарму;

5.6 Проаналізувати організаційно-матеріальне забезпечення частин Радянської армії та Вермахту під час боїв на Букринському плацдармі та здійснити його порівняльний аналіз;

5.7 Встановити повну картину військових формувань (фронтів, армій, дивізій, полків, батальйонів, рот), які брали участь у бойових діях на Букринському плацдармі;

5.8 Простежити тенденції та методологічні підходи в дослідженні битви за Дніпро в районі Переяслава, які є визначальними для відтворення цих подій;

5.9 Налагодити організовану та продуктивну співпрацю з дослідниками із інших профільних установ та організацій в напрямі розробки проблематики Музею-діорами;

5.10 Зібрати і систематизувати матеріали від живих свідків подій осені 1943 р. на Переяславщині;

5.11 Встановити максимально об'єктивну картину втрат Червоної армії та Вермахту у битві за Дніпро в районі м. Переяслава.

6) Підготувати повний пакет документів для здійснення реекспозиції у Музеї-діорамі «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» із дотриманням наступних принципів:

6.1 Відхід від ідеологічних кліше та концептуальних підходів радянської доби шляхом застосування принципу репрезентативності при формуванні експозицій з фондів Заповідника та підбору музейних предметів відповідного тематичного спрямування;

6.2 Подолання концепту «музей у музеї» як «пережиток радянської епохи»;

6.3 Дотримання принципу «зміна поколінь – зміна світогляду – зміна експозиції»;

6.4 Об'єктивне та зважене висвітлення битви за Дніпро в районі Переяслава восени 1943 р.

ВИСНОВКИ: Отже, запропоновані методичні завдання можуть слугувати концептуальним підґрунтям для здійснення реекспозиції Музею-діорами, а комплексний підхід щодо втілення їх на практиці сприятиме розв'язанню ряду гострих для сучасного українського суспільства проблем. Зокрема це: 1) унеможливлення пропаганди символіки комуністичного тоталітарного режиму, яка на державному рівні визнана наругою над пам'яттю мільйонів його жертв [7]; 2) відновлення історичної та соціальної справедливості крізь призму представлення історії України в експозиції Музею без штучного її прив'язування до Радянського Союзу [13]; 3) усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України, адже саме на залишки радянського минулого спирається агресія Росії на сході країни [6]; 4) реалізація цивілізаційного поступу декомунізації на теренах незалежної української держави, яка стала на шлях безповоротного відходу від болісного радянського тоталітарного минулого [14].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко Н. Велична історія Букринського плацдарму. Михайло Сікорський здійснив те, чого не знала вітчизняна музейна практика [Текст] / Надія Бойко // Вісник Переяславщини. – 2010. – 23 квітня. – С. 10.
2. Бойко Н. А. Методична розробка екскурсії «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» [Текст] / Н. А. Бойко ; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 4 травня 2009 р. – 16 с.
3. Бойко Н. А. Тематико-експозиційний план Музею-діорами «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» [Текст] / Н. А. Бойко ; в. о. ген. дир. В. М. Ткаченко ; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 2009. – 23 с.
4. Гадеєв О. В. Україна у Другій світовій війні (філософсько-історичний аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03 / Олександр Васильович Гадеєв ; Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2011. – 38 с.
5. Глушко Г. Переяславська діорама – шедевр батального живопису [Текст] / Галина Глушко // Вісник Переяславщини. – 2003. – 19 вересня. – С. 9.
6. Декомунізація: Музей «історії ВВВ» – в музей «історії України у Другій світовій війні» [Електронний ресурс] / Деловые новости вашего города. – Електрон. текстові та граф. дані (1 файл). – [Україна] : Новости Донецка Краматорска Славянска Украины, 2015– . – Режим доступу: <http://donecknovosti.com/ukrainamir/dekomun-zac-ja-muzei-stor-vvv-v-muzei-st.html>. – Загол. з екрану.
7. Закон України [від 9 квітня 2015 року № 317-VIII] : Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки [Електронний ресурс] : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 26, ст. 219 / [Президент України П. Порошенко]. – Електрон. текстові дані. – К., 2015– . – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/317-19>. – Загол. з екрану.
8. Ковальова В. С. Контрольний текст екскурсії «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» [Текст] / В. С. Ковальова ; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 2002. – 6 с.
9. Ковальова В. С. Наукова концепція Музею-діорами «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» [Текст] / В. С. Ковальова ; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 3 с.
10. Ковальова В. С. Структурний план по Музею-діорамі «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» [Текст] / В. С. Ковальова ; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 4 с.
11. Мосендз А. Українські музеї змінять експозиції з урахуванням декомунізації [Електронний ресурс] / Аліна Мосендз ; Українські національні новини. Інформаційне агентство. – Електрон. дані. – [Україна] : ІА «Українські Національні Новини», 2015 – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1459573-ukrayinski-muzeyi-povinni-zminiti-ekspozitsiyi-z-urakhuvannyam-dekomunizatsiyi-v-kirilenko>. – Загол. з екрану.
12. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» [Електронний ресурс] / Науково-освітній відділ екскурсійно-масової роботи ; Дизайн – Студія Універсал. – Електрон. текстові та

граф. дані (1 файл). – [Переяслав-Хмельницький] : НІЕЗ «Переяслав», 2012– . – Режим доступу: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua/m-23>. – Загол. з екрану.

13. Потапчук Н. [Музеї і декомунізація. Розповідати правду не можна брехати] [Електронний ресурс] / Наталія Потапчук ; Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. – Електрон. текстові дані. – [Київ] : Укрінформ, 2015– . – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1859590-muzeii_i_dekomunizatsiya_rozpovidati_pravdu_ne_mogna_brehati_2069572.html.

14. Як проходить 2-ий місяць декомунізації в Україні – у сюжеті еспресо tv [Електронний ресурс] / Телесюжет: Еспресо TV ; Прес-служба Українського інституту національної пам'яті. – Електрон. текстові та відео. дані (1 файл). – [Київ] : Офіційний веб-сайт УІНП, 2016– . – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/yak-prokhodit-2-ii-misyats-dekomunizatsii-v-ukraini-u-syuzheti-espreso-tv>. – Загол. з екрану.

**Тамара Мандрико,
Вищий комунальний навчальний
заклад Сумської обласної ради
«Лебединське педагогічне училище
імені А.С. Макаренка»,
Лебедин, Україна**

makarenkivtsi@bigmir.net

**МУЗЕЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА ЯК ОДИН
ІЗ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

**Tamara Mandryko,
High Edukational Communal
Establishment Sumy Region Union
«Lebedyn Tebecher Training School
named by A.S.Makarenko»,
Lebedyn, Ukraine**

**THE MUSEUM OF PEDAGOGICAL HERITAGE OF A.S. MAKARENKO
AS ONE OF FACT OF PROFESSIONAL TRAINING
OF THE FUTURE TEACHER**

АКТУАЛЬНІСТЬ: Вимоги суспільства до суттєвого зростання професійної компетентності випускників ВНЗ, підготовки вчителя як високопрофесійного фахівця, спроможного створювати сучасне освітнє середовище для дитини, спричиняють появу необхідності розробки нових підходів до змісту, форм і методів вирішення цієї проблеми. Як справедливо зазначає О. Сухомлинська: «Нині неможливо розпочати розв'язання проблеми, не визначивши, що ж було зроблено до цього, від чого потрібно відштовхуватися, розвиваючи, розбудовуючи нове знання» [2, с.8]. На сьогодні в теорії та практиці педагогічної освіти накопичені значні наукові напрацювання, які можуть слугувати основою удосконалення різних аспектів професійної підготовки майбутніх вчителів. Це наукові праці В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської, І. Беха, В. Бондара, Л. Гриньової, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Л. Хомич, Л. Хорунжої, О. Пехоти, О. Пометун, М. Вашуленка, Я. Кодлюк, Н. Кічук, О. Савченко, Г. Тарасенко, І. Шапошнікової та інших.

МЕТА: Показати роль музею педагогічного профілю як компоненту освітнього середовища у професійній підготовці майбутнього вчителя.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Важливе місце в процесі професійної підготовки відіграють музеї педагогічного профілю, які змістом і формами роботи забезпечують спеціально організоване наочно-просторове середовище формування професійної

компетентності (Т. Белофастова, Н. Ганнусенко, М. Костриця, І. Мішина, Ю. Павленко та інші) [1].

Невід'ємним компонентом освітнього середовища формування професійної компетентності майбутніх вчителів колектив Вищого комунального навчального закладу Сумської обласної ради «Лебединське педагогічне училище імені А.С.Макаренка» розглядає музей спадщини А.С.Макаренка, який відкритий в училищі на честь 100-річчя з дня народження А.С.Макаренка, і який нині є ґрунтовною джерельною базою і науково-методичною складовою навчально-виховного процесу педагогічного училища.

Музей має своєрідну експозиційну побудову: 2 частини за тематико-хронологічним принципом. Перша частина – це матеріали, що розповідають про життя і діяльність А.С. Макаренка, зв'язки групи «Пошук» (керівник Мандрико Т.В.) з вихованцями А.С. Макаренка, сучасні форми роботи по вивченню та пропаганді педагогічних ідей видатного педагога. Експонатами тут є фотокопії з музеїв Білопілля, Кременчука, Ковалівки, листи і фото вихованців А.С. Макаренка (Н. Амосова, І. Ветров, Г. Геращенко, О. Макаренко, П. Плачковський, І. Яценко, П. Куслій та ін.), фото та праці сучасних макаренкознавців (А. Фролов, С. Карпенчук, В. Моргун, М. Красовицький, П. Лисенко, М. Окса та ін.). Друга частина – це матеріали, що розповідають про 85-річну історію училища, реалізацію ідей педагогічної спадщини А.С. Макаренка, чиє ім'я наш заклад носить з 1951 р. Серед експонатів цієї частини – фото перших випускників, атестати на звання учителя початкової школи, підручники та посібники 20 – 90-х рр. ХХ ст., матеріали з сучасного життя училища тощо.

Ґрунтуючись на наукових дослідженнях про роль і значення музеїв навчальних закладів у роботі зі студентами (І. Бородай, Л. Ковальова, М. Фалінський, Л. Катуніна, Ю. Павленко та ін.), на базі музею проводимо різноманітну за змістом та формою роботу. Виховні заходи розроблені для проведення з групою студентів, курсом, відділом. Це екскурсії, заняття з окремих тем педагогіки, основ педагогічної майстерності, історії української педагогіки, психологічні розвідки, дослідження за змістом архівних матеріалів тощо. Так до 80-річчя навчального закладу було проведено дослідження життя училища за 80 років: робота з архівними документами, наказами по училищу, пошук матеріалів до книги «Тисяча видатних випускників училища», зустрічі з

викладачами-ветеранами, випускниками училища різних років, запрошення їх на загально училищні свята тощо.

Зусиллями студентів та керівника педагогічно-пошукового товариства вдалося створити нову цікаву експозицію за матеріалами п'ятиденного авторського семінару Ш.О. Амонашвілі «Гуманно-особистісний підхід до дітей в освітньому процесі», який він проводив в училищі 14 – 18 листопада 2011 р.

ВИСНОВКИ. Наш досвід переконує, що робота музею допомагає збирати, зберігати, вивчати і популяризувати матеріали, що мають широкі можливості для професійного становлення майбутніх учителів. Музей – важливий компонент розв'язання завдань професійної підготовки фахівців. Надалі необхідно вести роботу по узагальненню діяльності музеїв педагогічного профілю, що діють у ВНЗ I-II рівня акредитації Центрального регіону України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павленко Ю. Г. Роль музеїв педагогічного профілю в реалізації сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів / Ю. Г. Павленко // Проблеми освіти: зб. наук. праць. – Другий спец. випуск: матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конф. [«Формування духовно-моральних цінностей та професійного становлення молоді в сучасних соціокультурних умовах»], (Вінниця, 19 – 21 жовт. 2005 р.) / Наук.-метод. центр вищої освіти Мін-ва освіти і науки України, Вінницький соц.-економ. інститут Відкритого міжн. ун.-ту розвитку людини «Україна». – К., 2005. – С. 349 – 353.
2. Сухомлинська В.О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем [Текст] / О. Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.

Інна Більченко,
Національний історико-
етнографічний заповідник
«Переяслав»,
Переяслав-Хмельницький, Україна

Niez_Bilchenko@ukr.net

**КОЛЕКЦІЯ СТАРОДРУКІВ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ
МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ Г.С. СКОВОРОДИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»
В СИСТЕМІ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ УКРАЇНИ**

Inna Bilchenko,
National Historic and Ethnographic
Reserve «Pereiaslav»,
Pereiaslav-Khmelnitskyi, Ukraine

**THE COLLECTION OF OLD PRINTINGS AND VALUABLE PUBLISHINGS OF
NHER «PEREIASLAV» H.S. SKOVORODA MEMORIAL MUSEUM IN THE
SYSTEM OF THE CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE**

АКТУАЛЬНІСТЬ: В системі культурного надбання України належне місце займає книжна культура, яка є частиною загальної культури суспільства в її матеріальній та духовній основі. Меморіальний музей Г. С. Сковороди, що входить до складу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», є своєрідної книгозбірнею, яка зберігає цінні, рідкісні, старовинні вітчизняні та іноземні видання XVI – XX ст. регіонального, загальнонаціонального та світового значення. Вони є цінними об'єктами для дослідження української історії, культури, мови, літератури.

МЕТА: Ознайомлення широкого загалу із книгами колекції НІЕЗ «Переяслав», які мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Проведений бібліографічний пошук дає змогу констатувати, що сьогодні існує невелика кількість публікацій, які стосуються дослідження цінних видань із фондів переяславського Заповідника. А це говорить про те, що походження, склад та зміст даної колекції невідомий широкому колу дослідників історії культури. Однією із перших публікацій є частина художньо-документальної повісті М. Махінчука «Переяславський скарб» під назвою «В саду пісень Григорія Сковороди» [6, с. 117-135]. Більшість історій, які увійшли до згаданої повісті, мають суб'єктивний характер, адже ґрунтуються на враженнях автора від почутих розповідей М. Сікорського та співробітників Заповідника.

В 2002 – 2005 рр. писемні фонди НІЕЗ «Переяслав» стали об'єктом бібліографічного дослідження, яке проводили співробітники наукової

бібліотеки Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. Результатом цього дослідження стало доповнення краєзнавчого каталогу зазначеної установи та стаття Л. Забарилло «Писемний фонд Меморіального музею Г.С. Сковороди в місті Переяславі» [5, с. 270].

На даний час, завдяки наполегливій пошуково-збиральницькій роботі музейних працівників, основну частину експозиції Меморіального музею Г. С. Сковороди становлять музейні предмети групи «Книги» (1034 предмети) та 438 книг із фонду науково-допоміжних матеріалів [2].

Серед літератури, що зберігається в експозиції Меморіального музею Г. С. Сковороди, наявна значна кількість богослужбових книг XVIII – поч. XX ст. (понад 200 одиниць), особливе місце займає колекція підручників XVII – XIX ст. (до 100 одиниць), найбільшу кількість становить церковно-історична література XVII – XIX ст. (майже 300 одиниць), є цікаві зразки видань на іноземних мовах XVI – XIX ст. Не менш вагомою з історичного й наукового поглядів є група громадянського друку XVIII – поч. XIX ст., куди увійшли наукові праці з різних галузей знань – фізики, хімії, астрономії, математики, історії та ін. [1].

Основним джерелом надходження до колекції книг, що знаходяться в експозиції Меморіального музею Г. С. Сковороди стали обмінно-резервні фонди Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР, Державної бібліотеки ім. В. Леніна в Москві, Державної Публічної бібліотеки імені М. Є. Салтикова-Щедріна [3; 4]. Як результат, дана колекція представлена виданнями Києво-Печерської, Чернігівської, Московської, Львівської, Санкт-Петербурзької, Казанської друкарень, а також західними виданнями Парижа, Ліона, Лондона та іншими центрами книгодрукування Франції, Нідерландів, Німеччини, Італії. Наявні книги мають величезну наукову, історичну, духовну, матеріальну цінність, вони є джерелом історичних, культурологічних та мистецтвознавчих досліджень. Можна припустити, що дана колекція спроможна зіграти свою специфічну роль у формуванні історичної свідомості, колективної пам'яті українського народу як духовного базису, фундаменту соціального прогресу.

Культурно-мистецьке значення мають книги кириличного друку Києво-Печерської лаври, що рясно прикрашені фронтиспісними гравюрами, декоративними фортами, та текстовими ілюстраціями, і є

реальним підтвердженням майстерності українських граверів (Євангеліє 1733 р., Мінея 1787 р., Життя Святих 1764 р. та інші).

Привертає увагу книга «Лексіконъ славеноросскій и именъ Толькованіє» 1653 р. – друге видання основної праці Памви Беринди. Даний словник є важливим джерелом, який містить багатий фактичний матеріал для вивчення історії українського словотвору [7].

Завдяки штампам та екслібрисам в книгах з'ясовано, що до даної колекції пам'яток увійшли і примірники книг із магазинів Степана Літова – власника одного із перших київських книгарень та Леона Ідзиковського – видавця книг та власника нотного київського магазину в ХІХ ст.

Цінними є колекція підручників ХVІІ – ХІХ ст. Серед них є видані прижиттєві праці Войтяховського Єфима Дмитровича (помер близько 1812) автор підручників, які довгий час були єдиними посібниками для вивчення математики і тому неодноразово перевидавались. В основу свого «Полного курса чистой математики», що складається з п'яти томів, він використав лекції відомого в ті часи математика Н. В. Верищагіна. Є підручники М. Т. Каченовського (1775 – 1842) уродженця Харківщини, який з 1837 р. і до своєї смерті був ректором Московського університету та інші.

Одним із принципів, за яким ділились обмінно-резервні фонди м. Києва, м. Ленінграда, м. Москви, була дублетність певних екземплярів. Так завдяки книгообмінним зв'язкам колекція поповнилась творами французького літератора Луї Антуана Каракчіолі (М., 1978), французького літературного критика, поета, драматурга Жозефа де ла Порта (М., 1797), архієпископа Феофана Прокоповича (СПб, 1860, 1861, 1865) та інші. Музейні працівники м. Переяслава-Хмельницького залюбки їх брали, адже унікальність книжкового зібрання обумовлена особливостями окремих примірників.

ВИСНОВКИ: Отже, колекція книг Меморіального музею Г. С. Сковороди мала різні джерела надходження, але на даному етапі вона становить самостійну пам'ятку. Кожна книга в експозиції розглядається як пам'ятка друку і тому підлягає дбайливому збереженню. Зазначена колекція із фондів НІЕЗ «Переяслав», що експонується в Меморіальному музеї Г. С. Сковороди, акумулює в собі широке коло писемних пам'яток: видання художньої, технічної, природничої, навчальної літератури з помітками, правками,

автографами, які розкривають певні аспекти культурного надбання українського народу XVI-XIX ст. і займають належне місце в системі культурного надбання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акт № 21 видачі предметів на постійне зберігання НІЕЗ «Переяслав» від 5.05.2015 р. [Рукопис]. – 11 с.
2. Акт № 23 видачі предметів на постійне зберігання НІЕЗ «Переяслав» від 13.05.2015 р. [Рукопис]. – 67 с.
3. Акт прийому № 1610 від 17.03.1979 р. Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника [Рукопис]. – 2 с.
4. Акт прийому № 1747 від 19.10.1980 р. Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника [Рукопис]. – 2 с.
5. Забарилло Л. Писемний фонд Меморіального музею Г.С. Сковороди в місті Переяславі-Хмельницькому як об'єкт бібліографічного дослідження [Текст] / Забарилло Л. // Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності (Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань): У 2-х книгах / Відпов. ред. проф. М. П. Корпанюк. – К., 2007. – Кн. 2. – С. 268 – 278.
6. Махінчук М. Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського: Художньо-документальна повість [Текст] / М. Г. Махінчук, вступ. ст. Л. І. Андрієвського. – К.: Криниця, 2005. – 302 с. Німчук В. Пам'яті Беринди і його «Лексіконъ славенорѡсскій и именъ Тлъкованіє» / Василь Німчук <http://litopys.org.ua/berlex/be01.htm>

**Олена Походяща,
Національний музей історії України,**

Київ, Україна
Pohodiashcha@bigmir.net; www.facebook.com/pohodiashcha
**ТВОРИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА
ЇХ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МУЗЕЯХ**

Olena Pohodiashcha,
The National museum of the history of
Ukraine,
Kyiv, Ukraine
WORKS OF FINE ART AND THEIR IMPORTANT
IN MODERN UKRANIAN MUSEUMS

АКТУАЛЬНІСТЬ: Сучасні музеї є невід’ємною складовою життя суспільства. На Україні нараховується більше 5000 тисяч музеїв, з яких біля 300 – історичних. Не дивлячись на стрімкий розвиток музейної справи, незалежна країна вимагає нових, концептуальних підходів до модернізації науково-фондової та експозиційної роботи. Українські музеї сьогодення є придатною базою для формування національної само ідентичності народу. Мова не іде про те, щоб зробити ажіотаж навколо музеїв, головна ідея сьогодні – підняти патріотизм відвідувача. Впровадження нових методів музейної роботи із залученням провідних вітчизняних та іноземних спеціалістів значно покращить стан вітчизняних музеїв. Твори мистецтва, разом з документальними та речовими артефактами, можуть бути сильніші за зброю. Саме твори мистецтва – історичний портрет, жанрова та батальна сцени, монументальна скульптура як нічого краще передають емоційне світосприйняття історичної дійсності. Експозиції мають бути інформативними, розкривати актуальні питання сьогодення, і, водночас, візуально прийнятними та цікавими сучасному глядачеві.

МЕТА: З’ясувати роль та значення творів образотворчого мистецтва при побудові експозицій та виставок в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Розвиток держави прямо пропорційно відбувається із розвитком культури та мистецтва. У другій половині XVI ст. відбулися значні зміни в соціальному, політичному та культурному житті українського народу. Традиціоналістичні тенденції поступалися перед новим мистецьким світорозумінням [2, с.47]. Особливе значення відігравав історичний живопис, батальна картина, портрети. У картинах цих жанрів знайшли широке відображення визвольної боротьби та патріотичних ідей. Чудовим прикладом є картина львівського художника Шимона Богуша «Сандомирський Рокош» XVII ст. з Національного музею історії

України. Картина була виконана за вказівками й консультаціями учасників цієї битви, які приділяли увагу документально-батальному змісту. Велике соціокультурне та виховне значення несли ікони Покрови Пресвятої Богородиці, Страшного Суду. Таку ж функцію мали картини «Козака Мамая», портрети ктиторів - меценатів церкви XVII – XVIII ст.: І. Мазепи, І. Сагайдачного, М. Миклашевського, агітаційний портрет. Першим в українській історіографії виділяє тип «агітаційного» портрета мистецтвознавець П. Жолтовський [1, с. 224]. Ці твори могли висіти як у маєтках, так і в громадських установах (ратушах, канцелярії козацької старшини тощо) і навіть в храмах. Козацькі портрети могли писатися, наприклад, для заохочування до заселення на Кубані. Так, отаман Харко Чепіга, один з організаторів чорноморського козацтва, засилає до запорожців козака Сенченка зі своїм портретом з орденом, заслуженим на Кубані, щоб ті наслідували його приклад [1, с.225]. До агітаційного мистецтва дуже доречно віднести твори, присвячені подіям Другій світовій війні, Революції гідності, які розкривають героїзм та самопожертву нашого народу.

Певною мірою імпонує бачення питання Г. Меднікової, яка вважає, що в різні історичні періоди мистецтво у своєму впливі на особистість вирішує, насамперед, ті завдання, які перед ним ставить суспільство. На перших етапах свого розвитку – це соціалізація людини, у Середньовіччі – перевиховання й прилучення до Бога, у XVIII ст. – освіта народу. В XIX ст. мистецтво розглядалося вже як ефективний засіб критики громадського порядку й затвердження нового суспільного ідеалу. В сучасній ситуації постмодерну, на думку автора, основною є адаптаційна функція мистецтва [7, с.15-22]. Слід пам'ятати, що у різні часи свого існування мистецтво виконувало соціальну функцію, реалізуючі через систему художніх образів поставлене перед ним «соціальне замовлення». Так, Леонардо да Вінчі фактично жодної картини не написав за власним бажанням, як і не створив жодної скульптури Мікеланджело [4].

Виділимо провідні функції мистецтва:

- пізнавально-евристична функція (мистецтво як знання і освіта);
- функція передбачення (мистецтво як прогноз майбутнього);
- комунікативна функція (мистецтво як форма спілкування);
- інформаційна функція (мистецтво як повідомлення);

- естетична функція (мистецтв – як задоволення естетичних потреб населення);
- виховна функція (на сьогоднішній день є найбільш актуальною);
- соціальна функція (мистецтво як засіб відображення соціальних подій) [3; 9].

У 1942 р. стажист-педагог музею Метрополітен Теодор Лоу в роботі «Музей як соціальний інструмент» застерігав, що, захоплені створенням колекцій, зацікавлені збиранням і вивченням, музеї забувають про відповідальність перед публікою [6, с.26-28]. Тому музейні експонати, твори мистецтва необхідно «оживлювати» цікавими тематичними екскурсіями, майстер-класами, впровадженням нових музейних, всеукраїнських та міжнародних міжмузейних проектів. Досвід «живого» музею втілюється в музеях по всьому світу, і має знайти відображення в Україні.

Музейна спадщина є джерелом творчої енергії, стимулюючи створення нових технічних пристроїв, творів мистецтва, науки. В Україні склалася досить складна етнокультурна ситуація, що зумовлена проблемами в сфері етнорелігії, етномистецтва, етнетики, мовної ситуації, що ускладнюється економіко-політичними чинниками, зовнішнім впливом. Таким чином, етнокультурна соціалізація набуває особливої ваги на рівні національної безпеки [8]. Тому разом з родиною та педагогами музейники мають працювати над формуванням соціального досвіду, доносити глядачеві достовірні факти з української історії та культури. Дослідниця Р. Шульга вважає, що визначальною при розгляді зазначеної проблеми є вирішення питання оцінки творів мистецтва, критеріїв художньої цінності творів та їхньої суспільної значимості [11, с.46-53]. У своїй роботі «Живопис і суспільство» П.Франкастель доводить, що образотворче мистецтво виробляє візуальні моделі, за допомогою яких створюється єдиний зримий образ реальності, тобто мистецтво розглядається як засіб організації колективного світосприйняття, одним із яких є модернізм як такий, що відповідає умовам сучасної технічної цивілізації і потребам глядача [5, с.93-95].

Культурна спадщина, яка є складовою сучасних музеїв, є важливим чинником формування національної свідомості та утвердження держави, набуває сьогодні більш потужного суспільного значення. Необхідно формувати національно виважену політику у сфері

культурної спадщини з акцентуванням на надзвичайно важливій її ролі у вихованні справжнього патріотизму, знання і розуміння історії, що зматеріалізовано у історико-культурних об'єктах [10, с.3-6].

ВИСНОВКИ. Євроінтеграційні процеси вимагають вдосконалення і перегляду багатьох підходів до використання культурної спадщини, впровадження новітніх технологій, методів її популяризації. Отже, актуальним завданням сучасних українських музеїв є формування модерної, пристосованої до сьогодення особистості. Твори образотворчого мистецтва можуть відіграти значиму роль при побудові експозицій та виставок не тільки в сучасних художніх, а й в історичних та краєзнавчих музеях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жолтовський П. Український живопис XVII – XVIII ст. / П. Жолтовський. – К., 1978. – 328 с.: іл.
2. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVII – XVIII ст. / П. Жолтовський. – К., 1983. – 178 с.: іл.
3. Золотарьова Ю. Виховна функція мистецтва як складової культури <http://www.br.com.ua/referats/Culture/56637.htm>.
4. Каган М. Философия культуры / М. Каган. – СПб., 1996. – 416 с.
5. Крючкова В. Социология искусства и модернизм / В. Крючкова. – М., 1979. – 215 с.
6. Макдональд Р. Этика служения - этика выживания / Р. Макдональд // Мир музея, – №1 (129). – 1993. – С. 26 – 28.
7. Меднікова Г. С. Духовна ситуація сьогодення у мистецтві постмодернізму / Г. С. Меднікова // Вісн. Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – 2002. – № 2. – С. 15 – 22.
8. Руденко С. Музейна пам'ятка : соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : монографія / С. Б. Руденко. – К.: НАКККиМ, 2012. – 120 с.
9. Семашко О. Соціологія мистецтва: Навчальний посібник / О. Семашко. – К.: ДАКККиМ, 2003. – 266 с.
10. Титова О. Культурна спадщина як чільна складова державотворчих процесів сучасної України / О. Титова // Зб. наукових праць. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 2014. – Вип. 23. – с. 3 – 6.
11. Шульга Р. Стан мистецтва в Україні (нові засади існування та критерії оцінок) / Р. П. Шульга // Культура і сучасність. – 2002. – № 2. – С. 46 – 53.

Тетяна Форманюк,

Національний музей історії України,
Київ, Україна

t.nebo2014@yandex.ru; www.facebook.com/neborak

Художник Коломан Мозер (колекція поштових марок НМІУ)

Tetiana Formanuk,

**The National museum of the history of
Ukraine, Kyiv, Ukraine**

**Artist – Koloman Mozer (the collection of postage stamps of the
National museum of the history of Ukraine)**

АКТУАЛЬНІСТЬ: У статті висвітлені актуальні питання, пов'язані з вивченням поштових марок з колекції Національного музею історії України, виконаних у стилі модерн.

МЕТА: Дослідити творчу спадщину відомого австрійського художника Коломана Мозера (1868 – 1918) на поштових марках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Коломан Мозер – відомий художник-універсал, котрий працював у стилі модерн. Історія мистецтва нового часу знає багато художників-універсалів, але з Коломаном не всі можуть порівнятися. Він з рівним ступенем високої майстерності проектував ширми, електроарматуру, предмети побуту та гральні карти, чорнильні предмети, поштові картки та марки, театральні декорації та ювелірні вироби, вітражі і книжкові ілюстрації, рисунки для банкнот, театральні афіші та багато інших творів. Крім того К. Мозер був видатним графіком і живописцем [4].

Унікальність талантів Коломана Мозера проявлялась в його постійному новаторстві. Скажімо, він міг зробити рисунки і для дитячої книги, і паралельно створити ескіз для витонченої вечірньої сукні в стилі модерн. Його так і називали: «художник тисячі можливостей».

Народився Коломан у Відні в 1868 р. Ще у ранньому дитинстві у нього проявилось велике бажання малювати. Саме тому в 1885 р. нишком від батьків, успішно склавши екзамени, вступив до Академії мистецтв у рідному місті. В 1893 – 1895 рр. він навчався в Школі мистецтв і ремесел у відомого живописця Франца Матча. Після смерті батька в 1888 р. самостійно фінансував своє навчання, заробляючи виконанням ілюстрацій до різних видань. З 1892 по 1897 рр. був членом художнього об'єднання Зібенер-Клуб (Siebener-Club). Для журналу Сецесіона «Ver Sacrum» в ті роки Коло Мозер створив близько 140 ілюстрацій. В 1890-ті рр. багато займався прикладним мистецтвом

та мандрував по Західній Європі, спілкуючись з творчістю художників стилю модерн.

У 1897 р. творчою групою таких художників як Густав Клімт, Альфред Роллер, Коломан Мозер, Йозеф Хоффман та багатьма ін. було створене об'єднання «Віденський сецесіон» [3]. Перша виставка Сецесіона відбулась у 1898 р., яка пройшла дуже добре. Спочатку виставки представляли твори модерна з його плавними фантастичними формами, але поступово під керівництвом Коломана Мозера в них з'явилося більше геометричних форм. Це була геометрична побудова прикладної графіки: сувора система рамок створювала своєрідний орнамент, а прямі лінії складалися в музикальний ритм. Новий стиль зробив акцент саме на оздобленні твору [5, с.253].

Щоб підняти на високий щабель мистецтво і грамотно охопити всі його сфери, митці об'єднались у так звані «Віденські майстерні», започатковані в 1903 р. Речі, які ними створювались, повинні були бути високохудожніми, утилітарними і якісними. Всі роботи виконувались в одному екземплярі з підписом художника. За бездоганну якість роботи відповідальними були Йозеф Хоффман і Коломан Мозер. Художники хотіли об'єднати функціональність і декоративність. Декором було ненав'язливе вкраплення стилізованих рослинних орнаментів та гнучкі форми, які перетворювали грубі конструкції на фантастичні зарослі казкових квітів. Відмовлялися від прямих кутів та монументальності в бік природних, плавних, м'яких і «рухомих» ліній та елементів. На відміну від інших митців Сецесіона, які були тільки професійними архітекторами, Коломан був художником за освітою. І тут він проявив себе новатором. Він найпершим активно використав в дизайні золото – принциповий елемент в оформленні головного входу в «Віденський сецесіон». В 1905 р. Коломан Мозер покинув об'єднання через розбіжність поглядів між майстрами.

Знаменитий «Віденський стиль» вплинув на геометризацію графічних об'єктів: плаката, етикетки, книжкової палітурки, почесного диплома та ін. [5, с.250]. Концепція Коломана Мозера щодо використання прямих ліній в оформленні офіційних документів та банкнот збереглась до цього часу. В ті далекі часи поштову картку та марку вважали офіційним високим жанром, до їх оформлення відносились дуже відповідально. Саме в цей період і прийшов в

поштовий дизайн Коломан Мозер і створив ескізи для марок Ліхтенштейна, Боснії-і-Герцеговини і Австрії.

Першими поштовими мініатюрами, створеними за рисунками Коломана Мозера, були марки Боснії-і-Герцеговини, надруковані в 1906 р. у Відні з написом на німецькій мові «Bosnien-

Herzegowina» [1]. Незвична для тих часів серія, в якій вже звичні герби країни і портрети монархів уступили

Малюнок 1. Марки поштові «Міста Боснії і Герцеговини». Боснія і Герцеговина, 1906 р.

місце живописним пейзажам, була дуже популярною серед колекціонерів того часу. Коли перший випуск закінчився, австрійська типографія одразу ж надрукувала ще одну серію. Це були марки з зубцівкою від 6 до 12. Знову художник показав себе новатором-революціонером свого часу, особливо для Європи. Тоді виходили друком поштові марки тільки з гербом імператора чи короля або зображенням діючого правителя. Ця серія включала 16 поштових марок з місцевими сюжетами. Це різні види міст Добой, Мостар [6, с.154, №29, №34] (мал.1), Яйце [6, с.154 №36], Сараєво, а також портрет імператора Франца-Йосифа I. Кожна марка – це витвір мистецтва. Вони обрамлені складною рамкою у стилі модерн, де геометрія вдало поєднана з рослинними елементами [5, с.157]. Всі поштові марки мають різний колір, номінал, зображення і оздоблення. Зубцівка у всіх однакова – 12 ½.

В 1908 р. в Австро-Угорщині вийшла друком велика серія пам'ятних поштових марок, присвячена важливій ювілейній даті – 60-ліття правління імператора Франца-Йосифа I (1830 – 1916). Розробником уніфікованого оформлення серії був Коломан Мозер. Цей випуск мав назву «Габсбурзька серія» [7, с.754]. Туди входило 17 класичних портретів на поштових марках номіналами від 1 гелера до 10 крон. Зображення діючого монарха Франца-Йосифа I [8, с.214] та інших представників однієї з наймогутніших династій Європи, які були обрамлені рамками в стилі модерн. Талановитий художник зміг об'єднати різні твори портретного мистецтва єдиною графічною ідеєю.

На одній з них ми бачимо імператора Франца-Йосифа I ще зовсім юним [2, №АТ110] (мал.2), на іншій – зрілим чоловіком [2, №АТ111] (мал.3).

Малюнок 2. Марка поштова «Імператор Франц-Йосиф I. 1848». Австро-Угорщина, 1908 р.

Малюнок 3. Марка поштова «Імператор Франц-Йосиф I. 1878». Австро-Угорщина, 1908 р.

Малюнок 4. Марка поштова «Імператор Франц-Йосиф I». Австро-Угорщина, 1908 р.

На ще двох – Франц-Йосиф поважний і вже сивий чоловік [2, №АТ104, №АТ106] (мал.4). Фіолетова марка номіналом 1 крона, створена за найкращими традиціями модерна: фігура монарха статична і могутня, органічно вміщена між декоративними елементами тла [6, 99, №114] (рис.5). Мантия, накинута на плечі, має більш декоративне зображення і перегукується з орнаментом. Вертикально розміщені поли мантиї, підсилюють ритмічний

Малюнок 5. Марка поштова «Імператор Франц-Йосиф I». Австро-Угорщина, 1908 р.

повтор між нею і окремими блоками рамки та створюють своєрідну музику. Ще одна марка має зображення Франца-Йосифа I, який зображений як вершник у святковій білій формі [6, с.99, №113]. Вона має карміновий колір і номінал 60 гелерів. Поштова марка коричнево-бордового кольору і номіналом 20 гелерів має зображення імператора Фердинанда I (1793 – 1875), який був попередником і близьким родичем Франца-Йосифа I, але за станом здоров'я не міг довго керувати країною [2, №АТ108]. Блакитно-фіолетова марка номіналом 2 гелери зображує імператрицю Марію-Терезію (1717 – 1780) [2, №АТ102] та її двох синів: рожево-лілова номіналом 3 гелери – імператор Йозеф II (1741 – 1790) [2, №АТ103], жовто-гаряча номіналом 6 гелерів – імператор Леопольд II (1747 – 1792) [2, №АТ105].

ВИСНОВКИ: художник Коломан Мозер був одним з найбільш яскравих представників стилю модерн, який вплинув на мистецтво початку ХХ ст. Працюючи в різних напрямках, він залишив величезний ряд незабутніх творів, збагативши культуру своєї країни. А в оформленні поштових марок майстер не просто привніс щось своє, але й повністю змінив уяву про їх оформлення, які існували в ХІХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Австро-Венгурський період марок [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.dic.academic.ru/> - Назва з титул. екрана
- 2.Австрия: Марки [Год: 1908] [Електронне джерело]. – Catalogue Timbres Poste Yvert et Tellier. – Режим доступу: <http://colnect.com/ru> – Назва з титул. екрана
- 3.Венский сецессион [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://2queens.ru/Articles/Dom-Hudozhnikov-Klassika/Venskij-Secession--kotyol-venskogo-moderna.aspx?ID=3246> – Назва з титул. екрана
- 4.Коломан Мозер [Електронне джерело]. – Мозер, Коломан-Википедия. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki> - Назва з титул. екрана
- 5.Сарабьянов Д.В. Модерн. История стиля / Д.В. Сарабьянов. – М.: «Галаарт», 2001. – 294 с.
- 6.Catalogue Timbres Poste Yvert et Tellier Champion, France, Amiens, 1929. – 1310 с.
- 7.Энциклопедический словарь [под редакцией И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Е.Е. Петрушевского]: словарь в 41а томе. – С.-Петербург: Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон, 1892. – Т. 7а (14). – 957 с.
- 8.Энциклопедический словарь. [под редакцией И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Е.Е. Петрушевского]: словарь в 41а томе. – С.-Петербург: Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон, 1902. – Т. 36а (72). – 959 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БІЛЬЧЕНКО Інна Валеріївна – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Меморіальний музей Г.С. Сковороди» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (Переяслав-Хмельницький, Україна). E-mail: niez_bilchenko.ukr.net

БОНДАРЕНКО Вікторія Володимирівна – старший науковий співробітник Педагогічного музею України (Київ, Україна). E-mail: v_bondarenko@ukr.net

ВОЛОШЕНКО Вікторія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного транспортного університету (Київ, Україна). E-mail: va_vol@mail.ru

ГРЕДИНАРЬ Марина Василівна – студентка біологічного факультету Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського (Миколаїв, Україна). E-mail: mgredinar@mail.ua

ГУРЖІЙ Олександр Іванович – доктор історичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України (Київ, Україна). E-mail: specrada_istoria@mail.ru

ЗОСІМОВИЧ Олена Юріївна – старший викладач Житомирського державного університету ім. Івана Франка, старший науковий співробітник Житомирського музею космонавтики ім. С.П.Корольова (Житомир, Україна). E-mail: ozosimovich@yandex.ua

КАРПЕНКО Лариса Миколаївна – викладач Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету (Слов'янськ, Україна). E-mail: larisa.karpenko@mail.ru

КОМАРНИЦЬКИЙ Олександр Борисович – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, голова Кам'янець-Подільської міської організації Національної спілки краєзнавців України, член Національної спілки журналістів України. E-mail: ludka1986@mail.ru

КОПТЮХ Юрій Віталійович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заступник генерального директора з наукової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (Переяслав-Хмельницький, Україна). E-mail: kopt1971@ukr.net

КРИСЬКОВ Андрій Анатолійович – доктор історичних наук, професор кафедри українознавства і філософії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (Тернопіль, Україна). E-mail: kryskov.te@gmail.com

КУЗЬМЕНКО Андрій Володимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу «Музей історії Української Православної Церкви» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (Переяслав-Хмельницький, Україна). E-mail: aviastrix@meta.ua

ЛЕВИЦЬКА Надія Миколаївна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Національного університету харчових технологій (Київ, Україна). E-mail: nadejda_ist@ukr.net

ЛЕВЧЕНКО Надія Федорівна – екскурсовод Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» (Чигирин, Україна). E-mail: nikz.chigir@gmail.com

ЛИСЕНКО Владислав Сергійович – кадет ліцею-інтернату № 23 «Кадетський корпус» (Київ, Україна). E-mail: a.lisenkovs138@gmail.com
Інші контакти: www.vk.com/koldun138

МАНДРИКО Тамара Василівна – викладач Вищого комунального навчального закладу Сумської обласної ради «Лебединське педагогічне училище імені А.С.Макаренка» (Лебедин, Україна). E-mail: makarenkivtsi@bigmir.net

МАЩЕНКО Наталія Володимирівна – аспірантка Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна). E-mail: natalia_mashchenko@ukr.net

МИХАЛЬЧУК Віталій Володимирович – студент Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (Київ, Україна). E-mail: mvv948@gmail.com

МОСІЄВИЧ Юлія Олександрівна – аспірантка кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна). E-mail: mosievuch007@ukr.net

ПИВОВАРЕНКО Олена Андріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій (Київ, Україна). E-mail: pyovovarenko@ukr.net

ПОХОДЯЩА Олена Борисівна – кандидат історичних наук, заступник головного зберігача Національного музею історії України (Київ, Україна). E-mail: Pohodiashcha@bigmir.net

САНДУРСЬКА Олена Валеріївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії (Херсон, Україна). E-mail: sandurskaya-elen@mail.ru

СВІРЬ Олексій Миколайович – студент Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету (Слов'янськ, Україна).

СИЛКА Оксана Захарівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій (Київ, Україна). E-mail: omedalieva@ukr.net

СИНЯВСЬКА Лариса Іванівна – доктор історичних наук, доцент кафедри історії та етнології України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (Черкаси, Україна). E-mail: logas@meta.ua

СЛЮСАРЕНКО Ірина Юріївна – доцент кафедри всесвітньої історії, Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна). E-mail: i.sliusarenko@kubg.edu.ua

СЛЮСАРЕНКО Павло Миколайович – доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки, Національного університету оборони України (Київ, Україна). E-mail: pslusarenko@ukr.net

СУШКО Аліна Василівна – студентка 5 курсу Академії управління при Президентові Республіки Білорусь (Мінськ, Білорусь). E-mail: alina.sushko19@gmail.com

ФІРСОВ Олександр Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри математичних, інформаційних та соціально-гуманітарних дисциплін Черкаської філії ПВНЗ «Європейський університет» (Черкаси, Україна). E-mail: firsov2010@gmail.com

ФОРМАНЮК Тетяна Миколаївна – завідувач сектору документально-речових фондів Національного музею історії України (Київ, Україна). E-mail: t.nebo2014@yandex.ru

ХОВРИЧ Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент (Київ, Україна). E-mail: s.khovrych@ukr.net

ЯЦЕНКО Володимир Сергійович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна). E-mail: v.iatsenko@mail.ru

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

ДОКУМЕНТ 1

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №675/2015

Про відзначення 25-ї річниці незалежності України

З нагоди 25-ї річниці проголошення незалежності України – знаменної події у багатовіковій історії національного державотворення, з метою її гідного відзначення у 2016 році, засвідчення поваги до подвигу борців за свободу, незалежність і територіальну цілісність, єднання суспільства у справі розбудови України як високорозвиненої європейської держави постановляю:

1. Кабінету Міністрів України:

1) утворити у місячний строк Організаційний комітет з підготовки та відзначення 25-ї річниці незалежності України (далі - Організаційний комітет), визначивши його співголовами Прем'єр-міністра України і Главу Адміністрації Президента України та залучивши до його складу представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, територіальних громад, громадських об'єднань;

2) розробити у тримісячний строк з урахуванням пропозицій Організаційного комітету та затвердити план заходів із відзначення 25-ї річниці незалежності України, передбачивши, зокрема:

а) проведення до Дня Державного Прапора України (23 серпня 2016 року) у місті Києві, інших населених пунктах, закордонних дипломатичних установах України:

офіційної церемонії урочистого підняття Державного Прапора України;

тематичних інформаційних, навчально-виховних, культурно-мистецьких та інших заходів, спрямованих на популяризацію державних символів України;

б) з нагоди Дня незалежності України:

проведення урочистостей у місті Києві за участю керівництва держави, представників органів державної влади і органів місцевого самоврядування, громадськості, дипломатичного корпусу, міжнародних організацій, української діаспори, науковців, творчої інтелігенції, духовенства;

покладення квітів до пам'ятників, пам'ятних знаків та місць поховань видатних діячів українського державотворення, борців за незалежність України у XX столітті, учасників Революції Гідності та антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях;

проведення для широкої аудиторії інформаційних, наукових, просвітницьких, культурних та інших заходів, присвячених історії здобуття Україною незалежності та 25-й річниці цієї знаменної події, видатним історичним особистостям та сучасним діячам українського державотворення, захисникам Батьківщини, які сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави, її європейський вибір;

організацію у навчальних, у тому числі дошкільних та позашкільних, закладах пізнавальних, ігрових, навчально-виховних, мистецьких, спортивних заходів, спрямованих на формування у підростаючого покоління активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості;

забезпечення разом із Національним банком України виготовлення та випуску в обіг у встановленому порядку ювілейної монети на відзнаку 25-ї річниці незалежності України;

випуск в обіг поштової марки і конверта, присвячених 25-й річниці незалежності України, та здійснення спецпогашення поштової марки;

в) організацію урочистих, просвітницьких та інших тематичних заходів з нагоди 25-ї річниці референдуму на підтвердження Акта проголошення незалежності України (1 грудня 1991 року);

3) ужити разом з обласними, Київською міською державними адміністраціями невідкладних заходів щодо вирішення проблемних питань соціального захисту осіб, які отримали інвалідність внаслідок участі у Революції Гідності, антитерористичній операції в Донецькій і Луганській областях, родин загиблих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях, а також забезпечувати надання державної підтримки борцям за незалежність України у XX столітті та громадянам, які сьогодні відстоюють суверенітет і територіальну цілісність України;

4) сприяти реалізації ініціатив громадськості, спрямованих на консолідацію українського суспільства, розвиток міжрегіонального співробітництва, популяризацію України у світі, її культури, звичаїв і традицій;

5) забезпечити виконання плану заходів із відзначення 25-ї річниці незалежності України та вирішити в установленому порядку питання фінансування видатків на організацію та проведення зазначених заходів.

2. Запропонувати релігійним організаціям провести 24 серпня 2016 року молебні за Україну.

3. Міністерству освіти і науки України:

разом з Українським інститутом національної пам'яті забезпечити проведення завершального етапу конкурсу "Як зробити історію України цікавою для молоді" та нагородження переможців;

разом із Міністерством молоді та спорту України, обласними, Київською міською державними адміністраціями активізувати роботу,

спрямовану на формування у молодіжному середовищі шанобливого ставлення до нинішніх захисників України, борців за її незалежність у XX столітті, поваги до державних символів України.

4. Міністерству закордонних справ України:

організувати запрошення до участі в урочистостях з нагоди 25-ї річниці незалежності України представників іноземних держав, дипломатичного корпусу, міжнародних організацій, української діаспори;

забезпечити проведення закордонними дипломатичними установами України заходів із відзначення 25-ї річниці незалежності України за участю представників української громадськості за кордоном;

ужити разом з іншими центральними органами виконавчої влади додаткових заходів з метою донесення до міжнародної спільноти об'єктивної інформації про історичні події українського державотворення, а також про сучасні події, спрямовані на відстоювання незалежності і територіальної цілісності України, протидію агресії з боку Російської Федерації.

5. Міністерству інформаційної політики України разом з іншими заінтересованими органами виконавчої влади за участю Національної академії наук України забезпечити:

розроблення та впровадження інформаційних програм для державних засобів масової інформації про історію та сьогодення України, життя й діяльність видатних українців, історію державних символів України, а також створення тематичних анімаційних фільмів;

створення медійних проєктів, спрямованих на утвердження позитивного іміджу України у світі як демократичної європейської держави, популяризацію української культури;

підготовку та розповсюдження тематичної соціальної реклами.

6. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити широке висвітлення заходів із підготовки і відзначення 25-ї річниці незалежності України, підготовку циклів документальних фільмів, радіо-, телепередач, присвячених історії державотворення та боротьби за незалежність України, подіям в Україні під час Революції Гідності, подвигу учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях.

7. Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, Службі безпеки України, обласним, Київській міській державним адміністраціям ужити заходів із забезпечення громадського порядку та безпеки громадян під час проведення заходів з нагоди 25-ї річниці незалежності України.

8. Обласним, Київській міській державним адміністраціям:

забезпечити розроблення та реалізацію регіональних планів заходів із підготовки та відзначення 25-ї річниці незалежності України;

сприяти в установленому порядку розвитку волонтерського руху, діяльності громадських об'єднань, релігійних організацій, активістів, які надають підтримку особам, які втратили здоров'я і працездатність внаслідок участі у Революції Гідності, антитерористичній операції в Донецькій і Луганській областях, родинам загиблих (померлих) осіб з їх числа;

сприяти реалізації ініціатив громадськості щодо проведення просвітницьких, виховних, культурно-мистецьких, спортивних та інших заходів патріотичного змісту, відповідних молодіжних акцій, розвитку міжрегіональних культурних обмінів;

уживати заходів із висвітлення інформації з історії українського державотворення, актуальних питань сучасного розвитку України;

забезпечити здійснення благоустрою населених пунктів, упорядкування об'єктів культурної спадщини, пам'ятників, пам'ятних знаків та місць поховань видатних діячів українського державотворення, борців за незалежність України у XX столітті, загиблих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях.

9. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України Петро ПОРОШЕНКО
3 грудня 2015 року

ДЖЕРЕЛО: офіційний сайт Президента України
(<http://www.president.gov.ua/documents/6752015-19608>).

ДОКУМЕНТ 2

ПОСТАНОВА

Верховної Ради України

Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2016 році

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 8, ст.83)

З метою консолідації та розвитку історичної свідомості Українського народу, збереження національної пам'яті та належного відзначення і вшанування пам'ятних дат і ювілеїв Верховна Рада України постановляє:

1. Урочисто відзначити на державному рівні у 2016 році пам'ятні дати і ювілеї згідно з додатком.

2. Рекомендувати Кабінету Міністрів України:
забезпечити відзначення у 2016 році на державному рівні пам'ятних дат і ювілеїв згідно з додатком;

у місячний термін з дня прийняття цієї Постанови утворити організаційний комітет з відзначення у 2016 році пам'ятних дат і ювілеїв, розробити та затвердити плани заходів з відзначення пам'ятних дат і ювілеїв 2016 року, вирішити питання щодо їх фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

3. Рекомендувати Міністерству освіти і науки України:
забезпечити проведення у середніх та вищих навчальних закладах уроків, виховних годин, "круглих столів", науково-практичних конференцій, інших тематичних заходів, приурочених до пам'ятних дат і ювілеїв 2016 року;

включити теми, присвячені пам'ятним датам і ювілеям 2016 року, до переліку тем конкурсів Малої академії наук України, рефератів, курсових та дипломних робіт у вищих навчальних закладах.

4. Рекомендувати Міністерству культури України забезпечити організацію у закладах культури тематичних виставок, експозицій, присвячених пам'ятним датам і ювілеям 2016 року.

5. Рекомендувати Міністерству закордонних справ України подати у 2016 році пропозиції щодо включення найбільш визначних пам'ятних дат і ювілеїв 2018 та 2019 років до Календаря пам'ятних дат, до відзначення яких ЮНЕСКО приєднуватиметься протягом 2018 – 2019 років.

6. Рекомендувати Державному комітету телебачення і радіомовлення України організувати тематичні теле- і радіопередачі, присвячені пам'ятним датам і ювілеям 2016 року, та сприяти висвітленню державними засобами масової інформації заходів, що проводитимуться у зв'язку з їх відзначенням.

7. Рекомендувати органам місцевого самоврядування розробити та затвердити з урахуванням пропозицій Українського інституту

національної пам'яті переліки пам'ятних дат і ювілеїв 2016 року, що відзначатимуться на місцевому рівні.

8. Запропонувати:

Національному банку України виготовити і ввести в обіг ювілейні монети, присвячені пам'ятним датам і ювілеям 2016 року;

Українському державному підприємству поштового зв'язку «Укрпошта» видати поштові конверти і поштові марки, присвячені пам'ятним датам і ювілеям 2016 року.

9. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності.

10. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України

В.ГРОЙСМАН

м. Київ

2 лютого 2016 року, № 971-VIII

Додаток
до Постанови Верховної Ради
України
від 2 лютого 2016 року № 971-VIII

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ ТА ЮВІЛЕЇ 2016 РОКУ

Цього року на державному рівні відзначатимуться такі пам'ятні дати та ювілеї:

I. Відомих подій в Україні:

525 років з часу виходу у світ перших друкованих староукраїнською мовою книжок у Кракові Ш. Фіолем ("Осьмогласник", "Часословець", "Тріюдь цвітна" для церковного вжитку) (1491);

450 років з часу укладення Другого Литовського статуту (1566);

440 років з часу заснування першого вищого навчального закладу України та Східної Європи - Острозької слов'яно-греко-латинської академії (нині - Національний університет "Острозька академія") (1576);

425 років з часу початку повстання Криштофа Косинського (1591-1593);

400 років з часу першої писемної згадки про місто Умань (1616);

400 років з часу заснування міста Суботова (1616);

200 років з часу виходу в місті Харкові "Українського вісника", першого в Україні літературно-художнього журналу (01.1816);

150 років з часу заснування Київської публічної бібліотеки (нині - Національна парламентська бібліотека України) (03.03.1866);

125 років з часу утворення Братства тарасівців (1891);

100 років з часу заснування Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і природокористування Національної академії аграрних наук України (1916);

100 років з часу створення Панфільської дослідної станції Національного наукового центру "Інститут землеробства Національної академії аграрних наук України" (1916);

100 років з часу заснування у місті Києві "Молодого театру" під керівництвом Леся Курбаса (05.1916);

100 років з часу боїв за гору Лисоня за участю легіону Українських січових стрільців (08-09.1916);

100 років з часу заснування Вищих жіночих курсів у місті Катеринославі (нині - Дніпропетровська медична академія) (09.1916);

100 років з часу відкриття Чернігівського учительського інституту (нині - Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка) (09.1916);

95 років з часу заснування Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (01.03.1921);

80 років з часу заснування Інституту історії України Національної академії наук України (1936);

70 років з часу заснування Конструкторського бюро під керівництвом О. Антонова (нині - державне підприємство "Антонов") (1946);

70 років з часу заснування Київського національного торговельно-економічного університету (1946);

40 років з дня утворення Української гелсінської групи (09.11.1976);

25 років з дня проголошення незалежності України (24.08.1991);

20 років з дня прийняття Конституції України (28.06.1996);

2 роки з дня проведення мітингу кримських татар у місті Сімферополі на підтримку територіальної цілісності України (26.02.2014);

2 роки з дня звільнення міста Маріуполя від проросійських терористів (13.06.2014).

II. Видатних особистостей:

370 років з дня народження Івана Скоропадського (бл.1646-1722), гетьмана Лівобережної України (1708-1722);

330 років з дня народження Атанасія Шептицького (1686-1746) (світське ім'я - Антоній), предстоятеля Української греко-католицької церкви, митрополита Київського;

300 років з дня народження Матвія Значко-Яворського (бл.1716-1809), православного церковного діяча, архімандрита;

150 років з дня народження Соломона Франкфурта (1866-1954), вченого, агронома;

130 років з дня народження Валентина Садовського (1886-1947), вченого, економіста, журналіста, громадського діяча, члена Центральної Ради;

130 років з дня народження Андрія Гулого-Гуленка (1886-1926), українського військового діяча, генерал-хорунжого Армії УНР, повстанського отамана;

4 січня - 200 років з дня народження Осипа Шухевича (1816-1870), українського галицького католицького священика, письменника, перекладача, громадського діяча;

6 січня - 130 років з дня народження Олексі Алмазова (1886-1936), генерал-хорунжого Армії УНР, учасника Першого зимового походу;

31 січня - 90 років з дня народження Ніни Строкатої-Караванської (1926-1998), громадського діяча, політв'язня, члена Української гельсінської групи;

4 лютого - 90 років з дня народження Галини Кальченко (1926-1975), скульптора, народного художника УРСР;

4 лютого - 80 років з дня народження Бориса Мозолевського (1936-1993), вченого, археолога;

7 лютого - 110 років з дня народження Олега Антонова (1906-1984), вченого, авіаконструктора;

14 лютого - 150 років з дня народження Миколи Василенка (1866-1935), історика, громадського, державного діяча, президента ВУАН, члена Центральної Ради, голови Ради Міністрів, міністра закордонних справ і народної освіти Ради Міністрів Української Держави;

18 лютого - 160 років з дня народження Софії Русової (1856-1940), вченого, педагога, громадського діяча, засновниці українських жіночих організацій, члена Центральної Ради;

3 березня - 120 років з дня народження Івана Паторжинського (1896-1960), оперного співака, педагога, народного артиста СРСР;

7 березня - 80 років з дня народження Ярослава Ісаєвича (1936-2010), вченого, історика, бібліографа;

9 березня - 130 років з дня народження Георгія Нарбута (1886-1920), художника-графіка, автора перших українських банкнот і поштових марок;

11 березня - 200 років з дня народження Олександра Афанасьєва-Чужбинського (справжнє прізвище - Афанасьєв) (1816-1875), письменника, історика, фольклориста;

18 березня - 120 років з дня народження Надії Суровцової (1896-1985), громадської діячки, політв'язня, журналістки;

19 березня - 100 років з дня народження Олени Компан (1916-1986), вченого, історика;

21 березня - 120 років з дня народження Василя Недайкаші (1896-після 1965), командира куреня Низових запорожців Армії УНР;

25 березня - 120 років з дня народження Бориса Монкевича (1896-1971), сотника Армії УНР, військового історика;

7 квітня - 140 років з дня народження Іларіона Свенцицького (1876-1956), вченого, філолога, музейного діяча, мистецтвознавця;

16 квітня - 90 років з дня народження Бориса Возницького (1926-2012), вченого, музейного діяча, мистецтвознавця, директора Львівської галереї мистецтв, Героя України;

24 квітня - 170 років з дня народження Івана Верхратського (1846-1919), мовознавця, фольклориста, письменника;

5 травня - 180 років з дня народження Сидора Воробкевича (1836-1903), письменника, священника, композитора, педагога, редактора часописів "Руська хата", "Буковинська зоря";

9 травня - 80 років з дня народження Юрія Ілленка (1936-2010), кінорежисера, оператора, сценариста, педагога, народного артиста України;

7 червня - 100 років з дня народження Петра Дужого (1916-1997), політичного діяча, члена ОУН, публіциста;

7 червня - 90 років з дня народження Анатолія Базилевича (1926-2005), графіка, народного художника України;

8 червня - 90 років з дня народження Ірини Сеник (1926-2009), політв'язня, члена ОУН, члена Української гельсінської групи;

25 червня - 130 років з дня народження Івана Крип'якевича (1886-1967), вченого, історика;

4 липня - 150 років з дня народження Сергія Дельвіга (1866-1944), військового діяча, генерал-полковника Армії УНР;

12 липня - 140 років з дня народження Сергія Уточкіна (1876-1916), льотчика-випробувача;

12 липня - 100 років з дня народження Людмили Павличенко (1916-1974), снайперки часів Другої світової війни, Героя Радянського Союзу;

17 липня - 170 років з дня народження Миколи Миклухо-Маклая (1846-1888), етнографа, географа;

19 липня - 140 років з дня народження Володимира Чехівського (1876-1937), громадського, політичного та державного діяча, члена Центральної Ради, прем'єр-міністра УНР;

21 липня - 110 років з дня народження Олени Теліги (справжнє прізвище - Шовгенів) (1906-1942), письменниці, громадського та політичного діяча;

25 липня - 150 років з дня народження Модеста Левицького (1866-1932), письменника, публіциста, політичного діяча;

31 липня - 70 років з дня народження Володимира Шевченка (1946-2012), артиста цирку, дресирувальника хижаків, народного артиста УРСР;

5 серпня - 150 років з дня народження Володимира Леонтовича (1866-1933), письменника, громадського діяча, члена Центральної Ради, міністра земельних справ у Раді Міністрів Української держави;

9 серпня - 130 років з дня народження Олександра Тисовського (1886-1968), вченого, педагога, основоположника і організатора "Пласту";

15 серпня - 150 років з дня народження Олександра Дедюліна (1866-1924), вченого, засновника вітчизняної імунобіології, організатора української ветеринарної служби;

18 серпня - 180 років з дня народження Олександра Кониського (1836-1900), письменника, публіциста, перекладача, громадського діяча, вченого, автора духовного гімну "Молитва за Україну" ("Боже великий, єдиний, нам Україну храни");

27 серпня - 160 років з дня народження Івана Франка (1856-1916), письменника, вченого, громадського діяча;

18 вересня - 175 років з дня народження Михайла Драгоманова (1841-1895), вченого, історика, літературознавця, фольклориста, публіциста, громадського діяча;

21 вересня - 150 років з дня народження Олексія Галкіна (1866-1942), генерал-полковника, начальника Генштабу Армії УНР, військового міністра УНР;

29 вересня - 150 років з дня народження Михайла Грушевського (1866-1934), вченого, історика, політичного та державного діяча, голови Центральної Ради;

2 жовтня - 110 років з дня народження Івана Багряного (1906-1963), письменника, громадського та політичного діяча;

6 жовтня - 140 років з дня народження Сергія Єфремова (1876-1939), вченого, літературознавця, політичного та державного діяча, публіциста;

7 листопада - 80 років з дня народження Миколи Вінграновського (1936-2004), поета, сценариста, режисера, актора;

8 листопада - 80 років з дня народження Надії Світличної (1936-2006), журналіста, публіциста, політв'язня, члена Української гельсінської групи;

24 листопада - 210 років з дня народження Олексі Стороженка (1806-1874), письменника, етнографа;

26 листопада - 210 років з дня народження Пилипа Морачевського (1806-1879), письменника, педагога, філолога, першого перекладача Нового Заповіту українською мовою;

13 грудня - 160 років з дня народження Миколи Садовського (справжнє прізвище - Тобілевич) (1856-1933), актора, режисера, одного із основоположників українського професійного театру;

18 грудня - 140 років з дня народження Петра Холодного (1876-1930), вченого, хіміка, художника, громадського діяча, педагога, міністра освіти УНР;

28 грудня - 150 років з дня народження Данила Заболотного (1866-1929), вченого, мікробіолога, епідеміолога, президента ВУАН;

29 грудня - 140 років з дня народження Миколи Стражеска (1876-1952), вченого, лікаря-терапевта;

31 грудня - 420 років з дня народження Петра Могили (1596-1647), церковного та політичного діяча, педагога, митрополита Київського, Галицького і всієї Русі.

III. Днів скорботи і пам'яті:

90 років з дня вбивства Симона Петлюри (25.05.1926);

75 років з часу масових розстрілів політичних в'язнів на Західній Україні (06-07.1941);

75 років від знищення гітлерівцями євреїв Києва (29-30.09.1941) - початку масових розстрілів у Бабиному Яру ромів, військовополонених, членів ОУН в часи нацистської окупації.

ДЖЕРЕЛО: офіційний сайт Верховної Ради України
(<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/971-19>).

**120 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
БОРИСА МОНКЕВИЧА (1896 – 1971),
СОТНИКА АРМІЇ УНР, ВІЙСЬКОВОГО ІСТОРИКА**

**КРИМ ПРОЙШОВ ЧЕРВОНОЮ НИТКОЮ
ЧЕРЕЗ НАШУ ІСТОРІЮ ОСТАННІХ СТОЛІТЬ
І ЙОГО ІМ'Я БУЛО ЗВ'ЯЗАНЕ
І З ВІДРОДЖЕННЯМ КОЛИШНЬОЇ ДЕРЖАВИ,
І З ЇЇ УПАДКОМ.**

***БОРИС МОНКЕВИЧ (1896 – 1971),
військовий історик, сотник Армії УНР***

ІНТЕРАКТИВНА ВИСТАВКА «НАУКА ЗАРАДИ КРАЩОГО ЖИТТЯ»

Унікальна інтерактивна виставка «Наука заради кращого життя» пройшла 8 – 9 листопада 2014 р. у Національному культурно-мистецькому та музейному комплексі «Мистецький Арсенал», де міжнародна компанія «Байєр» представила свої оригінальні інновації та винаходи. Вхід був вільний.

Нині, коли наша країна змагається за краще майбутнє, ідея проекту видається вкрай актуальною. Організатори продемонстрували історію свого успіху на конкретних прикладах. Скажімо, за «теплою» назвою «Сонячний імпульс» – перший у світі літак на сонячних батареях, а ще є електромобіль – перспективна енергоефективна модель майбутнього та ін.

Виставка, природно, зацікавила і студентів-політехніків, зокрема екскурсію для третьокурсників ТЕФ організував доцент кафедри історії С.М. Ховрич. Опісля студенти підготували звіти у формі презентації. Тетяна Кравцова (гр. ТЯ-21) зауважила: «Для мене, як для майбутнього інженера-енергетика, було цікаво поспілкуватися з фахівцем, який представляв проект про відновлювальні джерела енергії. Це крок у майбутнє, вирішення багатьох екологічних і економічних потреб, покращення ефективності вироблення електроенергії». Євгеній Паламарчук (гр. ТК-21) із задоволенням констатував: «Фішкою виставки було те, що відвідувач міг до всього доторкнутися та оцінити роботу різних приладів». Відвідування виставки мало і практичний навчально-виховний результат, адже всі дійшли висновку: історію науки і техніки треба вивчати.

До слова, у цьому семестрі студенти III курсу ТЕФ вивчають навчальну дисципліну «Історія науки і техніки». Предмет, безумовно, цікавий, є важливим елементом у системі підготовки майбутніх інженерів. Проте відсутність семінарських занять, де молодь мала б можливість посилити вивчення матеріалу, не дозволяє скористатися всіма перевагами цієї дисципліни. Тож сподіваємося на подальше вдосконалення навчальної програми.

Цікаво подана експозиція, її науково-пізнавальна складова, врешті-решт, дружня атмосфера спілкування позитивно вплинули на студентів-енергетиків. Отримавши додатковий імпульс до пізнання, майбутні вчені та інженери сподіваються після завершення навчання активно долучитися до наукового й виробничого процесів. Цікаво, але до деяких винаходів студенти виявили помірковано критичне ставлення, що, звичайно, важливо для вироблення якихось критеріїв щодо сприйняття досягнень науково-технічного прогресу.

Держава, де є стільки допитливих і здібних молодих громадян, приречена на розквіт. У це треба вірити і цьому треба активно сприяти!

С.М. Ховрич, к.і.н., доцент ФСП НТУУ «КПІ»

ДЖЕРЕЛО: Київський політехнік. – 18 грудня 2014. – № 40 (3098). – С. 4. – Режим доступу: <http://kpi.ua/1440-1>

ЗНАЙ НАШИХ!

Рекомендована література:

1. Абліцов В. Г. **Галактика «Україна»**. Українська діаспора: видатні постаті [Текст] / В. Г. Абліцов. – К. : КИТ, 2007. – 436 с.: іл. – Бібліогр.: с. 419-420.
2. Академік **Валентин Грищенко** у спогадах [Текст] / Національна академія наук України, Інститут проблем кріобіології і кріомедицини ; [ред. Н.А. Серебрякова]. – К. : Наук. думка, 2012. – 165, [1] с. : іл., портр.
3. **Аксіони для нащадків**: Українські імена у світовій науці [Текст] : зб. нарисів / Упоряд. і передм. О.К. Романчука. – Львів: Меморіал, 1992. – 544 с.: арк. іл.
4. Багалій Д. **Іван Франко** як науковий діяч: загальний нарис [Текст] / Д. Багалій // Україна. – 1926. – № 6. – С. 21 – 42.
5. Бездробний Ю. **Видатні українські вчені** у світовій науці [Текст] : стислий довід. / Ю. Бездробний, В. Козирський, В. Шендеровський ; НАН України, Нац. центр «Мала акад. наук України». – К. : Праймдрук, 2012. – 99, [7] с. : іл. – Бібліогр.: с. [101-102].
6. Боголюбов О. М. **Микола Миколайович Боголюбов** : Життєвий шлях і наукова діяльність [Текст] / О.М. Боголюбов ; НАН України, Ін-т математики. – Київ, 2011. – 304 с.
7. Будинок-музей академіка **С. П. Корольова** у Житомирі : Фотоальбом. – К. : Мистецтво, 1979. – 56 с. : ил.
8. **Видатні конструктори України** : за матер. наук. читань з циклу «Видатні конструктори України», провед. у 2001 – 2008 рр. [Текст] / НАН України, НТУУ «КПІ», Держ. політех. музей при НТУУ «КПІ» ; [за ред. Б.Є. Патона, М.З. Згуровського]. – К. : Екмо, 2008. – Т. 1. – 2008. – 324 с. ; Т. 2. – 2010. – 328 с. ; Т. 3. – 2011. – 412 с. ; Т. 4. – 2012. – 332 с. ; Т. 5. – 2013. – 259 с. ; Т. 6. – 2014. – 292 с. ; Т. 7. – 2015. – 324 с.
9. **Видатні постаті в історії України ХХ ст.** : короткі біографічні нариси [Текст] / В.І. Гусєв [та ін.]. – К. : Вища школа, 2011. – 390, [1] с. : портр.
10. Возняк Г. М. **Михайло Кравчук**: «Моя любов – Україна і математика» [Текст] : [дослідження, метод. рек.] / Григорій Михайлович Возняк ; Терноп. осередок Наук. т-ва ім. Шевченка. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 111 с.: іл.
11. **Георгій Вороний**. Вчений, який випередив час на століття [Текст] : зб. наук.-попул. ст. / НАН України, Ін-т математики НАН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; ред. Микола Працьовитий. – К. : [б. в.], 2010. – 67 с.
12. **Герої-освітяни і науковці України** [Текст] / упоряд. О.А. Сай та ін. ; Академія пед. наук України. – К. : Генеза, 2005. – 432 с.

13. Головацький І. **Іван Горбачевський** 1854 – 1942 [Текст] : життєписно-бібліографічний нарис / І. Головацький ; відп. ред. О. Романів ; Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. – Л. : [б.в.], 1995. – 127 с. – (Визначні діячі НТШ ; 1).
14. Гординчук М. **Теодор Костюк**: «Мій батько жив Україною»: Візити [Текст] / Микола Гординчук // Кам'янець-Подільський вісник. – 2008. – 20 червня. – С. 6.
15. Добровольський В. О. **Михайло Васильович Остроградський** [Текст] : нарис життя та діяльності / В. О. Добровольський. – К. : Інститут математики НАН України, 2001. – 88 с. + 8 арк. іл. – Бібліогр.: с. 84-87.
16. Заруба В. М. **Антін Синявський**: життя, наукова та громадська діяльність (1866 – 1951) [Текст]: монографія / В.М. Заруба ; Мін-во внутрішніх справ. – Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2003. – 284 с.
17. Злупко С. М. **Михайло Туган-Барановський** : Український економіст світової слави [Текст] / С. М. Злупко. – Львів : Каменяр, 1993. – 192 с.
18. Згурська М. **Микола Амосов** [Текст] / М. Згурська ; пер. з рос. Л. Кіцила. – Харків : ПЕТ, 2015. – 125, [2] с. – Бібліогр.: с. [126].
19. Історик **Іван Гуржій** у колі рідних і колег. Спогади, документи, статті про вченого [Текст] / авт.-уклад. О. І. Гуржій ; Товариство істориків Черкащини ім. І.О.Гуржія. – Черкаси : Черкаський ЦНТІ, 2008. – 335 с. – (Серія «Історики Черкащини»). – Бібліогр.: в кінці розд.
20. Історія України – очима молоді : До 170-річчя з дня народження Івана Пулюя (1845 – 1918), фізика, електротехніка, винахідника, громадського діяча : зб. праць за матер. Круглого Столу [дискусія : «**Проблеми та перспективи розвитку науки і техніки в Україні**: історичний аспект»], 5 листопада 2015 р., Київ, Україна [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України, Мін-во оборони України, НТУУ «КПІ», ВІТІ, Ін-т іст. України НАН України, Істфак КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т досліджень наук.-техн. потенціалу та іст. науки ім. Г.М.Доброва НАН України, НІЕЗ «Переяслав», Акад. соціальн. наук України ; укладач: С.М. Ховрич ; редколегія : С.П. Гожій, О.І. Гуржій, В.Я. Жуйков, С.М. Ховрич (відп. ред.) [та ін.]. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – 150 с. – Режим доступу: <http://academyssu.com.ua/news/kruglyy-stil-istoriya-ukrayiny-ochyma-molodi>
21. **Історія України – очима молоді**. Практична допомога музеїв вищих навчальних закладів [Текст] : матеріали 3-го кругл. столу, 17 листоп. 2008 р. / Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т», Держ. політехн. музей ; уклад. С. М. Ховрич ; редкол.: Ховрич С. М. (відп. ред.) [та ін.]. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 104 с.

22. Квіт С. М. **Дмитро Донцов** [Текст] : ідеологічний портрет / С. М. Квіт ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : ВЦ «Київський університет», 2000. – 260 с. – Бібліогр.: с. 232-253.
23. Коптюх Ю. В. **Музейники сучасної України** – щирі і безкорисливі патріоти-ентузіасты [Текст] / Ю.В. Коптюх, С.І. Лисенко // Історія України – очима молоді. Практична допомога музеїв вищих навчальних закладів [Текст] : матеріали 3-го кругл. столу, 17 листоп. 2008 р. / Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т», Держ. політехн. музей ; уклад. С. М. Ховрич ; редкол.: Ховрич С. М. (відп. ред.) [та ін.]. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – С. 70 – 72.
24. Корнійчук В. П. **В. Вернадський і О. Богомолець** – організатори науки в Україні [Текст] / Корнійчук В. П., Хом'як К. Д. – К. : Леся, 2011. – 96 с.
25. Костриця М. Ю. Найкращий знавець неорганічної природи України: **П. А. Тутковський** [Текст] / М.Ю. Костриця ; Ін-т геологічних наук НАН України та ін. – Житомир : В. Котвицький, 2008. – 40 с.
26. Кучабський Ю. В. **Петро Франко** [Текст] : сторінки життя / Ю. В. Кучабський, П. М. Франко. – Л. : [б.в.], 1999. – 122 с. – Бібліогр.: с. 100-106.
27. Cochrane, Dorothy. The aviation careers of **Igor Sikorsky** / D. Cochrane, V. Hardesty, R. Lee. – Washington : University of Washington Press, 1989. – 208 p.
28. Lanz H. **Ukraina** / Heinrich Lanz (red.). – Berlin : Verlag von Georg Stilke, 1918. – 94 s.
29. Малиновський Б. М. Відоме і невідоме в історії інформаційних технологій в Україні [Текст] / Б.М. Малиновський. – К. : Інтерлінк, 2004. – 216 с.
30. Махінчук М. Переяславський скарб **Михайла Сікорського** : Художньо-документальна повість [Текст] / Микола Міхінчук. – К. : Криниця, 2005. – 302 с.
31. Moser M. **Taras Ševčenko** und die moderne ukrainische Schriftsprache : Versuch einer Würdigung / Michael Moser. – München : Ukrainische Freie Universität, 2008. – 453 p : facsim.
32. Палій В. М. **Національна академія наук України 1918 – 2013**. Персональний склад [Текст] / В.М. Палій, Ю.О. Храмов ; НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – К. : Фенікс, 2013. – 440 с.
33. **Патон Е. О.** Воспоминания [Текст] / Е. О. Патон ; лит. запись Ю. Буряковского. – К.: Держ. вид-во художньої літератури, 1955. – 322 с. : ил.
34. **Писаренко Г. С.** Жизнь в науке : воспоминания [Текст] / Г. С. Писаренко. – К. : Наук. думка, 1989. – 189,[2] с. : [1] л. портр. ; ил.

35. Плачинда В.П. **Микола Дмитрович Пильчиков** (1857 – 1908) [Текст] / Володимир Петрович Плачинда. – К. : Наукова думка, 1983. – 197 с. : фотогр. – Бібліогр.: с. 193.
36. **Пулюй – Куліш**. Подвижники Нації [Текст] / ред. В. Шендеровський. – К. : Рада, 1997. – 287 с.
37. Рильніков Б. С. **Іван Фещенко-Чопівський**: вчений та педагог [Текст] / Б. С. Рильніков, Г. В. Понеділок ; Нац-й ун-т «Львівська політехніка». – Л. : [б.в.], 2009. – 76 с.: фотоіл.
38. Pascal Pierre. **Scovoroda** philosophe ukrainien / Preface de Pierre Pascal. – Paris : Institut d'Etudes Slaves, 1976. – 120 s.
39. Сухотеріна Л. І. **Внесок в розвиток технічних наук в Україні в 30-х роках XX ст.** [Текст] : монографія / Л.І Сухотеріна. – Одеса : АстроПринт, 1999. – 268 с.
40. **Тимошенко С. П.** Воспоминания [Текст] / С. Тимошенко ; [послєсл. Г. С. Писаренко]. – К. : Наукова думка, 1993. – 424 с. : фотогр.
41. Fizer, John. Alexander A. **Potebnja's** Psycholinguistic Theory of Literature : A Metacritical Inquiry / J. Fizer ; Harvard Ukrainian Research Institute. – USA, 1986. – 164 p.
42. Франко О. О. **Федір Вовк** – вчений і громадський діяч [Текст] / О. О. Франко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К. : Видавництво Європейського університету, 2000. – 378 с. – Бібліогр.: с.335-377.
43. Ховрич С. Важка дорога до **Архипа Люльки** [Текст] / С. Ховрич // День. – 2011. – № 180 – 181 (3581 – 3582). – С. 12.
44. Ховрич С. М. Маловідомі сторінки біографії професора **П. Міняєва** (1868 – 1958) [Текст] / С.М. Ховрич // Сторінки історії. – 2012. – Вип. 34. – С. 213 – 225.
45. Шалата М. **Юрій Дрогобич** і його доба : історико-літературна студія [Текст] / М. Шалата. – Львів : Каменяр, 2000. – 90 с. : іл.
46. Шаров І. Ф. Вчені України: **100 видатних імен** [Текст] / Ігор Федорович Шаров. – К.: АртЕк, 2006. – 488 с.: фотоіл.

SCIENTIFIC EDITION

**ALL-UKRAINIAN
PRACTICAL-SCIENTIFIC CONFERENCE**

**«PROBLEMS AND PROSPECTS FOR
DEVELOPMENT OF EDUCATION,
SCIENCE AND TECHNOLOGY IN
UKRAINE AND IN THE WORLD»**

By 25th anniversary of Ukraine Independence Renewal

Kyiv – Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine, 20 and 21th of Mart 2016

COLLECTED WORKS

COMPILER: SERHII KHOVRYCH, Ph.D.

EDITORIAL STAFF: Iryna ADAMSKA, Oleksandr HURZHIL, Yurii KOPTIUKH,
Oleksii LUKASHEVYCH, Ivan PATRYLYAK, Oleksandr REIENT,
Tetiana SOSNOVSKA, Serhii KHOVRYCH.

Responsible for edition: YURII KOPTIUKH

Page-proofs: SERHII KHOVRYCH

Design of cover by: VITALII MYKHALCHUK

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ЗБІРНИК ПРАЦЬ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ
ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»**

До 25-річчя відновлення державної незалежності УКРАЇНИ

Київ – Переяслав-Хмельницький, Україна, 20 – 21 травня 2016 р.

УКЛАДАЧ: ХОВРИЧ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, канд. іст. наук

РЕДКОЛЕГІЯ: к.і.н. І.Г. АДАМСЬКА, проф., д.і.н. О.І. ГУРЖІЙ, с.н.с., к.і.н. Ю.В. КОПТЮХ, к.і.н. О.М. ЛУКАШЕВИЧ, проф., д.і.н. І.К. ПАТРИЛЯК, чл.-кор., д.і.н. О.П. РЕЄНТ, Т.В. СОСНОВСЬКА, доц., к.і.н. С.М. ХОВРИЧ (відп. ред.).

Відповідальний за випуск: ЮРІЙ КОПТЮХ

Комп'ютерна верстка: СЕРГІЙ ХОВРИЧ

Переклав англійською мовою: ВІТАЛІЙ МИХАЛЬЧУК
Дизайн обкладинки: ВІТАЛІЙ МИХАЛЬЧУК

Формат 60х84 1/16. Папір офс. Гарн. Times New Roman.
Ум. друк. арк. 34,9. Обл.-вид. арк. 36,0. Вид. № 327. Наклад 100.
Виробник ФОП Домбровська Я.М., свідоцтво про
державну реєстрацію №2 340 000 0000 003646 від 15.07.2015 р.
08055, Київська обл., Макарівецький р-он., с. Вільне,
e-mail: kalina_print@ukr.net